

Nr. 28 (438), 14 - 20 iulie 1998

Măsuri pentru un BAC onest

Interviu cu
ANDREI MARGA
ministrul Educației Naționale

pag. 6-7

● Polemici:

S. DAMIAN –

pag.
13-15

Mersul de-a-ndaratele

● Supliment gratuit

**Cultura și politica
identității în
România modernă**

Controversatele declarații ale premierului Radu Vasile privind necesitatea unei strategii alternative de politică externă fără NATO pot avea mai multe semnificații.

Prima e că avem de a face cu resemnarea unui om politic care constată că reformele merg prea încet pentru ca România să îndeplinească, într-un timp previzibil, criteriile NATO.

Această explicație vine în contradicție însă cu contractul *Bell Helicopters* prin care România se îndatorează cu 1,5 miliarde dolari tocmai pentru a fi mai ușor primită în NATO. Dacă e vorba că tot nu putem intra în NATO, atunci de ce mai cumpărăm elicoptere care, altminteri, nu servesc la mai nimic? Sau poate că premierul Vasile își propune ca armata română, cu elicoptere americane în dotare, să devină mai atrăgătoare pentru vreo altă structură decât cea a NATO?

Pe de altă parte, nici pe premierul Vasile, nici pe unii comentatori politici probabilitatea ca alternativa non-NATO să ducă la o apropiere forțată de Rusia nu pare să-i fi contrariat. Chiar au existat comentatori care au pus pe același plan alternativă NATO cu alternativă non-NATO, ca și cum prima n-ar fi singura garanție, iar a doua n-ar fi un risc pentru securitatea țării.

În mod semnificativ declarațiile non-NATO ale domnului Radu Vasile au trezit reacții favorabile atât la Moscova, cât și din partea liderilor PDSR. Domnul Adrian Năstase semnase în 1991 un tratat de stat cu Rusia care știrbea suveranitatea țării. Prin el, Uniunea Sovietică căpăta dreptul virtual să dicteze României cu cine să nu se alieze – un fel de protectorat. Din fericire el n-a mai fost ratificat în urma autodizolvării Uniunii Sovietice. De cităva vreme se negociază activ un alt tratat cu Rusia. De ce se tot amână semnarea lui? Fiindcă Federația Rusă

are în continuare intenția de a reduce suveranitatea țării noastre prin anumite formulări, cu care *Ministerul Român de Externe* nu-i, din fericire, de acord.

Insistențele părții ruse sînt revela-toare pentru intențiile expansioniste rusești privind țara noastră. Partea rusă insistă asupra unei formulări care i-ar acorda – într-o anumită interpretare – un drept virtual de veto asupra politicii de alianțe a României, ceea ce *Ministerul Român de Externe* a refuzat. Vom vedea ce se va întimpla de acum înainte. Președintele Emil Constantinescu a andosat declarația controversată a premierului Vasile.

țarea volumului schimburilor la 3 miliarde dolari. De ce abia acum, cînd premierul Vasile anunță strategia non-NATO? Pentru că o Românie slabă este incomparabil mai expusă expansionismului rus decît una puternică! Precedentul există. În numeroase state membre ale CSI, Rusia cîștigă treptat terenul pierdut, folosind presiuni economice. Un exemplu e Ucraina. Să nu intuiască guvernul român că o putere ca Rusia (care, se știe prea bine, nu a renunțat la influența ei în Balcani și în Marea Neagră) face politică și cu ajutorul comerțului exterior?

Ideea alternativei non-NATO nu-i de altfel nouă decît pentru că acum e

altă parte, ecoul mixt – și de blam, și de înțelegere – care a urmat declarației premierului dovedește puterea lobby-ului pro-rus din România grefat desigur pe resturile Partidului Comunist și *Securității*, manipulate poate și de Moscova. Cum se manifesta acest lobby? Analiștii politici care ne-au obișnuit în ultimii doi ani cu osanale la adresa NATO au devenit deodată plini de înțelegere pentru linia politică opusă, a îndepărtării de NATO. Explicația trebuie căutată în amestecul hibrid pe care actuala societate românească îl prezintă, în care factorii de influență sînt adeseori foști agenți sau colaboratori ai *Securității* (care vād în integrarea în NATO un risc existențial). Un model rusesc de reformă nu există, dar foștii informatori știu, de pildă, că în Rusia nu există o lege a dosarelor; directorii venali ai întreprinderilor amenințate de privatizare știu că în Rusia subsistă aceeași economie hibridă – nici capitalism, nici socialism – bazată pe corupție ca în România. Mai există apoi fundamentalistii anti-monarhici, adversarii vechii României etc., toți apti să recunoască un numitor comun, de azi pe mâine, în apropierea de Rusia. Toți aceștia s-au simțit învigați de declarația domnului Radu Vasile; mulți au aplaudat-o, cei mai prudenți au manifestat doar „înțelegere”. S-a văzut acum cît sînt ei de numeroși, prezenți în toate partidele.

Ceva trebuie să rețină și Occidentul! Occidentul nu are interesul ca România să alunece în brațele unei Rusii în expansiune. Această eventualitate nu poate fi însă prevenită doar prin intensificarea reformelor – reforme pe care românii au arătat din păcate că nu prea știu să le facă. Procesul de integrare trebuie, în cazul României, să precedă și să potenteze reformele. Altminteri...

SERBAN ORESCU

Strategia fără NATO – succes al lobby-ului pro-rus

Președintele cunoaște însă intențiile Rusiei din vremea cînd se afla în opoziție. Pe atunci atrăsese public atenția asupra riscurilor decurgînd pentru suveranitatea națională din formularea părții ruse privind proiectul de tratat. Cu alte cuvinte, percepția mai veche a domnului Constantinescu asupra Rusiei era a unei puteri față de care se impune să fie precaut. Să fi uitat președintele Constantinescu, sub presiunea regresului economic cauzat de interzicerea reformelor, aprehensiunile sale din 1995?

Am atras atenția, în repetate rînduri, în ultimii ani că tergiversarea reformelor și regresul economic fac, în ultima analiză, România susceptibilă de infiltrări rusești. Faptele confirmă această ipoteză. Rusia ne propune creș-

sustinută de un premier țărănist. FSN-ul o susținuse de mult. Cu cca patru ani în urmă, domnul Adrian Năstase scria în *Dimineața* (19 august 1994) că independența României față de Rusia are limite, după ce premierul de atunci, domnul Nicolae Văcăroiu, declarase „de ce ne-am teme de o alianță cu Rusia?” (*Dimineața*, 2 oct. 1993). Cum se face că ideea unei politici externe fără NATO – al cărei orizont de așteptare e alianța cu Rusia – este susținută acum chiar de un premier al Convenției Democratice?

Reacțiile la controversata declarație a primului-ministru Radu Vasile servesc ca să arate românilor (dar și puterilor occidentale) că o Românie neintegrată în NATO poate bascula relativ ușor în brațele Rusiei. Pe de

● Există o zicală care zice că veștile rele ajung repede. Citind articolul doamnei Palade, „Onoarea pierdută a senatorului român”, mi-am zis că poporul are un bun-simț extraordinar.

Efectiv, pentru mine vestea „netrecerii” legii domnului Ticu Dumitrescu, în varianta ei inițială, este încă un eșec! Un mare eșec. Inutil să reamintesc că, și la acest capitol, cel al accesului la doare, România se află pe ultimul loc (adevărat este că nu știu ce fac albanezii). Inutil să reamintesc importanța volării a acestei legi, unica în măsură să ne facă să avem încredere în politicienii care conduc țara, unica în măsură de-a șterge apăsătorul și nesănătosul sentiment de bănuială. Personal, am considerat că era prima lege pe care poporul trebuia să o ceară imediat după evenimentele din '89. *Totul s-a construit pe un teren mlăștinos, de mincună.*

● Este adevărat că nu curajul este prima calitate a românilor, care-și fac un titlu de glorie din „a se descurca”, de-a pleca capul pentru a nu fi tăiat, ce mai – de-a l și smecheri. Ne-am tot obișnuit să ne plecăm, să tot facem compromisuri, să iertăm. Ne-a mers vestea de ce smecheri sintem... atât de bine, încât (vă dau un exemplu) este practic imposibil să obții o viză pentru a călători în Elveția sau în oricare țară europeană. Nu vă pot povesti greutățile întâlnite dacă vreți să înviți un român să-și petreacă vacanța la Zürich... Evident că sfirșiți a da dreptate autorităților respective: am dreptul, dacă invitat pe cineva, să știu cine este.

● Personal, nu am nici un fel de încredere în foștii „tovi” care lucrează la SRL. Sint deci sigură că dacă voi încerca să-mi consult propriul dosar (nefiind decât un simplu cetățean român, nefiind parte din nici un partid, niciodată) mă voi lovi de formula „secret de stat”. Nu știu și tare aș vrea să știu, stimată redacție, cum se petrec lucrurile cu cetățenii români care au o dublă naționalitate. Cu alte cuvinte: pot, ca cetățean elvețian, să-mi văd dosarul de cetățean român, pe care-l am cu siguranță din moment ce am fugit din țară? Este cazul multor români din exil care sperau precum subsemnata ca legea să treacă.

● În ceea ce privește gestul senatorului Francisc Baranyi, mi se pare de admirat. Domnia sa a dat dovadă de decență și oarecare demnitate. Intre noi fie vorba, nu ne-am mirat că este un transilvănean (după nume) și că vine de la un medic. Mi-am zis precum domnul Cornea: „Totuși”...

● Pentru restul lichelelor fără de nume, ale căror priviri le suportăm fără să știm, ale căror miini le strângem fără să vrem, care poate ne trec pragul fără să bănuim, nu am decât un dispreț nemărginit, un fel de silă amestecată cu milă pentru nopțile lor de coșmar. Trebuie să fie teribil să te știți condamnat și să aștepti ziua execuției... Timpul acela care se scurge până când...

● Pentru „ei” nu am decât un simplu, un elementar mesaj – cel al celor ce n-au trecut prin viață fără sens: adevărul iese întotdeauna la lumină mai târziu sau mai devreme și fiecare „ticălos” plătește...

Mesajul acela precum că dacă dinșii n-au votat legea decât mutilind-o (și cu câtă înfriziere), dacă n-au votat accesul nostru la *trecutul fiecăruia*, ei bine, copiii lor într-o zi vor cunoaște acest trecut. Copiii noștri vor dori într-o zi să înțeleagă; se vor întoarce la mormintele bunicii, vor dori să știe de ce ne-am luat lumea în cap – „de bunăvoie” – noi părinții, alegind calea exilului, fugind din România.

● Este evident, mai mult decât evident, că legea nu a trecut pentru că

peste tot, în toate partidele, la toate nivelele, există... *frica, rușinea* tuturor celor care au colaborat. Există oroarea faptelor lor. Există puțini oameni politici nepătați, și cei ce sînt nepătați – precum premierul Victor Ciorbea – sînt repede înlăturați.

Gabriela Cerkez
Zürich, 7 iulie 1998

P.S. Și stimată redacție: democrație, democrație, dar cum l-ați tolerat pe tov. Brucan în paginile dumneavoastră? Mai apare și disident, pină la urmă. Oare nu știți că orice șobolan cînd vaporul se scufundă părăsește nava?

Zău, pentru cei ce nu trăiesc în România, există un punct de la care *nu vă mai putem înțelege*. Se petrec în România lucruri care pentru un om cu o structură mentală normală sînt *inimaginabile* (rămîne să definim normalul...)

Deși sînt convins că nu veți avea curajul a-l publica (pentru că, după criteriile autocenzurii pe care v-ați impus-o în această privință, îl veți găsi neconvenabil), îmi voi exprima protestul meu vehement împotriva acoperirii a trei pagini prețioase din revista dumneavoastră cu maculatura „scriturilor” Norman Manea. Cine-l cunoaște pe acest „scritor” înainte ca acesta să înceapă a se răfui pentru propria-i galerie din SUA cu Eliade și Cioran?

În legătură cu acest protest, îl întreb mai întii pe domnul Nicolae Manolescu (nu e un reproș, ci mai curînd o sugestie) de ce răspunde sus-numitului Norman Manea într-o revistă literară românească ai cărei cititori au aceleași păreri ca și dînsul (poate fără a fi în stare de a le formula atât de literar și meșteșugit) și nu în aceeași revistă în care a apărut „recenzia” incriminată. Ar arăta oare revistă în cauză, despre care presupun că-i delectează pe cititorii din N.Y. și New Jersey care gustă proza domnului Norman, aceeași generozitate în acordarea spațiului tipografic ca și revista „22”?

Recenzia însăși a *Jurnalului*, la urma urmei plicticos și banal pentru cititorul necritic literar, chiar dacă îl pasionează „evenimentele din perioada interbelică”, lasă impresia că l-a oferit lui Norman Manea numai ocazia de a se răfui din nou cu Cioran, Eliade și generalul Antonescu. Deh, fiecare cu obsesiile lui.

A răspunde academic și fundat logic la „comentarii” tip Norman Manea așa cum au procedat H.-R. Patapievi și alții în revista dumneavoastră pentru a scoate de sub conspirația tăcerii genocidul comunist, comparîndu-l cu Shoah-ul mult mai mediatizat și condamnat, e o întreprindere fără perspectivă. Nu poate genera decât ceea ce se numește un dialog de surzi.

Soluția?

Ignorarea în presa și mediile românești (cu țînută) a acestor personaje pitorești cum sînt Norman Manea, doamna Vrancea (?), domnul Codrescu („*cel mai mare poet român din SUA*”) și alții. Să fie lăsați în plata Domnului, să-și distileze veninul în circuit, deoarece cu sau fără replică își vor continua această terapie de ocupare (*Beschäftigungstherapie*), spre imensa lor satisfacție și totalul nostru dezinteres.

Cristu Cantuniar
Wettingen, 16 iunie 1998

În evaluare realistă – dar cam tardivă – a perioadei postelectorale („*PNTCD la răsruce*” în „22” nr. 23), domnul Victor Ciorbea surprinde prin faptul că dovedește că, în pofida apa-

rențelor, a fost tot timpul conștient de greșelile făcute de domnia sa sau de PNTCD în această perioadă. În cazul în care acest lucru este adevărat – și nu cumva unele dintre ele l-au fost relevate după demisie – înseamnă că domnul Ciorbea a trăit în tot acest timp o adevărată tragedie. Pentru că nu se poate defini altfel o situație în care, deși realizezi catastrofa spre care te îndrepti, nu poți să faci nimic împotriva unui destin implacabil (reprezentat în acest caz de deciziile liderilor PNTCD).

Deși expunerea sa identifică – chiar dacă nu îi numește explicit – toți vinovații de situația critică în care a ajuns coaliția guvernamentală, din ea lipsește analiza unor cauze. Asupra caracterului omisiunii – voit sau nu – numai ex-premierul se poate pronunța.

Prima dintre aceste cauze este preocuparea excesivă (dacă nu chiar obsesia) a liderilor țărăniști de a transforma PNTCD într-un partid de masă. Aceasta a făcut, în primul rînd, ca politicienii creștin-democrați să se ocupe mai puțin de gestionarea puterii la orice nivel (de la primării și prefecturi pină în *Gubern* și în *Parlament*), pierzîndu-și timpul cu racolarea de membri și recompensarea lor cu tot felul de sinecure, lăsîndu-le astfel mai mult spațiu de manevră pe diștilor care au fost mai mult prezenți în lucrurile unde se exercită puterea, anulînd de fapt algoritmul negociat înde lung. Pe de altă parte, ceea ce a început ca o depederezizare necesară a făcut pină la urmă ca PNTCD și CDR să fie infiltrate de tot felul de oportuniști care, pentru a-și păstra vechile funcții sau a căpăta altele noi, ar face orice compromis. Primirea acestor indivizi în partid a creat tensiuni în multe organizații din teritoriu, alimentînd scandalul de presă care au deteriorat imaginea PNTCD. De fapt, domnul Victor Ciorbea constata în expunerea domniei sale apariția unor cazuri de corupție în rîndul țărăniștilor. Chiar dacă nu în toate acestea cei acuzați sînt noii intrați în partid, în majoritatea cazurilor aceștia sînt inițiatorii sau intermediarii afacerilor incriminate. În paranteză fie spus, PD nu are astfel de probleme deoarece se bazează numai pe vechii membri, verși și fideli, știînd că lipsa de membri poate fi compensată cu bani și logistică în campania electorală. În plus, cu cit ai mai puțini membri cînd ești la putere, cu atât sînt mai mari șansele de a-i mulțumi (recompensa) pe toți.

A doua cauză care a dus la situația actuală a fost ignorarea de către țărăniști de la bun început a incompatibilității funciare dintre PNTCD și PD. O fi politica arta compromisului, dar mai există totuși și niște limite! Țărăniștii puteau să facă un guvern minoritar nu numai după reuniunea NATO de la Madrid – cum apreciază domnul Ciorbea –, ci i-

mediat după alegeri, iar în lipsa sprijinului parlamentar ar fi putut organiza alegeri anticipate, solicitînd firesc electoratului un număr suplimentar de voturi pentru a putea guverna țara cu majoritatea absolută. În orice caz, șansele de a le fi obținut în 1997 erau mai mari decît acum și vor fi și mai mici în 2000.

Prof. Nicolae Cătă
16 iunie 1998

Doamnei
Gabriela Dămeșteanu,

Vă mulțumesc pentru publicarea scrisorilor. Sînt convins că primiți mil... De asemenea trebuie să recunosc că nu i-ați „acordat” o rubrică „domnului profesor” (încă); în schimb ați dedicat o pagină întreagă evenimentului *epocal* (editorial, literar, politic, artistic), adică „lansării” în „Sala Bizantină” (!) a volumului dumnealui de „amintiri” (mai corect „povești”). Prima mea reacție a fost să mă uit în josul paginii, unde eram sigur că voi citi precizarea: „publicitate”. Dar chiar în lipsa a-asteia, nu am putut să nu constat că „montajul” nu era departe de așa ceva, cu atât mai mult cînd am văzut cine sînt „prezentatorii” (adică „ridicătorii la plasa”). Numai personalități, una și una, „baroni” incontestabili ai „mass-media”, luptători pe toate baricadele conjuncturale, în slujba fericii Neamului și Patriei. Unul dintre ei propunea, chiar zilele trecute, o „soluție” (democratică) pentru „ieșirea din haos”: o dictatură „cu termen fix” (!). Însuși introducerea dumneavoastră din susul paginii rămînea (oarecum) fără obiect... (adică minimalizarea).

Doamnei Ioana Ieronim,

Vă mulțumesc pentru răspuns! Aici trebuie să subliniez un punct de vedere (nu numai personal): „cazul” Brucan este un scandal. Nu este locul de interpretări, de finețuri, de subtilități, de „chei”. Poate că dumneavoastră numele S. B. nu vă spune nimic, nu are nici un impact (fiind tinăra). Dar sînt foarte mulți care, numai la auzul lui, sînt un fior în sîra spinării; le vin în minte vremuri întunecate, groaznice, mizerabile, umilitoare, într-un cuvînt: *obsedant deceniu!* Numai cine n-a trăit acele timpuri (dar și cei ce nu le-au trăit, dar au vrut să știe, au „alfat”) nu poate înțelege. Vă rog să faceți acest efort de înțelegere, nu știu cum să vă conving... Poate doar printr-un exemplu *ab absurdo*: Gîndiți-vă cum ar reacționa un german, văzîndu-l la TV pe Josef Goebbels, făcînd apologia democrației și dînd note...! Iui Helmut Kohl!

M. Nicolau
București, 4 iunie 1998

PREȚURILE ABONAMENTELOR INTERNE

Și în continuare, abonamentele pentru cadre didactice, elevi, studenți, pensionari, foști deținuți politici și veterani de război asigură o reducere de 50% față de prețul de vinzare per exemplar:

- Numai 15.000 lei pe 3 luni, cu expediere la domiciliu
- Numai 12.000 lei pe 3 luni, cu ridicare de la redacție.

Acest program este subvenționat de Asociația Est-Libertés

Pentru celelalte categorii de cititori abonamentele sînt, de asemenea, cu reducere (32%):

- 19.000 lei pe 3 luni cu expediere la domiciliu;
- 16.000 lei pe 3 luni, cu ridicare de la redacție.

Cei interesați sînt rugați să achite la sediul redacției (Calea Victoriei 120) sau să expedieze prin mandat postal suma corespunzătoare, pe adresa: Revista „22”, cont 45103532 BCR Filiala sector 1, Calea Victoriei 155, Bloc D1, București. Adevărîțele (talon de pensie, adevărîțe școlare etc.) valabile un an se expediază pe adresa: Revista „22”, Calea Victoriei 120, sector 1, București, cu specificația pentru Serviciul de Difuzare.

MĂRIRILE DE PREȚ NU AFECTEAZĂ ABONAMENTELE DEJA ACHITATE

DAN PAVEL

0 amnistie morală, domnule președinte! (II)

Dacă nu se va ajunge la alegeri anticipate, la sfârșitul anului 2000, ar urma să încezeze perioada de asanare morală propusă de *Proclamația de la Timișoara*, document prezentat națiunii în 11 martie 1990. Reamintesc începutul celebrului punct 8 al acestui manifest politic: „Ca o consecință a punctului anterior, propunem ca legea electorală să interzică pentru primele trei legislaturi consecutive dreptul la candidatură, pe orice listă, al foștilor activiști comunisti și al foștilor ofițeri de Securitate. Prezența lor în viața politică a țării este principala sursă a tensiunilor și suspiciunilor care frământă astăzi societatea românească. Până la stabilizarea situației și reconcilierea națională, absența lor din viața publică este absolut necesară”. Prin urmare, vor trece cele trei legislaturi, iar prevedinerea de atunci cu privire la tensiunile și suspiciunile din societatea noastră s-au adevărat, după cum se adevărește faptul că prezența în viața publică a foștilor activiști și securiști a făcut să nu se ajungă nici la stabilizarea situației și nici la reconcilierea națională. Dimpotrivă, modul în care aceste foste revanșarde și chiar malefice au acționat a condus către o nedreaptă și imorală răsturnare a situației: foștii activiști și securiști și-au consolidat pozițiile în viața politică, economică și chiar în cultură, în timp ce acum se acționează pentru înlăturarea din viața publică a celor care au semnat angajamente cu fosta poliție politică.

Dacă președintele Constantinescu nu mai ține minte, ar trebui să i se reamintesc faptul că la puțină vreme după alegerea sa el a promis că nu va mai provoca agitație în legătură cu consecințele *Proclamației de la Timișoara*. Ar fi fost deja mult prea târziu și nici nu se mai putea face nimic pentru a-i înlătura din pozițiile lor pe cei vizați de punctul 8. Recent, un comunicat al CSAT aducea la cunoștința opiniei publice situația serviciilor de informații: în SRI ar mai fi rămas 22% din foștii securiști, în SIE au rămas 41%, UM 0215 însă se desființa deoarece era plină de foști ofițeri ai poliției politice, iar

altor servicii din cadrul armatei li se recomanda să ia măsuri de restructurare până în toamnă. Se acționa pe principiul acceptării situației de fapt, din motive care intră probabil în categoria „din rațiuni de stat”. În schimb, a apărut această idee nocivă de a epura din viața publică foști presupuși informatori, fără a se cere exact ce au făcut, pentru că nu toate angajamentele față de Securitate au fost îndeplinite, după cum nici pentru cei mai mulți care au lucrat realmente pentru Securitate nu există dovezi că ar fi făcut-o (conform declarației directorului adjunct al SRI cu privire la distrugerea de mii de dosare de informatori ale membrilor PCR). Iată că dintr-o dată nu se mai înțelege nimic: în ce constă deconspirarea Securității? În ce constă decomunierea și deconstruirea totalitarismului comunist? Ce fel de moralitate promovează aleșii noștri dacă se ajunge la acceptarea faptului că activiștilor și securiștilor nu li se mai poate face nimic, în schimb sînt înlăturați demnitarii despre care nici nu se știe exact ce au făcut? Ce fel de moralitate au un Ticu Dumitrescu și „lupii tineri” țărăniști care urlă pentru înlăturarea din partid a celor care au fost informatori, mai ales dacă pot fi afectați foștii deținuți politici, cărora li se vor fi smuls declarații în condiții de detenție sau teroare?

Este nevoie de multă luciditate și putere de discernământ pentru a depăși dilemele sau chiar aporiile în care a intrat societatea noastră. Și nu mă refer aici la consilierii aflați în funcții ocazionale, ci la o cercetare care să ia în considerare un mecanism pe care nu îl înțelegem încă, cel al represiunii totalitare. Este nevoie de un fel de amnistie care să ia în considerare aspectele morale ale problemei, nu de o amnistie obișnuită, care nu face decât să înlătore răspunderea penală pentru faptele săvârșite. Aici este vorba de fapte morale, care încalcă poruncile biblice și nu implică încălcarea unor legi comuniste (cei care erau siliți să semneze angajamente o făceau în numele unor legi socialiste, pentru a apăra

securitatea regimului comunist, la fel ca și ofițerii din armată obligați să se supună ordinelor primite), ci distincția dintre bine și rău presupusă de liberul arbitru. Deși făceau rău semenilor, informatorii se supuneau legii. Desigur, legea era nedreaptă, dar ei o respectau, așa că vina lor este numai față de Dumnezeu și față de propria lor conștiință. Dacă ei nu se simt vinovați față de nici una dintre aceste instanțe, nimeni nu-i poate pedepsi pentru că ei nu au încălcat nici legea comunistă, nici legile actuale. Pe ce bază legală ar putea fi deci înlăturate un membru CSAT, al Guvernului sau al Parlamentului?

Proclamația de la Timișoara arată clar cine erau cei periculoși pentru democrație, dar avertismentul a fost neglijat, iar consecințele le-am suportat cu toții. Iată însă că acum devine periculos pentru cei care au fost de fapt victime ale Securității să mai trăiască în democrație. A nu face distincție între cei aflați la comanda și în punctele de execuție ale mecanismului și cei asupra cărora se exercita acțiunea mecanismului echivalează cu ignorarea caracterului represiv și totalitar al comunismului. Existau specialiști ai concepției și executării represiunii, crimelor, iar ceva mai târziu în menținerea populației sub controlul terorii, intimidării, delațiunii, suspiciunii generalizate, care erau selecții pentru calitățile lor criminale sau pentru oportunism și obediență. Desigur, ei se bazau pe toți cei care se lăsuau terorizați, intimidați, chiar folosiți, însă între categoria celor din aparat și tot restul societății era o mare diferență. Printr-o perversă inversiune de planuri logice și morale, s-au trezit însă unii care vor să-i pedepsească mai întâi pe cei utilizați ca unelte, nu pe uneltitori și minuatori. Am crezut că asist la un coșmar, cînd auzeam declarațiile purtătorului de cuvînt al primului-ministru. Toți acești domni se fac acum că uită de adevărații securiști, tortionari și de cei care îi coordonau de la partid (ei locuiesc în continuare în vilele imense de protocol, a căror listă a fost republicată recent de *Adevărul*). O amnistie morală ar trebui să se refere la cei care nu au făcut parte din mecanismul activ al represiunii; să separe apele; să decidă totuși în vreun fel cu privire la „procesul comunismului”: se mai face, dacă da, atunci ce caracter va avea, moral și simbolic, eventual penal, pentru cei care au comis crime, torturi, iar ca o dovadă de clemență să îi amnistieze penal pe aceștia din urmă. Lipsa unor astfel de clarificări atrage după sine debandada și scufundarea în mocirlă. Are cineva interesul să conducă o asemenea țară, domnule președinte?

PS
pe scurt

Nimeni nu a fost informator

Premierul Radu Vasile a deschis, în cadrul ședinței extraordinare de Guvern din 6 iulie, plicurile ce conțineau declarațiile pe proprie răspundere ale miniștrilor, privind o eventuală colaborare cu fosta Securitate. Purtătorul de cuvînt al *Executiului*, Răsvan Popescu, a declarat că nici unul dintre miniștrii actualului cabinet nu a fost informator al Securității. (A.B.)

Consiliul validat

La 8 iulie a.c., *Parlamentul* a validat lista noului Consiliu de Administrație al *Televiziunii Române*. Din Consiliu vor face parte Alexandru Ștefănescu și Dănuț Sachelariu, de la PNTCD, Mihai Mălaimare și Alexandru Mironov, din partea PDSR, Neculai Constantin Munteanu și Irina Radu - PD, Cristian Hadjicula - PNL, Galfalvi Zsolt - UDMR și Titus Raveica - PRM. Stere Gulea este reprezentantul *Președinției*, Lucia Hossu Longin reprezintă *Executiul*, iar Dumitru Iuga și Gabriel Lițeanu îi vor reprezenta pe salariații TVR. (A.B.)

Radu Vasile în Italia

Premierul Radu Vasile a efectuat, în perioada 7-9 iulie, o vizită în Italia. El s-a întâlnit, la Vatican, cu Papa Ioan Paul al II-lea, căruia i-a transmis invitația președintelui Emil Constantinescu de a vizita România. Radu Vasile nu a reușit să convingă societatea *New Holland*, divizie a grupului *Fiat*, să reia discuțiile pentru realizarea unei societăți mixte împreună cu *SC Semănătoarea SA*. Grupul *Fiat* este interesat acum de un proiect de introducere în țara noastră a trenurilor de mare viteză tip *Pendolino*. În ceea ce privește construirea conductei Constanta-Trieste, s-a convenit efectuarea unui plan de fezabilitate în septembrie 1999. (A.B.)

Nouă strategie CDR

Liderii CDR au stabilit să elaboreze un nou program și o nouă strategie politică. În acest scop, va fi constituit un comitet care va analiza propunerile tuturor formațiunilor politice și civice membre ale Alianței. Președintele CDR, Ion Diaconescu, a anunțat că, într-o ședință viitoare a Consiliului Convenției, va fi dezbătut un protocol între partidele și asociațiile civice din Convenție, pe lângă cel încheiat numai între partidele CDR și înregistrat la tribunal. (A.B.)

Legea tichetelor de masă

Președintele Emil Constantinescu a promulgat, la 9 iulie, *Legea tichetelor de masă*. Aceasta va intra în vigoare după publicarea în *Monitorul Oficial*. Valoarea nominală a unui tichet de masă este de 15.000 lei, sumă care se indexează semestrial cu indicele prețurilor de consum înregistrat la mărfurile alimentare. (A.B.)

ROMÂNIA

AVOCATUL POPORULUI
OMBUDSMAN

Precizare

În nr. 24 (434) din 16-22 iunie 1998, al revistei „22”, ați publicat o scrisoare semnată Mira Moscovici, scrisoare pe care am apreciat-o în mod deosebit. Cerem însă permisiunea să facem câteva scurte observații.

Spre sfârșitul scrisorii domniei sale, doamna Mira Moscovici se referă la *show-ul* de la *Televiziunea Națională* intitulat „*Avocatul Poporului*”, constatînd, pe bună dreptate, că este foarte departe de ceea ce ar trebui să fie o instituție a *ombudsman-ului*. Opinie pe care și noi o împărtășim în totalitate. Trebuie însă să facem precizarea că emisiunea doamnei Alina Mungiu de la *Televiziunea Națională* nu are nici o legătură cu instituția *Avocatul Poporului*. În repetate rânduri, am atras atenția celor care au inițiat această emisiune, ce apare săptămînal pe postul național de televiziune, că folosirea titlaturii de „*avocat al poporului*” dă naștere la confuzii care aduc prejudicii instituției *Avocatul Poporului*. Scrisoarea doamnei Mira Moscovici este o dovadă concludentă că, într-adevăr, apar confuzii care nu pot decât să dăuneze instituției noastre și, în plus, să creeze o falsă imagine în ochii celor care au realment nevoie de ajutorul nostru.

Dar toate demersurile noastre privind schimbarea titlului de „*avocat al poporului*” dat *show-ului* de televiziune nu au dus la nici un rezultat. Dacă apreciați că ar fi oportună publicarea acestei scrisori, în aceeași pagină a revistei dumneavoastră, v-am rămîne profund îndatorat.

Paul Mitroi
Avocatul Poporului

Sinodul decide

Biserica Ortodoxă Română a dat publicității, la 9 iulie, un comunicat prin care avertizează că amînarea rezolvării litigiilor cu *Biserica Catolică*, în legătură cu lăcașurile de cult, ridică obstacole în calea pregătirii vizitei Suveranului Pontif în România. *Biroul de Presă al Patriarhiei Române* precizează că scrisoarea de invitație a Suveranului Pontif în România este de competența *Sf. Sinod al BOR*. (A.B.)

Senatul în vacanță

Sesiunea extraordinară a *Parlamentului* s-a încheiat, joi, 9 iulie, cu un bilanț negativ. *Senatul* nu a reușit să adopte proiectele de lege privind finanțele publice locale și regimul proprietății publice, iar *Camera Deputaților* nu a votat legea concesiunii. (A.B.)

ILIE ȘERBĂNESCU

FMI nu mai crede pînă nu vede

Așa cum a venit la București, așa s-a și întors la Washington misiunea FMI. Încheierea și chiar numai negocierea unui nou acord între România și FMI rămîne deocamdată doar un proiect. De fapt, domnul Thomsen avusese, de la început, în vedere un asemenea epilog al misiunii, declarînd că venirea la București este întreprinsă numai în virtutea articolului 4 din Statutul FMI, care prevede consultări periodice obligatorii cu oricare dintre țările membre, indiferent dacă acestea sînt sau nu în postura de solicitatoare de finanțări din partea instituției în urma negocierii unor acorduri economice. Deci, domnul Thomsen își luase toate rezervele necesare pentru a spune *da* sau *nu* deschiderii unor negocieri cu România pentru un nou acord. Aceasta evident în funcție de ceea ce găsea la București. Și nu era vorba doar de dorința și determinarea noului guvern român de a întreprinde reforma, pentru că negociatorii FMI sînt pății. Pînă acum, de patru ori după '89, guvernele de la București și-au luat angajamente pe calea reformei în cadrul unor acorduri cu FMI, și nici unul din aceste patru acorduri nu a fost finalizat. De fiecare dată, ultimele tranșe din împrumuturile prevăzute au fost suspendate tocmai pentru că angajamentele asumate de partea română nu au fost integral îndeplinite. Și, de fiecare dată, totul a fost luat de la început, FMI acordînd, prin intrarea în negociere și perfectarea unui alt aranjament economic și de împrumut, un nou gir guvernului de la București, ocare a fost acela.

Uciuror nu merge însă de prea multe ori la apă. FMI pare să nu mai fie dispus la un astfel de joc. Vrea nu doar să audă promisiuni, ci vrea să vadă fapte. De altfel, domnul Thomsen, oricîtă bunăvoință ar fi manifestat, nu ar fi putut să adopte o altă poziție pentru că, în contextul politic actual, nu avea nici o certitudine asupra celor eventual convenite cu autoritățile române, în măsura în care multiple necunoscute există în ce privește coaliția la putere: UDMR stă să iasă de la guvernare, PD joacă la două capete cochetînd cu opoziția și nu este exclus ca principalul partid de guvernămînt - PNȚCD - să se scindeze. Deci, FMI nu contestă că guvernul Radu Vasile este determinat să facă reformă, dar vrea să constate mai întîi ce capacitate are în acest sens. Cu alte cuvinte, fără o demonstrație prealabilă a acestei capacități, concretizată în rezultate semnificative pe calea reformei, este probabil că FMI nu mai este gata să pornească la negocierea unui nou acord. De obicei, a acest pachet de măsuri prealabile - care se numesc în jargonul FMI "prior actions" - face parte din acord. Cu România însă, din cauza experiențelor amare anterioare, s-a ajuns probabil în punctul în care FMI cere probe concrete chiar înainte de startul unor noi negocieri.

Cabinetul Radu Vasile - și de fapt ocare alt cabinet ar fi acum la guvernare - nu face pe acest plan decît să plătească pentru neîndeplinirea angajamentelor asumate de guvernele anterioare, îndeosebi pentru infirzierea inadmisibilă a reformelor structurale, adică a aceluia din cadrul întreprinderilor, în absența

cărora politicile monetare și bugetare restrictive pentru temperarea inflației și stabilizarea monedei naționale sînt degeaba, iar așa-numita macrostabilizare obținută pe baza acestora este permanent amenințată să se piardă.

De maximă urgență pentru autoritățile guvernamentale spre a putea avea în vedere un nou acord cu FMI este de a găsi - pînă în septembrie, cînd misiunea organizației va reveni la București - o soluție în problema constringătoare a imposibilității finanțării bugetului în condițiile în care a devenit deja clar că nu se va putea conta nici măcar pe încasăările minim prevăzute din privatizări în acest an. Criza politică de la începutul anului a blocat practic procesul privatizării, îndeosebi către capitalul străin, și, în ciuda străduințelor noului guvern de a demonstra că s-a reluat în ritm normal, încezește de fapt în continuare. În plus - și ceea ce este cel mai important - infirzierea, față de graficul avut în vedere, ale procedurilor de privatizare în cazul RomTelecom scot din joc cea mai importantă sursă luată în considerare ca veniturii din privatizări în acest an.

În astfel de condiții, guvernul trebuie fie să compenseze din alte surse neîncasările, probabil de circa 3.000 miliarde de lei - deci majorînd încă o dată substanțial în acest an cota TVA sau accizele la combustibili -, fie să reducă în mod corespunzător de circa 3.000 miliarde de lei cheltuielile, restringîndu-le, practic pentru toate sectoarele, alocațiile și așa neacoperite pentru nevoile lor minime. Se pare că misiunea FMI a lăsat la latitudinea guvernului român ce variantă să aleagă, fiind desigur posibilă și o variantă combinată, cu jumătate de efect în capitolul de venituri și cealaltă jumătate în capitolul de cheltuieli. Oricum, problemele economice, politice și sociale rămîn aceleași.

Ceea ce însă misiunea FMI a ținut să precizeze a fost faptul că un deficit bugetar sporit ar risca să reînflameze inflația, ce abia se reușește a fi relativ temperată. Aceasta nu înseamnă altceva decît că mărimea deficitului inițial prevăzută de 3,6% echivalent PIB - adică efectuarea, totuși, a cheltuielilor preconizate, în ciuda scăderii veniturilor - nu este cîtuși de puțin agreată de FMI. Experții organizației știu foarte bine că, în perioada actuală, România nu are cum să-și finanțeze neinflaționist această diferență suplimentară dintre cheltuieli și venituri. Capacitatea de atragere de fonduri de pe piața internă prin împrumuturi publice este redusă, finanțarea din partea instituțiilor financiare internaționale este practic suspendată, iar, din cauza crizei politice și înrăutățirii situației economice, rating-ul de țară a retrogradat și deci accesul pe piețele internaționale de capital s-a scumpit. Astfel, pericolul de a se apela, în lipsă de alternativă, la emisiuni de monedă pentru finanțarea cheltuielilor neacoperite de venituri devine de neevitat și, ca atare, o nouă explozie a inflației nu ar mai putea fi oprită. Și ar trebui astfel luat de la început procesul de căutare a macrostabilizării. Este o derulare în care, avînd în vedere deznoadămintul, FMI evident nu vrea să se implică.

CRISTIAN PREDĂ

Liberali fără liberalism

Recenta includere a PL în PNL a produs - în chip oarecum surprinzător - reunirea principalelor grupări auto-definite ca liberale în cadrul aceleiași formații politice; sînt încă „exilați” amicii domnului Cămpeanu și cei ai domnului Cerveni, dar nu va trece probabil prea mult timp pînă ce și aceștia vor primi certificatul de bună purtare de la Quintus and Co. În așteptarea fericitului eveniment, e poate necesară clarificarea unei chestiuni tratate pînă acum mai degrabă ca un detaliu. E vorba despre relația liberalilor români cu... liberalismul.

Ceea ce este vizibil, ca să zicem așa, cu ochiul liber e faptul că, în România, liberalismul este o etichetă. Una foarte atrăgătoare, de vreme ce pînă și foștii politruci de la „Ștefan Gheorghiu” ori amicii lor mai noi își mărturisesc slăbiciunea față de onorabila formulă. De fapt, indiferent de afiliere, cei care își spun astăzi liberali sînt cu totul străini de liberalismul occidental, fie că acesta e luat în seamă ca sistem ideologic, fie că e înțeles ca program de guvernare. Hayek sau Friedman (dacă avem în vedere doi ideologi puri), Alain Madelin sau Vaclav Klaus (dacă e să ne gîndim la două programe de guvernare relativ banale, unul formulat în Vest, altul în Est) sînt, în cel mai bun caz, referințe întîmplătoare pentru liberalii noștri. Gîndirea autentic liberală (adică în acord cu sursele ei reale, care sînt exclusiv occidentale) se întîlnește în România mai degrabă în rîndul unor minoritari: grupuri foarte restrînse și cu popularitate slabă (practic ignorate), cum este cel din jurul revistei *Polis*, sau politicieni detestați de publicul larg (precum cei din UDMR) au încercat să acrediteze - fără nici un efect sesizabil - idei și programe de acțiune liberale. Vina principală pentru acest eșec o poartă formarea unui monopol al celor care se revendică de la așa-numitul „liberalism românesc”.

De fapt, problema liberalismului românesc este mai delicată decît lasă să se înțeleagă numeroși comentatori ai vieții politice de la noi. Faptul fundamental care trebuie avut în vedere este acela că, de aproape nouă ani încoace, politicienii liberali s-au re-cunoscut mai degrabă ca urmași ai PNL-ului interbelic decît ca forță politică sincronizată cu liberalismul occidental. Nu e o întîmplare. Într-un anume sens, istoria îi domină complet pe liberali. Cei de azi repetă erorile celor de ieri.

Într-adevăr, sensibili mai curînd la evoluția democratică europeană decît la principiile liberale (deși a fi liberal și a fi democrat erau două lucruri net diferite încă din secolul trecut), „liberalii” români nu au găsit niciodată resursele necesare pentru a se pune de acord cu mișcarea de idei a epocii lor și, cu aîlt mai puțin, cu sursele clasice ale politicii moderne. Exemplul cel mai frapant ne este oferit desigur de celebra doctrină „*prin noi înșine*”, mostră

de protecționism stupid, care poate trece drept liberalism doar în ochii... naționaliștilor (sau ai patrioților, cum își spun astăzi unii dintre aceștia). Nici măcar modificările cunoscute de doctrina liberală sub numele de neoliberalism (mult diferit de formula clasică) nu au fost luate în seamă de figurile, devenite astăzi sacrosancte, ale PNL-iștilor interbelici. A fost nevoie ca un personaj din afara PNL - e vorba de Ștefan Zeletin - să aducă în atenție aceste teorii (în special cele ale lui Hobson și Hobhouse) pentru ca viața publică românească să aibă știința de ele. Zeletin s-a raliat însă pînă la urmă Partidului Poporului, negăsind la PNL nici un fel de sprijin. Eroarea neglijării chestiunilor doctrinare a fost fatală, chiar dacă moștenitorii infatuți de astăzi nu par a identifica vreo responsabilitate a liberalilor pentru eșecul României interbelice, devenită, la doar două decenii după 1918, o lume a intoleranței și a izolaționismului economic, a dictaturii și a fidelității față de nazism.

Marea surpriză din zilele noastre constă în faptul că discursurile liberale dintre războaie - reduce la esența protejării capitalului autohton - au fost preluate de... un prosper om de afaceri (Viorel Cataramă), care a dovedit astfel mai multă imaginație decît ceilalți liberali strîns uniți de-acum în jurul PNL. Eroarea confundării liberalismului cu o asemenea formulă vulgară (eroare pentru care, mai zilele trecute, Ion Iliescu avea, deloc întîmplător, numai cuvinte de laudă pentru PNL) nu a fost amendată de intelectualii PNL-iști. Aceștia vor găsi, de bună seamă, o scuză: domniile lor sînt interesate mai degrabă de problemele administrării partidului decît de problemele administrării propriei identități intelectuale. E acesta semnul unui eșec pe care perioada interbelică l-a ilustrat deja. Imun, ca și înaintașii săi, la orice provocare intelectuală a politicii, liberalul român de azi se complăce nu numai în poziția de remorcă a țărăniștilor (fie el „moral” sau „pragmatic”), dar și în poziția de purtător al unei etichete strălucitoare, dar găunoasă. Această fraudă intelectuală trebuie identificată în datele ei exacte. Să primim, de pildă, conținutul doctrinelor improvizate în preajma campaniilor electorale: ele sînt pline de confuzii, dominate de etatism și intervenționism. Să observăm apoi că timidele și rarele încercări de a propune principii liberale (de curînd, se vorbea despre unele modificări ale *Constituției*) sînt abandonate fără regret în favoarea reglării unor conturi de partid. Pe scurt, liberalismul românesc trăiește astăzi, ca și ieri, într-o indiferență ideologică regretabilă. Avem - iată! - nu doar terorism fără toriști și corupție fără corupți, dar și liberali fără liberalism. Un lucru foarte grav, mai ales dacă ținem cont că reforma - atît de așteptată - este o invenție a doctrinei liberale.

Cataramă - fără atribuții

PS
pe scurt

Biroul Permanent al PNL a decis marți seara retragerea atribuțiilor care îi revin lui Viorel Cataramă, în calitate de vicepreședinte al acestei formațiuni politice. Decizia a fost luată în urma acuzațiilor formulate de Cataramă la adresa partidului, pe care îl consideră responsabil de dezastrul economic în care se află țara.

Biroul Permanent a subliniat că această decizie nu are nici o legătură cu refuzul lui Viorel Cataramă de a declara, în scris, ce legături a avut cu fosta Securitate. (Andrada Burdalescu)

Miron Cozma în libertate

Fostul lider al minerilor din Valea Jiului, Miron Cozma, a fost eliberat, la 9 iulie, din arestul Direcției de Cercetări Penale a IGP. El a fost condamnat la trei ani

de închisoare, din care a efectuat un an și jumătate. Pentru restul pedepsei, el a fost grațiat. Miron Cozma a fost trimis în judecată pentru subminarea puterii de stat, nerespectarea regimului armelor și munițiilor și încălcarea legii siguranței naționale. Curtea de Apel București a decis schimbarea încadrării juridice în „neîndeplinirea cu bună știință a îndatoririlor de serviciu sau îndeplinirea defectuoasă a acestora”. (A.B.)

Ce nu au făcut parlamentarii în sesiunea extraordinară

La solicitarea Guvernului, între 1 și 9 iulie, *Parlamentul* României s-a întrunit în două sesiuni extraordinare pentru a finaliza, în miezul verii, proiectele de legi pentru care guvernul ceruse discutarea în procedură de urgență, dată fiind importanța lor în derularea și accelerarea reformei. Parlamentarii „sperau” că în cele câteva zile să finalizeze și o serie de acte normative care nu fuseseră duse la bun sfârșit în timpul sesiunii ordinare. Din nefericire, parlamentarii au demonstrat, de altfel ca pe parcursul întregului an, aceeași inapetență și vorba de discutarea actelor normative cu adevărat urgente pentru atât de des invocata reformă. (Să nu uităm că în timpul guvernului Ciurbea, aceștia se plîngeau că nu au de lucru din cauza prea deselor ordonanțe de urgență ale guvernului.) Nu voi spune că proiectele de legi luate în discuție în această sesiune nu ar fi fost importante. Că ne-am fi putut dispensa de ele sau că ele ar fi putut fi aminate până cine știe când. Dar, comparînd preocupările senatorilor și deputaților în această sesiune parlamentară cu ceea ce mulți dintre ei declarau înaintea acesteia că vor discuta, se pare că sesiunii i-a lipsit tocmai motivul pentru care a fost convocată. Anume, susținerea la nivelul legislației a reformei inițiate de guvern.

Cîteva exemple: *Parlamentul*, întrunit în ședință comună pe 8 iulie, a hotărît numirea unor membri în Consiliul de Administrație al *Comisiei Valorilor Mobiliare*, a discutat raportul comisiei legislative etc; dar, numai cu o zi în urmă, *Camera Deputaților* se pronunțase împotriva discutării în această sesiune extraordinară a *Legii accesului la dosarele Securității*, inițiată de senatorul Ticu Dumitrescu, trecută cu chiu cu vai de *Senat* în ultimele zile ale sesiunii ordinare. Unul dintre cei care s-au opus discutării legii în procedură de

urgență a fost tocmai președintele *Camerei Deputaților*, Ion Diaconescu, care la izbucnirea scandalului dosarelor de securitate ale demnitarilor declara că nu exclude posibilitatea discutării legii în această sesiune, susținînd că este necesar ca ea să fie votată cît mai repede.

Ambele Camere legislative au votat proiectul de lege privind modificarea și completarea *Legii 53/1998* care în mare parte se referă la drepturile bănești ale senatorilor și deputaților; parlamentarii și-au votat indemnizațiile și sumele forfetare, dar *Senatul* nu a dezbătut, deși era trecut pe ordinea de zi din 7 iulie, proiectul de lege privind dreptul de proprietate publică și regimul juridic al acesteia (ceea ce duce la blocarea restructurării regiilor, întrucît nu se știe care părți din regii pot fi concesionate – fiind proprietate publică – și care privatizate – fiind proprietate privată). Aceeași cameră legislativă a discutat și adoptat proiectul de lege de modificare și completare a *Legii 70/1991* privind alegerile locale (o lege importantă, avînd în vedere apropierea alegerilor pentru *Primăria Bucureștiului*) dar nu a reușit să adopte proiectul *Legii finanțelor publice locale* – de o foarte mare importanță pentru descentralizarea administrației. Proiectul *Legii Camerelor de Comerț și Industrie* a primit și el aviz negativ din partea comisiei de industrie a *Camerei Deputaților*. *Legea concesiunii* nu a avut în *Camere* mai mult succes. Cit despre proiectul de lege privind restructurarea *RENEL* (cea mai importantă lege pe care *Guvernul* ar fi vrut s-o vadă trecută), trimis inițial *Senatului*, el nu a ajuns nici măcar pe ordinea de zi. A fost retras de *Executiv* după o poziție exprimată în comisia economică. Nici proiectul de lege privind transformarea *CEC* într-o bancă comercială nu a ajuns pe ordinea de zi, membrii comisiei de buget-finanțe

motivînd că au nevoie de mult mai mult timp și de mult mai multe informații pentru a se hotărî. Proiectul de lege de modificare a *Legii învățămîntului* a fost de asemenea lăsat pentru toamnă, după ce în sesiunea ordinară, comisia de învățămînt din *Camera Deputaților* a deliberat o lună de zile pe marginea prezenței sau absenței presei de la dezbateri. Au trecut legi de bună seamă importante (legea privind organizarea sesiunii suplimentare de bacalaureat, proiectul legii privind modificarea și completarea *Legii de organizare a Curții Supreme de Justiție*, nr. 56/1993, *Legea Agenției Naționale pentru Locuințe* etc.), dar care nu răspund așteptărilor guvernului privind accelerarea reformei economice.

Consiliul de administrație al TVR

Cel mai important punct aflat pe ordinea de zi a sesiunii comune a celor două camere a fost validarea Consiliului de Administrație al *Societății Naționale de Televiziune*. Nici aici parlamentarii nu au mers însă pînă la capăt. Cei 13 membri permanenți ai CA și 12 membri interimari au fost votați de plen și au depus jurămîntul (Stere Gulea, fostul director interimar al *Televiziunii*, nu a fost prezent la depunerea jurămîntului, iar Paul Barbăneagră, propus de *Președinție* ca membru supleant, nu s-a prezentat la audierea în comisie) în fața *Camerelor reunite*. Dar nu a fost ales președintele acestui consiliu, deși validarea sa era trecută inițial pe ordinea de zi. Cu toate că *Legea 124/1998* (care a modificat vechiul act normativ, *Legea 41/1994*) referitoare la funcționarea *Societății Naționale de Televiziune*, prevede că alegerea directorului trebuie să se facă în timp de 7 zile de la alegerea Consiliului de Administrație, desemnarea lui va fi făcută în sesiunea de toamnă.

Alegerea președintelui Consiliului de Administrație s-ar fi putut face foarte ușor în respectivele circumstanțe: CA era întrunit, putea face deci, conform legii, o propunere, comisiile de specialitate ale celor două Camere erau și ele prezente, și puteau lua în calcul această propunere sau impune o alta, *Parlamentul* nu se putea plînge de lipsă de evorom, atîta timp cît alegerea președintelui se poate face cu o majoritate simplă.

Printr-o înțelegere între partide, PD a obținut un loc în plus în noua *Administrație* al *TVR* în detrimentul minorităților – lucru care a stîrnit nu numai nemulțumirea reprezentanților minorităților, care s-au retras de la vot, dar și pe cea a liberalilor, inițiatorii legii, care au calificat drept ilegală această opțiune a birourilor permanente.

Atenția a fost reținută și de intenția a doi dintre membrii propuși pentru CA, Gabriel Liiceanu și Stere Gulea, de a se recuza din *Consiliu*, ca urmare a impunerii în acest for a lui Alexandru Mironov (PDSR), despre care presa din ultima vreme a publicat documente din care rezultă strînsa lui colaborare cu fosta *Securitate*. În plus, în 1990, pe cînd era consilierul președintelui Ion Ilescu, Alexandru Mironov a recomandat întocmirea unui dosar penal lui Gabriel Liiceanu, pentru că, alături de Corneliu Coposu, ar fi fost „autorul” fenomenului „Piața Universității”. Pînă la urmă, Gabriel Liiceanu și-a reexaminat poziția, dar starea de lucruri arată că „înțelegerile”, algoritmul etc. între partide vor continua în noul consiliu, ceea ce se va putea vedea probabil foarte curînd, cînd, totuși, legal constituit, CA va trebui să ia decizii importante privind reforma în televiziunea publică.

IULIAN ANGHEL

Comisia Europeană trage semnalul de alarmă

Gunter Burghardt, director general pentru relații externe cu țările Europei și CSI în cadrul *Comisiei Europene*, a efectuat o vizită în țara noastră în perioada 9–11 iulie a.c., în timpul căreia a reiterat totala disponibilitate a *Comisiei Europene* pentru pregătirea României în vederea aderării la UE. Înaltul oaspete s-a întîlnit cu primul-ministru, ministrul pentru Integrare Europeană și ministrul de Externe și a avut întrevederi la *Ministerul de Finanțe*, la *Parlament*, *Președinție* și cu membri ai societății civile.

Domnul Burghardt a subliniat că dezvoltarea unei economii de piață funcționale și a unui sistem privat puternic reprezintă o prioritate absolută în vederea aderării la UE. În acest context, a fost exprimată îngrijorarea *Comisiei* față de ritmul lent al reformei în România. El crede că există riscul ca, la sfîrșitul anului, cînd *Comisia* va reevalua stadiul de pregătire al țării candidate, România să fie singura țară a cărei performanță să nu se fi îmbunătățit, de la publicarea *Agendei 2000*, în iulie 1997. Aceste perfor-

manțe „ar putea chiar să regreseze”, a declarat înaltul funcționar al *Comisiei* la conferința de presă organizată cu prilejul vizitei. Totuși, România mai are timp să transpună în practică obligațiile ce îi revin în cadrul *Parteneriatului de Aderare*, înainte de reevaluarea de la sfîrșitul acestui an.

Gunter Burghardt a apreciat faptul că *Parlamentul* a votat *Legea pentru dezvoltare regională*, exprimîndu-și totodată speranța că vor fi adoptate în viitorul apropiat și alte legi necesare reformei administrației publice. Acest domeniu este considerat ca fiind unul dintre punctele slabe ale recent adoptatului *Program de Aderare*, document care mai poate fi îmbunătățit înainte de a fi transmis *Parlamentului*. În plus, *Guvernul* trebuie să știe cum va fi aplicat acest program și cît va costa punerea lui în practică.

Referitor la asistența financiară pentru țara noastră, s-a subliniat că aceasta este prevăzută a continua și în viitor, în caz că vor fi identificate proiecte compatibile cu prioritățile din *Parteneriatul de Aderare*. (D.H.)

Smaranda Enache – respinsă de deputați

Smaranda Enache, președinta *Ligii Pro Europa*, propusă pentru postul de ambasador al României în Finlanda, a fost audiată, pe 8 iulie, de *Comisia de Politică Externă* din *Camera Deputaților*. Smaranda Enache a primit aviz negativ cu un vot (secret) de 14–15, în ciuda recomandării primite de la ministrul de Externe Andrei Pleșu (susținut de PD). Calculul arată că deputații PD nu i-au susținut candidatura. (I.A.)

PS
pe scurt

Colecția DICȚIONARELE NEMIRA

Dr. Alfred Hărlăoanu DICȚIONAR EXPLICATIV EBRAIC-ROMÂN

Dicționarul se adresează specialiștilor, dar și necunoscătorilor limbii ebraice. Este o lucrare modernă care conține propoziții și fraze transliterate și traduse, un ghid de conversație, indicații de ordin gramatical, mai ales la regimul verbului, trăsături diferențiale raportate la limba română și, în același timp, la familia limbilor romanice.

Comenzi: C.P. 26-38 București

ANDREI MARGA, ministrul Educației Naționale

Măsuri pentru un bacalaureat onest

Domnule ministru, se pare că ați vrut să faceți o demonstrație cu acest bacalaureat, și anume aceea că... stăm prost! Absolvenții de liceu sînt slab pregătiți, iar examenul de pînă acum nu arăta acest lucru.

Trebuie de la început să vă contrazic. Nici eu, nici colaboratorii mei nu am vrut să facem nici o demonstrație. Ținta noastră a fost mult mai modestă, și anume să instituim un bacalaureat onest, corect și aceasta, evident, înăuntrul preocupării de a reforma învățămîntul. Trebuie să subliniez, însă, că reforma nu a început nicidecum cu bacalaureatul. Reforma, fără a intra în detalii, are multe componente, pe care le-am evocat cu altă ocazie. În orice sistem de învățămînt, mecanismele de evaluare sînt considerate oarecum cu prioritate și, în acest caz, bacalaureatul trebuia să fie reconsiderat. Pe de altă parte, examenul din țara noastră sînt privity cu sentimente foarte amestecate și de către cetățenii noștri, și de către observatorii noștri din afară. Nu putem tăgădui că, în ultimele decenii, prestigiul bacalaureatului a fost destul de afectat. Era de datoria noastră să încercăm să refacem încrederea în bacalaureat și, odată cu aceasta, să refacem încrederea în multe alte componente ale învățămîntului. Măsurile care s-au luat referitor la acest examen nu au fost nici experimente, nici o tentativă de a demonstra ceva, ci au fost măsuri strict necesare pentru a face un bacalaureat cinstit și, ca să fim foarte limpezi, ele nu s-au referit la conținutul bacalaureatului, nici la lista de discipline, nici la programe. Atît lista de discipline, cit și programele au fost stabilite prin reglementări încă din octombrie 1997. Ceea ce a făcut ministerul acum a fost să aplice cîteva măsuri foarte simple, și anume:

1. Comisiile de examinare la bacalaureat să fie compuse din profesori din afara liceului respectiv, respectînd o prevedere expresă a Legii învățămîntului.

2. Supravegherea să fie externă liceului respectiv.

3. Subiectele și baremurile de evaluare să fie naționale.

4. Probele să fie selectate de pe toată suprafața programelor disciplinelor, prin tragere la sorți, iar transmiterea către rețea să se facă cu ajutorul electronicii.

Cum se vede, sînt măsuri firești de creștere a încrederii în bacalaureat.

Incidentele s-au datorat nerespectării regulamentului

De ce au fost incidente? Televiziunile au arătat părinți disperate, elevi care au spus că subiectul a fost greșit, în unele școli examenul s-a amînat etc.

Bacalaureatul este înconjurat de mult folclor, în sensul peiorativ al termenului. Să luăm lucrurile de la început. 1. Bacalaureatul a avut reglementări care au fost comunicate rețelei de învățămînt în urmă cu cel puțin trei luni. 2. Acolo unde ele au fost respectate, nu s-a petrecut nimic în afara regulamentului, iar examenul a decurs fără incidente. 41 de județe din țară au aplicat regulamentul și acolo n-a apărut nici o încurcătură. Probleme de natură organizatorică au existat la o parte din liceele din București, mai exact la 29, din cele 97, licee în care fie președinții de comisii, fie cineva de la Inspectorat – urmează să se stabilească cine – a avut neinspirată idee de a amîna prezența în sală a elevilor. Așa s-a întîmplat că examenul a trebuit să fie amînat pentru trei ore, la nivelul Bucureștiului. Însă, sistemul s-a putut repara și trebuie să recunoaștem că el a fost reglat bine, dacă s-a putut repara

într-o situație ca aceasta, încît două ținte puse în față de examenul de bacalaureat, și anume: acuratețea recoltării probelor și evaluarea cu repere aplicabile la scara națiunii, să fie atinse. Ca să răspund direct la întrebare, de ce au fost incidente, aș repeta ceea ce am spus înainte de examenul de bacalaureat. Dacă toată lumea aplică onest și cu bună-credință regulile, nu pot să apară incidente. Bine, mai sînt și excepții, iar unde sînt excepții apar ceea ce dumneavoastră numiți incidente.

Învățămîntul – un sistem bolnav

De ce a decis MEN să acorde încă o sesiune pentru acest bacalaureat? Este cumva hotărîrea de a aplica o terapie blindă unui sistem bolnav?

Ați folosit un termen care îmi place: „un sistem bolnav”. Noi am dat diagnosticul acesta mai demult, personal l-am dat și în urmă cu trei ani. Sistemul, într-adevăr, este bolnav. Dacă vrem să ne referim strict la bacalaureat, sistemul e vinovat din multe puncte de vedere. Evoc rapid cîteva cauze: sistemul nostru de învățămînt operează cu un ideal depășit – idealul enciclopedic. Elevul este testat pe terenul efectivului de cunoștințe mărunte sau mai puțin mărunte pe care le are și prea puțin pe terenul organizării acestor cunoștințe și al folosirii lor. În al doilea rînd, acest sistem este bolnav pentru că el nu are standarde clare de performanță. Învățămîntul nostru s-a obișnuit cu ideea că toți știm ce standarde trebuie atinse. Or, standardele nu sînt fixate nicăieri. De aceea, în reforma pe care noi am conceput-o, un segment foarte important este cel referitor la stabilirea standardelor de performanță. În al treilea rînd, sistemul este bolnav pentru că el nu a fost niciodată confruntat cu întrebarea: ce trebuie să poată face elevul cu cunoștințele? Sistemul urmărește ca elevul să acumuleze cunoștințele, dar nu se întreabă deloc ce poate să facă el cu ele. Mai sînt, desigur, și alte cauze, dar nu este locul pentru a le evoca.

Ministerul a avansat această idee a unei sesiuni suplimentare de bacalaureat, spre dezbateră publică, acum trei săptămîni. Trebuie înțeles că o sesiune suplimentară de bacalaureat nu e ceva neobișnuit. În legislația anterioară, ea era. O sesiune suplimentară de bacalaureat nu e neobișnuită nici în

alte legislații. În alte legislații sînt chiar recunoscute astfel de posibilități, încît, atunci cînd elevul se consideră pregătit, el se prezintă la o agenție unde susține bacalaureatul. Bacalaureatul este scos de sub aceste restricții și, de fapt, treptat, și noi trebuie să evoluăm spre această situație, așa încît, atunci cînd tînărul se simte pregătit, merge și susține bacul și, eventual, merge mai departe, către facultăți. De ce am propus și noi sesiunea suplimentară? Pentru că, din 1999, se va intra

discipline întră la bacalaureat, să arătăm clar, la fiecare disciplină ce capitole pretindem, ce tip de cunoștințe interesează, ce trebuie să pregătească elevii. Ne gîndim să oferim elevilor cit mai curînd – depinde numai de Parlament – standardele de performanță ale bacalaureatului. În acest sens nu aș ocoli să spun franc care este părerea mea. Părerea mea este că sistemele care pretind volumuri mari de cunoștințe sînt contraproductive astăzi. Mai productive sînt sistemele care pretind cunoștințe selectate bine, care permit o testare mai complexă a candidatului, nu pe linia a ceea ce a memorat el, ci pe linia capacității de a folosi cunoștințele și de a le sistematiza. Prin urmare, asta vom face. Indiferent de lista care rezultă din Parlament, noi vom căuta să creăm un bacalaureat mai bine gîndit, mai bine structurat și oricum vom face publice datele din timp.

Este normal ca Parlamentul să stabilească asemenea lucruri?

În legislația noastră, într-adevăr, Parlamentul stabilește disciplinele la bacalaureat. În unele țări, Guvernul este autorizat să facă aceasta, în altele, Ministerul Educației, la noi, Parlamentul. Formula are avantajul solidității acestei decizii. Decizia unui parlament fiind, practic, decizia cea mai tare, juridic vorbind. Ea are un dezavantaj – că nu permite o suplețe prea mare. Recent, noi am propus o modificare, în sensul de a autoriza Guvernul să aprobe lista disciplinelor, sau chiar Ministerul Educației. Pentru moment, Camera Deputaților a rămas la soluția după care Parlamentul dă această structură a disciplinelor și el are dreptul de a decide.

Majoritatea profesorilor dorește sincer reforma. Dar reforma nu înseamnă doar avantaje

Profesorii sînt pregătiți să adopte măsurile care vin peste ei?

Situația din învățămîntul nostru este de așa natură, cu atîtea probleme, încît, pînă la această oră, aș spune că majoritatea substanțială a profesorilor doresc sincer reforma. Aceasta se vede din multe lor expuneri. Reforma este gîndită în multe chipuri și aici este, mai mult decît probabil, sigur, o problemă. Și anume, ne așteptăm totdeauna cînd gîndim o reformă ca ea să aducă doar avantaje. Dar reformele nu aduc doar avantaje. Mă bucur să pot sublinia că, la bacalaureat, de pildă, profesorii, în mare-mare parte, și-au făcut datoria. Nu pot să le reproșez nimic. În rest, pregătirea lor pentru o astfel de reformă, chiar profesorii mi-au semnalat, trebuie întărită. Profesorii sînt cei care cer să aplicăm acest sistem ce se numește în termeni tehnici „formarea formatorilor”, pus în joc de minister. În douăsprezece luni, vom da prilejul fiecărui profesor să vadă strategiile, să vadă tot pachetul de reformă, care înseamnă: în învățămîntul preuniversitar, noul curriculum, noul sistem de evaluare, noi programe pe discipline, un nou management școlar, dezvoltarea de noi manuale etc. Aici mi-aș îngădui o remarcă. Unii părinți, desigur, mai grăbiți și sub impactul emoției, dar și sub impactul unor zvonuri care circulă, au crezut că profesorii sînt de vină că au dat subiecte din afara programelor sau prea dificile. Vreau să fie foarte clar: subiectele sînt rigurosi din program, ceea ce se poate verifica. Dovadă: zeci de mii de candidați au rezolvat și problema de fizică și pe cea de matematică. Altă remarcă: subiectele sînt de nivel mediu și nu sînt deloc mai grele ca anul trecut. Sînt

pe un sistem cu un bacalaureat restructurat. Indiferent care va fi decizia finală a Parlamentului, bacalaureatul, în mod clar, va fi restructurat. Și atunci, rațiunea pe care am avut-o în vedere a fost aceasta: să mai dăm o ultimă șansă pentru cei care au parcurs liceul pînă acum, ca să-și încerce forțele și apoi să trecem cu toți, senini, la un nou bacalaureat.

Cu alte cuvinte, această sesiune suplimentară reprezintă încheierea unei etape?

Este bine spus. Da, este încheierea unei etape. Aceasta a fost rațiunea. Într-un timp, au apărut două situații pe care le-am avut în vedere: situațiile de corijență recentă – și acesta a fost încă un motiv pentru a susține sesiunea suplimentară de bacalaureat. A doua situație: vînzînd că sînt mulți tineri care au luat la trei materii note foarte bune, dar au căzut la a patra, din cauză că, pregătindu-se intens pentru admitere, ei au lăsat pe planul secund o altă materie. Însușind toate aceste argumente, noi am propus Parlamentului (Senatul deja a acceptat) ca pe 19 și 25 august să se realizeze această sesiune suplimentară. Trebuie să precizez că această a doua sesiune va avea același grad de dificultate.

Să înțeleg că, într-adevăr, bacul va deveni un prag important în relație cu învățămîntul superior?

Aceasta este absolut necesar pentru țara noastră. Mai bine examene mai puține, dar demne de încredere.

Bacul a adus la suprafață un adevăr, de altfel previzibil, că elevii sînt prost pregătiți, într-un sistem tot mai neadecvat. Ce se poate face pe termen scurt, adică pînă la sesiunea din anul următor?

Întrebarea este foarte oportună. Programele de învățămînt și planurile de învățămînt rămîn foarte încărcate și neselective. La minister am început să lucrăm o broșură foarte simplă în care, după ce Parlamentul stabilește ce dis-

subiecte normale pentru bacalaureat și, în acest sens, încă o dată, profesorii și-au făcut datoria. Toate subiectele au fost făcute de profesori de liceu. Noi am interzis ca ele să se mai facă de către actuala birocrație ministerială.

Inspectoratul Școlar București nu mai poate funcționa așa

Pentru că în București s-au petrecut disfuncțiile, vorbiți-mi despre relația dumneavoastră cu Inspectoratul Școlar din București.

Eu vă spun foarte franc. Relația cred că este cea a unor oameni care se respectă reciproc. Chiar cu unii dintre inspectorii pe care i-am întâlnit pentru prima dată în viață, respectiv, ei m-au întâlnit pentru prima dată în viață. Pe alții îi cunoașteam, fiind din aceleași promoții studențești. Inspectoratele au evoluat foarte mult. Sigur, și ele sînt inegale. Dar ce este egal pe lumea asta? În legătură cu Inspectoratul București, eu n-am venit cu nici o prejudecată. Am spus foarte responsabil: la București nu se mai poate funcționa așa. Sînt multe indicii că nu se mai poate funcționa așa, iar cînd spun aceasta, mă gîndesc la împrejurarea că acest inspectorat este prea mare, cuprinzînd foarte multe școli. Practic, Bucureștiul e cam cît șapte județe și ar fi o măsură foarte înțeleaptă aceea de a crea inspectorate pe sectoare. Chiar dacă rămîne un inspectorat de coordonare pe București, aceasta nu deranjează pe nimeni. Fapt este că Inspectoratul nu poate gestiona, chiar în termenii autonomiei instituționale, întreg sistemul din București.

Vreau să dau un fapt cu toată sublinierea necesară. Constatăm, cu stupoare, că elevii din București sînt mai puțin informați asupra unor posibilități de reformă, sînt nu zic asupra hotărîrilor, decît mulți elevi din țară. Pe de altă parte, atmosfera favorabilă reformei, datorită lacunelor de informare, sînt o spunem foarte clar, este uneori fisurată aici, în București. Spre bucuria noastră vedem că în localități extreme ale țării, în județul Iași sau Suceava sau Satu Mare, oamenii știu despre ce e vorba și își spun părerea. Desigur, nu trebuie să fie automat de acord cu noi, dar nu asta e problema. În orice caz, ei doresc o reformă. La București e necesară o reorganizare a Inspectoratului. Cînd am venit aici, în primele zile am fost împințat de vaste nemulțumiri ale profesorilor din București vizavi de calitatea Inspectoratului. Atunci mi-am spus foarte creștinește: „bine, cei de acolo sînt numiți, le mai dăm un timp pentru a-și proba calitățile”. Sigur, acest timp l-au avut la dispoziție. O spun deschis: în raport cu potențialul extraordinar pe care îl au profesorii din București, Inspectoratul nu mi se pare la același nivel.

Pe vremea în care eu lucram în învățămînt, e adevărat, de mult, inspectoratele

erau percepute de noi, profesorii de rînd, ca un loc populat de șabi care făceau mai mult rău decît bine și din pricina cărora tremurai. Ce ar trebui să facă un inspectorat și de ce tocmai în București este el aît de puțin performant?

Nu pot să fac generalizări pentru toate persoanele, să ne înțelegem.

Este o chestiune de sistem sau de oameni?

Eu cred că, în cazul Bucureștiului, există un potențial extraordinar de profesori, cu o foarte bună calificare. A fost o chestiune, cred, de selecție a personalului. O spun cu toată răspunderea. Concursurile pentru ocuparea unui post în Inspectorat trebuiau să permită o testare mai bună, mai concludentă a competențelor manageriale, a competențelor reformatoare și, în acest sens, ele trebuiau să promoveze candidați pe baza unor argumente scrise, verificabile. Pentru că aceste concursuri au rămas mai mult niște probe orale, nu s-a putut verifica mai nimic. Or, la București, eu văd acum profesori relativ tineri, mult mai tineri decît mine, și cu care este o plăcere să cooperezi. Practic, cu ei am lucrat și proiectul de reformă care este pus în joc. Am constatat cu stupeoare că acești oameni nu sînt folosiți, sînt marginalizați chiar, și acesta este un fapt care îmi dă de gîndit.

PNȚCD, partidul care v-a susținut pe dumneavoastră, a avut un cuvînt de spus în relația aceasta conflictuală cu Inspectoratul din București?

Eu nu am relații conflictuale. Eu am relații în care cer, în temeiul competențelor pe care le am, ca, ținînd cont de regulile de comportare instituțională, să se facă anumite lucruri și să nu se facă altele. Am cerut ca concursurile pentru directori, pentru inspectorii să fie deschise și să se respecte niște reguli profesionale. Am cerut să nu se cedeze presiunilor contextuale, oricare ar fi ele. Pînă la ora actuală, strategia pe care am adoptat-o a fost agreată și de către conducerea PNȚCD, de către președintele PNȚCD, de conducerea partidului la nivelul țării, de primul ministru, și de cel care a fost, și de cel care este. La nivel local, desigur, spun foarte cinstit, sînt, din nefericire, grupuri restrînse, dar cu influență locală, care consideră că important e să-i vedem mereu pe cei de la Inspectorat ca pe niște oameni care încearcă să facă ceva. Lucru adevărat, numai că, totuși, trebuie să luăm în seamă și rezultatele din acest moment. Trebuie să-i testăm pe acești inspectorii și prin prisma prestigiului lor în fața profesorilor din București, prin prisma inițiativelor de a reforma, a inițiativelor lor de a gestiona cam șapte județe, care sînt plase în capitala țării.

Interviu realizat de
RODICA PALADE

Ministerul Educației Naționale Cabinetul Ministrului

Răspuns la întrebările privind Bacalaureatul 1998

Bacalaureatul este oriunde un subiect de interes larg. La noi, pe lîngă afirmații cumpănite și observații interesante, sînt și multe exprimări îndepărtate de realitatea învățămîntului. Nu este spațiu pentru a ne referi la toate. Dorim să răspundem la principalele întrebări privind Bacalaureatul 1998.

Actualul Minister al Educației Naționale a preluat disciplinele și programele de bacalaureat stabilite în octombrie 1997. Nu au fost operate schimbări de conținut. Ministerul Educației Naționale a aplicat cîteva măsuri firești de sporire a încrederii în bacalaureat: comisiile încrușiate (conform Legii Învățămîntului), supravegherea externă la probele scrise, subiecte și baremuri de evaluare națională, tragerea la sorți a subiectelor din program, transmiterea electronică a subiectelor.

Reglementările au fost publicate din timp. Acolo unde s-a respectat reglementul, bacalaureatul s-a desfășurat normal. În toate cele 41 de județe ale țării a fost o organizare potrivit reglementărilor. La București, o parte dintre licee (29 din cele 97) nu au respectat reglementările și a fost nevoie de reprogramarea unei probe în aceeași zi, după trei ore.

Toate subiectele – inclusiv cele de fizică, matematică – sînt din programa de bacalaureat anunțată, sînt corect și limpede formulate. Dovadă este și împrejurarea că zeci de mii de elevi au rezolvat problemele foarte rapid. Subiectele au fost de nivel mediu, adecvat unui bacalaureat și sînt comparabile cu cele din anii trecuți. Toate subiectele au fost formulate de profesori de liceu.

Bacalaureatul 1998 a permis o evaluare la scară națională, făcută cu acuratețe, și o imagine realistă asupra stării învățămîntului. Procentul de promovare realizat este socotit normal în multe țări europene. Cum se explică acest procent în comparație cu anii trecuți? Analizele vor urma și vor da răspunsuri precise. Cîțiva factori pot fi deja considerați, și anume: rețeaua școlară este de mulți ani dezechilibrată; mulți elevi sînt în profiluri pe care le-au îmbrățișat prin redistribuire; unii elevi învață pentru admiterea în facultate și neglijează restul disciplinelor, lăsîndu-și „goluri” în pregătire; examenul de la noi abia reîncep să fie examene în fața comisiilor din alte licee, cu supraveghere externă; în țara noastră, tinerii trebuie obișnuiți să se raporteze la evaluatori „impersonali”. Dar, un fapt izbitor rămîne funda-

mental: elita profesională a elevilor este la fel de „tare”, poate mai „tare”, fapt, de asemenea, probat de actualul bacalaureat.

Expertizele naționale și internaționale efectuate în 1997 au arătat că reforma învățămîntului stagnează. Ministerul Educației Naționale a elaborat, din decembrie 1997, programul detaliat al reformei, care a fost discutat cu profesorii și a început să fie pus în aplicare. Bacalaureatul e doar o parte a reformei, iar ceea ce s-a încercat deocamdată a fost doar ca el să devină cinstit. Această încercare, observăm bine, deranjează unele cercuri.

Reformele angajate de Ministerul Educației Naționale după decembrie 1997 se bucură de evaluări pozitive ale specialiștilor din țară și din străinătate. Ministrul Educației Naționale a făcut public, încă din decembrie 1997, că trebuie schimbat personalul ministerului, de la învățămîntul preuniversitar la toate nivelurile, și a cerut să se accepte schimbarea. Sînt în țară tineri specialiști excelent pregătiți dar marginalizați, în vreme ce la învățămîntul preuniversitar sînt responsabili depășiiți complet. Pînă acum, Ministerul Educației Naționale a scos la concurs, anunțat public, marea parte a posturilor și le scoate, în continuare, pe cele rămase.

Este nevoie ca părinții să se implice mai mult, în forme adecvate, în apărarea calității școlii de care copiii lor beneficiază, calitate ce presupune examene riguroase.

Este nevoie să ne eliberăm de populism și să discutăm competent problemele de învățămînt. Înțelegem că cel care nu obține la bacalaureat nota dorită clamează nemulțumirea, iar cel ce obține această notă este satisfăcut. Trebuie însă să privim în fața realității învățămîntului. Sînt de rezolvat probleme profunde precum standardele profesionale, evitarea noii segregări sociale ca urmare a „învățămîntului paralel”, costurile lui insuportabile pentru mulți părinți, schimbarea tipului de pregătire a elevilor etc., care sînt înfînt mai importante pentru părinți și elevi decît ceea ce se întîmplă într-un loc, datorită ciocnirii de interese ale grupurilor locale. Abordarea profesională a învățămîntului trebuie circumscrisă și întărită cu orice preț, iar reforma se cuvine făcută neîntîrziat.

Ministru,
ANDREI MARGA

POLIROM

NOUTĂȚI
Iulie '98

Porphyrios
**Viața lui Pitagora.
Viața lui Plotin**

Bulat Okudjava
L'amour toujours

În pregătire:
Matei Călinescu, Ion Vianu
Cristian Bădilită

Amintiri în dialog – ediția a II-a
Călugărul și moartea

Comenzi la: CP 266, 6600, Iași, Tel. & Fax: (032)214100; (032)214111; (032)217440
București, Bd. I.C.Brătianu nr. 6, et. 7, Tel.: (01)6138978
Brașov, str. Toamnei nr.7, bl. 4, Tel. & Fax: (068)150318
E-mail: polirom@mail.dntis.ro

ASCULTĂ

BIBIC

PROGRAMUL INTEGRAL
ÎN BUCUREȘTI LA
UNIPLUS Radio
69.8

Schimbările din învățămînt – confirmate de bacul 1998

Bac „de tranziție”, examenul din '98 s-a confruntat cu o serie de disfuncții: unele mai vechi (ce nu au putut fi înlăturate de noile proceduri), altele noi, generate tocmai de schimbările procedurale actuale și de lipsa de experiență, inclusiv la nivelul MEN.

Putem, însă, spune acum cu certitudine că bacul '98 a însemnat o schimbare de fond în învățămînt, dovedită de urmările lui, bune și rele. Un prim argument, foarte convingător: statisticile Ministerului Educației Naționale pe țară indică un procent global de 35% piciați! Schimbare evidentă, dacă ne gândim că procentul în anii trecuți, inclusiv din 1997, era sub 10% (nici măcar nu se întocmeau statistici). Ce arată noul procent? Sînt acești absolvenți mai slabi ca cei din anii trecuți? Greu de crezut! Sau aceste comisii mai exigente? Mult mai probabil, numai că acest lucru nu s-a întîmplat la toate liceele (dacă privim statisticele). Subiectele au rămas cam la același nivel de dificultate, chiar dacă și în acest punct au apărut discuții și contestații.

Unii profesori ne-au declarat confidențial că, la unele licee din București, deși comisiile trebuiau să corecteze în încapere diferite, și chiar pe etaje diferite, nu s-a întîmplat așa: s-a corectat în aceeași încăpere, s-au schimbat păreri, s-au transferat borderourile cu note etc. Aceleași surse ne informează că directorii unor licee au întocmit liste cu elevi care „trebuie neapărat să treacă”. Atenția la propriile poziții în școală, nu toți profesorii refuză sugestiile, mai ales cînd ele vin de la șefii direcți.

MEN nu a asigurat un fond special de protocol, în condițiile în care un profesor implicat în examenul de bacalaureat a ajuns la un program de pînă la 12 ore pe zi. Inspectoratele, din fondurile proprii, abia au reușit să acopere costul citorva cafele și răcoritoare, pretext pentru părinți, personalul de serviciu, de a intra în licee în timpul examenelor.

Unii elevi spun că nu tot personalul liceului a părăsit clădirea, că s-a putut copia, că s-au făcut „semne” pe unele lucrări ș.a.m.d. Majoritatea recunosc însă că „a fost greu” și „altfel decît ne-am așteptat”.

Disfuncționalități au apărut și în procesul de comunicare a regulamentării MEN, la nivelul Direcției Generale a Învățămîntului Preuniversitar (DGIP) și al inspectoratelor. La Deva, președintele

comisiei de la Liceul „Decebal” a deschis plicurile conținînd variantele de subiecte la limbile engleză și franceză pe 30.06, în vreme ce examenul era prevăzut pentru 1 iulie. Știrea a parvenit la DGIP foarte repede, fiind transmisă de Inspectoratul Județean Hunedoara în jurul orei 10.30. În cursul după-amiezii zilei de 30.06, cu consultarea ministrului Andrei Marga, s-a luat hotărîrea ca, pentru probele de limbă franceză și limbă engleză, să se redacteze un nou set de subiecte, din care să fie trase la sorți subiectele tezelor de a doua zi. Noile subiecte urmau să fie transmise liceelor prin emisiunea de televiziune din dimineața zilei de 1 iulie, hotărîre care a instituit o situație neprevăzută: subiectele urmau să fie recepționate direct de pe ecranul televiziunii sau prin ra-

luate direct de la TVR. La majoritatea liceelor s-a hotărît preluarea subiectelor fără a mai se aștepta plicurile sigilate. În 26 de licee din București, însă, comisiile nu și-au adunat răspunderea, așteptînd, conform indicatilor inițiale, plicurile sigilate ce urmau să vină de la MEN și ISMB. La Colegiul Național „Sf. Sava”, Colegiul Național „Gh. Lazăr” și Grupul Școlar Econ.-Adm. nr. 5, președinții comisiilor au dat drumul elevilor acasă, unde au putut afla subiectele direct de la TV. O situație identică s-a petrecut și la Liceul Teoretic din Vlăhița, jud. Harghita, unde președintele comisiei, lector univ. dr. Petru Ilea, de la Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj le-a dat drumul candidaților.

Unii elevi și-au exprimat nemulțumirea în privința subiectelor. Despre exa-

traficul de influență. Nici ministrul n-a știut subiectele”. De aceeași părere este și președintele Comisiei Naționale de Bacalaureat, Petru Mihai Gorcea: „Orice speculație despre eșecul bacalaureatului, alți la nivel național, citi și la nivelul municipiului București este tendențioasă și neavenită”.

În perspectiva lui 1999, cînd vor apărea și schimbările structurale în examenul de bac (7 materii) și cînd se va pune mai serios problema ca bacul să poată suplini chiar examenele de admitere la facultăți, se ridică o serie de probleme. Cea mai importantă dintre ele e uniformitatea cu care sînt evaluați elevii de la diverse licee, unitatea de corectare a lucrărilor, indiferent de nivelul liceului pe care l-a absolvit candidatul. Deocamdată, bacul '98 nu este foarte convingător. De exemplu: la Grupul Școlar Construcții Căi Ferate, promovabilitatea a fost de 100%. Cam același nivel are și Grupul Școlar Petru Poni, unde însă promovabilitatea a fost de numai 37%. La Grupul Școlar M. Eliade din București, s-a promovat în procent de 91,4%, mai mult decît la „Gh. Lazăr” (90,5%), cu un nivel incomparabil mai ridicat. Din momentul ce subiectele au fost aceleași, rezultă că modalitățile de corectare au fost diferite. MEN a declanșat o anchetă la liceele unde au apărut diferențe clare între nivelul liceelor și cel al notelor. Va fi verificat modul în care s-au corectat lucrările la probele scrise, prin recorectarea lor de către comisii alcătuite din reprezentanți ai MEN și ai inspectoratelor școlare. Notele lucrărilor nu vor fi însă modificate. Rezultatele anchetelor MEN vor fi prezentate pe 18 iulie.

În situația în care, pe viitor, exigența nu va fi aceeași pentru toate liceele, facultățile, care au autonomie de decizie, nu vor accepta ca bacul să se substituie examenelor de admitere. Un elev slab de la un liceu slab, dar care are parte de o comisie indulgentă (sau de „aranjamente”) etc., va avea o notă egală cu cea a unui elev bun de la un liceu cu nivel ridicat, dar care se prezintă în fața unei comisii severe.

Deocamdată, cei 70.000 de piciați din acest an, ca și corigenții au ocazia unui nou examen, propus de MEN în perioada 18-25 august, care, în opinia ministrului Andrei Marga, încheie un episod din învățămîntul românesc, pentru a putea fi început, în 1999, un altul, complet nou.

Alice Taudor
Sandu Iordache

Bacalaureat '98 în cifre

Județele cu cea mai bună situație a promovabilității la examenul de bacalaureat sînt următoarele: Bihor (88,01% din numărul celor înscriși), Hunedoara (82,02%), Harghita (81,85%), Mehedinți (79,89%) etc.

Cei mai puțini promovați s-au înregistrat în: Caraș-Severin (40,9%), Gorj (42,5%), Ialomița (43,28%), Giurgiu (46,87%) etc.

Din cei 23.531 de absolvenți care au susținut examenul de bacalaureat în București au promovat 70,6%, adică 16.631 elevi. Sectoarele IV (cu 83,2%) și III (cu 73,08%) se află în top, în timp ce sectoarele V (cu 61,8%) și I (cu 67,19%) se situează cel mai prost.

Elevii de la șase licee bucureștene nu au reușit să promoveze nici măcar în porție de o treime. Acestea sînt: „Grivița” (9,2%), „G. Călinescu” (17,3%), „Nr. 19” (18,8%), „Economic Nr. 6” (20,21%), „Traian” (29,08%) și „N. Nicolcescu” (31,43%).

În schimb, lista liceelor ai căror elevi au promovat aproape în totalitate este mai lungă: 47 de unități de învățămînt depășesc 80%. Un indice de 100% au înregistrat șase licee: „CFR”, „Ady Endre”, Liceul Baptist, Seminarile Ortodox și Adventist, Liceul „Ion Creangă”. Alte licee se află în apropierea acestei cote: „Gh. Șincai” (99,88%), „Mihai Viteazul” (98,8%), „Mihai Eminescu” (98,46%), Liceul de Informatică „T. Vianu” (98,29%), etc. În mod surprinzător, această listă mai cuprinde – pe lângă licee precum „Gh. Lazăr”, „L. Caragiale”, „Cantemir-Vodă”, „Cervantes” – și nume cum ar fi: „CFR”, „Elie Radu”, „Mihai Bravu”, „Mircea Eliade”, „Petru Rareș” ori cele trei licee teologice amintite. (Cifrele au fost furnizate de MEN)

diu, fără să existe vreun text scris. Petru Mihai Gorcea, președintele Comisiei Naționale de Bacalaureat, declară că probele scrise la limbile franceză și engleză din iulie a.c. „s-au desfășurat după reguli inexistente în regulamentul bacalaureatului”. Nota informativă trimisă de Gheorghe Rădulescu inspectoratelor județene și din capitală („Emisiunea de mine, 1 iulie, orele 8,40-10,00, de la TV privind examenul de bacalaureat se înregistrează obligatoriu video la inspectoratul școlar județean din municipiul București și pe cît posibil în unitățile școlare. Acolo unde nu este posibil se înregistrează obligatoriu audio”) nu a precizat clar că subiectele vor fi pre-

menul susținut la fizică, elevii claselor umaniste au reclamat că unul dintre subiecte, făcînd parte din ultima lecție din manual, nu era cuprins în programa de bac. La „Iulia Hasdeu” din București, din 20 de candidați înscriși au promovat doar 4. Au apărut nemulțumiri și la matematică, unde una din probleme nu avea soluție. La „D. Bolintineanu”, secția reală, din 120 de candidați au promovat doar 20. La română scris, baremul de corectare a creat derută în rîndul elevilor.

Cu toate nereguliile care s-au petrecut, directorul DGIP, Gh. Rădulescu, afirmă că lucrurile au mers, pe ansamblu, bine: „Transmisia televizată a fost foarte eficientă. S-au putut evita fraude și

Admiterea în liceu – primul pas spre maturizare

În pofida importanței sale, admiterea a fost un examen mai liniștit decît bacalaureatul. Acest lucru s-a datorat, în special, funcționării normale a noilor măsuri adoptate de MEN în scopul eliminării posibilităților de fraudă. Cele mai importante sînt: cunoașterea subiectelor de către o singură persoană (care le conține și le trimite în plicuri sigilate la licee), tragerea la sorți a subiectelor în direct la TVR și numirea unor comisii de examen compuse din profesori de la alte licee (acolo unde numărul de locuri este mai mic decît cel de candidați).

Numirea unor comisii străine de respectivul liceu este o măsură mai puțin eficientă decît la bacalaureat pentru simplul fapt că elevii știu oricum necunoscuți pentru profesori și, deci, potențialele fraude sînt mai puțin motivate. Paradoxal, însă, tocmai profesorii de la liceele unde numărul de locuri nu este acoperit de candidații înscriși ar putea tinde spre indulgență în examinarea pentru că, dacă nu se acoperă numărul de locuri, nu mai „ies” normele didactice.

Candidații lui 1998 s-au îndreptat cu preponderență către profilurile care asigură o profesiune en vogue: informatică și profilul economic. Spre exemplu, la Grupul Școlar de Poștă și Telecomunicații (PTTR) s-au înscris trei candidați pe un loc la profilul informatică-limbă engleză. Datorită acestui profil, „PTTR” este cel mai căutat liceu industrial din Capitală: 1,9 candidați pe loc.

Topul celor mai căutate licee cuprinde, cu o singură

excepție (elitistul Liceul Teoretic „George Coșbuc”, cu cei 2,2 candidați pe loc), numai licee de meserii: Gr. Șc. Economic nr. 6 (2,5/loc), Gr. Șc. Economic nr. 4 și amintitul „PTTR” (cite 1,9/loc), precum și Gr. Șc. Economic „A.D. Xenopol” (1,7/loc).

Surprinde, în acest an, cota scăzută de interes pentru liceele bune. Colegiile naționale „Gheorghe Lazăr”, „Mihai Viteazul”, „L. Caragiale”, liceele teoretice „Ion Creangă”, „Spiru Haret”, dar și altele, au avut doar 1-1,2 candidați pe un loc. Nu mai vorbim de colegiile „Sf. Sava” și „Cantemir-Vodă”, unde nu a fost acoperit numărul de locuri. Explicația ar putea fi aceea că, după experiența anilor trecuți, elevii s-au temut să candideze la un liceu unde concurența este acerbă. Un alt motiv ar putea fi scăderea interesului pentru intrarea la o facultate (absolvenții acestor licee au procente ridicate de reușită la admiterea în învățămîntul superior) care nu asigură o perspectivă profesională limpede.

Și în acest an continuă declinul liceelor considerate slabe, categorie care cuprinde majoritatea liceelor industriale. Înmulțirea excesiv în timpul regimului comunist, acestea se disting prin faptul că, în cadrul lor, nu se învață nici carte, dar nici meserie. Desigur, nu trebuie să generalizăm, pentru că există și grupuri școlare industriale căutate: „FTTR”, „Țacia”, „Dimitrie Leonică” etc. Totuși o bună parte a acestor unități de învățămînt se zbate în mediocritate. Ele au avut în acest an indici reduși de promovabilitate la bacalaureat, iar la

admitere numărul de locuri a fost departe de fi acoperit. Din acest punct de vedere „excelează” grupurile școlare industriale: „Grivița” (0,4 candidați/loc), „Petru Poni”, „CFR” și „Mecanică fină”, ultimele trei avînd 0,6 candidați pe loc, etc.

Numărul de locuri scoase la concurs (152.000 la liceu-zi, 88.000 la școli profesionale și de ucenici și 9.000 la liceu seral și fără frecvență) îl depășește pe cel al absolvenților din clasa a VIII-a. Pentru acoperirea lor se va organiza o redistribuire a celor neadmiși, dacă au avut o medie de cel puțin 5,00 la examen. În plus, pentru restul candidaților se va organiza un alt concurs de admitere în august și se va putea opta, în ultimă instanță, pentru școlile profesionale și de ucenici. Acest sistem are însă dezavantajul că elevul poate ajunge la un profil diferit de opțiunile și aptitudinile sale, dar important este că el nu rămîne pe drumuri.

În 1998 s-a organizat ultimul concurs de admitere la nivel național. Începînd din anul școlar 1998/1999, se va susține un examen de capacitate la absolvirea clasei a VIII-a, iar liceele vor avea autonomia de a decide singure la ce sistem de admitere se vor opri. Se va putea organiza un examen, se va ține cont de nota de la examenul de capacitate, se va opta pentru soluții mixte etc. Pînă atunci, însă, să notăm că încă o generație de copii a făcut primul pas spre maturizare.

Dan Hera

1998

14 - 20 iulie

România modernă: o critică a ideilor primite

Producția editorială savantă și mișcarea generală a ideilor din România postcomunistă se află într-un lent și chinuitor proces de sincronizare cu Occidentul. Instituțiile și oamenii se desprind treptat de utlajul mental al ceaușismului tîrziu, își regîndesc modelele, prioritățile, strategiile și resursele, încercînd să treacă de la năravurile comunismului de stat la rutinele societăților deschise. Totuși, ritmul și amploarea schimbărilor în lumea intelectuală românească nu îndreptătesc nici azi, la mai bine de opt ani și jumătate de la decembrie 1989, un bilanț cu adevărat pozitiv. Astfel, criza economică profundă a țării, repetatele crize politice, absența unui program național de relansare a educației și cercetării (nici măcar un ministru de calibrul lui Andrei Marga nu pare să reușească să-și mobilizeze propriul guvern; și asta într-o țară condusă, cel puțin teoretic, de profesori universitari), precum și subțierea asistenței externe (după ratarea unor programe promițătoare, în primul rînd datorită absenței „capacității de absorbție”) prelungesc agonia mediului nostru academic, consacrînd proverbiala strategie a „salvării individuale”. În 1998, ca și în 1989, totul se decide la scară microsocială; din fericire, granițele sînt libere. În esență, cam asta e diferența dintre două societăți la fel de irespirabile pentru intelectualii de vîrf. Libertatea cuvîntului, vitală cu adevărat doar pentru o fracțiune a intelighenției noastre, e o modestă consolă, dacă nu chiar o ironie, în condițiile unui salariu lunar de o sută de dolari (la prețurile cele mai mari din Europa Centrală și de Est). Chiar în țara lui Noica, departe de Germania untului, mizeria care ucide spiritul nu poate fi condată cu asceza care-l potențează.

Un alt tip de conferință

Din toate aceste motive, cele mai multe proiecte intelectuale românești depind foarte mult de finanțarea externă, indirectă (mediată de ONG-uri locale sau chiar de instituții guvernamentale) sau directă. Schimbarea strategiei *Fundației Soros* – trecerea de la multitudinea de subvenții mici la un mega-proiect – este, cred, resimțită dureros de rețeaua instituțională savantă și culturală, obișnuită cu asistența pe bază de nevoi punctuale. O asemenea dependență de resurse externe ridică probleme de natură etică și strategică, fiindcă ea descurajează gîndirea pe termen mediu și lung, premiază inițiativele superficiale și mimetice – scrierea de cereri pe placul finanțatorilor –, debilită gîndirea critică, adîncește clivajul dintre extremele spectrului cultural-ideologic românesc – autohtonității, excluși de regulă de la resurse externe, se radicalizează în resentiment (dar și, lucru sănătos, caută resurse interne); occidentalizații, chiar moderați, sînt condamnați la un oportunism care merge pînă la *political correctness*. O țară de mărime medie ca România trebuie să încerce să iasă din strînsorarea acestor determinisme, pentru a-și găsi propria sa identitate – în toate sensurile.

Totuși, pînă cînd națiunea noastră va deveni solvabilă, ba chiar și după aceea, trebuie să facem eforturi pentru a pune măcar banii străinilor la bună contribuție. Așa s-a întimplat și în cazul conferinței despre *Cultura și politica identității în România modernă*, pe care am co-organizat-o împreună cu Irina Livezeanu (profesoară de istorie cu specializare românească și est-europeană la *University of Pittsburgh*) la București, între 27 și 30 mai.

Proiectul conferinței (al cărei program poate fi urmărit în paginile interioare ale suplimentului) a fost inspirat de împrejurarea – remarcabilă și în Occident – că *Journal of the History of Ideas*, non-profit prin statut, aducea cu fiecare nou număr un cîștig financiar ce trebuia reinvestit în activități nelinecutive, iar distinsul *spiritus rector* al periodicului, profesorul J.B. Schneewind –

Cultura și politica identității în România modernă

autoritate mondială în domeniul filozofiei morale și istoriei ei – era coleg la *Johns Hopkins* cu profesoara Katherine Verdery, o figură centrală a antropologiei americane care s-a întimplat să fie și o specialistă în studii românești. Astfel, ideea de a organiza prima conferință internațională sub auspiciile revistei amintite tocmai în România a prins contur (J.B. Schneewind evocă amănuntele acestei aventuri intelectuale în paginile următoare).

Nu pot sintetiza în cîteva paragrafe conținutul conferinței. Cititorii revistei „22” au deja ocazia să-și facă o idee despre diversitatea și elevația întîlnirii, iar la editura *Polirom* (în românești) și la *CEU Press* (în englezești) voi îngrîși, împreună cu Irina Livezeanu, volumele bazate pe comunicările prezentate la conferință, întregite cu articole de la autori care nu au putut veni atunci la București. Volumele vor integra și substanța dezbaterilor (acestea au fost înregistrate integral și sînt acum transcrise și editate), oferind astfel o perspectivă dialogică asupra evenimentului. Co-organizatorii și colegii lor de la *Journal of the History of Ideas* au ales, de altfel, pentru conferință un format ideal: participanții și-au scris și pus în circulație lucrările cu mai multe luni înainte de prezentarea lor publică, redusă la circa 10 minute; rezumatele au fost accesibile prin *Internet*, ca și scurte prezentări ale autorilor; în fine, fiecare secțiune tematică a conferinței a inclus contribuția unui comentator al tutu-

ror referatelor, care pregătea și lansa discuția generală printr-o analiză tehnică. Pentru cei mai mulți dintre cei care au participat într-o formă sau alta la conferință, aceasta s-a ridicat aproape constant la nivelul celor mai bune întîlniri internaționale de acest gen.

Participanții

Co-organizatorii și-au început munca prin redactarea unor liste ideale de teme, subiecte și autori, încercînd să combine discursuri, metode, idei, ideologii, generații, formații și cariere dintre cele mai diverse. O serie de întîlniri între colegii americani și români, încă în 1996, conturaseră liniile de interes general ale conferinței, foarte aproape de acea fascinantă capacitate est-europeană de a face să fuzioneze orizonturile intelectuale cu cele existențiale. Totuși, nici chiar programul cîtorva zile de dezbateri intensive nu poate preluca să fie exhaustiv, așa cum nu poate fi nici definitiv, normativ, constant ca nivel și ca provocare.

O foarte schematică tipologie a participanților se poate totuși sugera. Mai întîi, străinii. Aceștia erau fie specialiști în chestiuni românești și est-europene, fie autori care au practicat aceste chestiuni într-o anumită etapă a carierei lor (după care au folosit cazul românesc într-un context mai general sau comparativ), fie debutanți absoluți și forțuți în domeniul românisticii, stimulați de

diferența românească și provocați să o scruteze din unghiuri teoretice și metodologice. Apoi, „străinii” de origine română, din valuri diferite ale emigrației, situați (ca adevărate la obiectul de studiu) foarte diferit, de la polul străinului bine informat pînă la polul localnicului occidentalizat. În fine, românii, de mai multe generații, acoperind însă mai cu seamă aria ideologică a ceea ce am numit în cîteva rînduri „*al treilea discurs*” – sinteza ideilor occidentale și a experiențelor românești.

Diversitatea propunerilor, ușor de intuit din paragraful precedent, a fost amplificată de și mai marea eterogenitate introdusă de canoanele disciplinare, opțiunile teoretice și stilurile intelectuale ale participanților, precum și de reacțiile publice (uneori, de-a dreptul vehemente, întotdeauna stimulatoare) și – poate mai ales – de prezența implicită a marilor absenți, autohtonității. Așadar, fie și oblic ori aluziv, cam toate virtuțile discursurilor despre România modernă s-au actualizat pentru cîteva zile la Palatul Elisabeta din București, într-o sală arhiplină și nu de puține ori electrizată, sau în grădina, *sub tegmine țagi*.

Pe scurt, au fost zile intense de critică a ideilor primite despre România modernă. Dincolo de volumele colective, efervescența acelor zile va duce, sînt convins, la alte proiecte savante și la discuții publice durabile. Este exact ceea ce au visat și organizatorii.

Cultura și politica identității în România modernă

— programul simpozionului din 27–30 mai 1998 —

Conferința internațională „Cultura și politica identității în România modernă” (27–30 mai, București) s-a datorat inițiativei sponsorului principal al conferinței, revista americană trimestrială de filosofie *Journal of the History of Ideas*, editată la *John Hopkins University Press*, Baltimore. Revista își propune să ofere un teren de colaborare pentru o cât mai largă arie de istorie a ideilor și culturii, politicii și economiei, științelor sociale și naturale. Cum relatează președintele comitetului director al revistei, Jerome Schneewind, în ziua sosirii sale la București pentru acest eveniment, revista (intemeiată în preajma celui de-al doilea război mondial de filosofi și profesori emigranți în SUA din cauza instalării nazismului în Europa) a dobândit un prestigiu deosebit de-a lungul timpului și are în prezent un profit suplimentar, care se va investi într-un program de conferințe internaționale organizate la un interval de 3–4 ani. Debutul programului s-a făcut acum la București, iar următoarea sesiune va avea loc în China. „Dorim să punem în mișcare idei de largă respirație, variate și de interes particular pentru țara căreia i se dedică fiecare colocviu. Urmărim în primul rând să oferim circumstanțele adecvate pentru dialogul dintre generații, cu implicarea unor tineri cercetători și prezența studenților. Este momentul ca seniorii să vadă ce-i preocupă pe mai tinerii lor colegi și tinerii să nu se teamă să aibă discuții în contradictoriu cu profesorii lor”, spunea J.B. Schneewind.

De altfel, tema conferinței de la București — identitatea în România modernă și multe din subiectele specifice de dezbateră — a fost stabilită în urma vizitei în România a grupului american: profesorul Schneewind, Donald R. Kelley, director executiv al *Journal of the History of Ideas*, și Bonnie G. Smith, cunoscută specialistă în studiul problemelor de gen, cărora li s-a alăturat Irina Livezeanu, de la *Universitatea din Pittsburgh*, care avea să devină organizatoarea conferinței din partea americană. Sprijiniți de Sorin Antohi, organizatorul român, ei au avut prilejul să întâlnească în România o serie de intelectuali și grupuri studioase, inclusiv studenți. Dialogul cu aceștia a fost un bun revelator al problematicei care ne preocupă în domeniul istoriei ideilor. De aici s-a ajuns la hotărârea de a trata evoluția identității, a mentalităților, formelor și instituțiilor în România modernă. Organizatorii și-au propus să urmărească dezbaterile culturale și literare din epocă, gândirea în filosofie, economie, istoriografie. Substanța *panel-urilor* și vorbitorii au fost aleși astfel încât să pună în valoare raportul dintre direcțiile europene și fluxul de idei din țară și să analizeze relația dintre etniile României Mari în toate zonele țării. Au fost incluse și subiecte de gen. S-au pus în discuție chestinuri puțin dezbătute pînă acum, teme relativ cunoscute au apărut într-o lumină cu totul nouă, expunerile s-au bazat pe cercetări de ultimă oră. Nu au lipsit referirile la actualitate. A devenit limpede și la această conferință că istoriografia (inclusiv istoria ideilor) din anii de după războiul rece, cînd atîtea arhive abia se deschid și există în sfîrșit libertatea cuvîntului, dobîndește, nu o dată, un aer de pionierat.

Conferința organizată la București a avut o diversitate excepțională a unghiurilor de abordare, datorită căreia a fost posibilă constituirea imaginii multifacetate a unui segment esențial pentru sensul identității noastre — România modernă. Dacă pentru participanții specialiști, români și străini, dezvoltările tematice ale celorlalți au îmbogățit cunoașterea fiecăruia și au devenit o implicită resursă pentru propriile cercetări, pentru noi, cei din această țară, conferința a fost prilejul de a ne referi cu o sporită acuratețe și nuanță la România dinaintea celor cinci decenii ale derivei totalitare.

IOANA IERONIM

27 mai

Discursuri introductive

Keith Hitchins, *Universitatea din Illinois, Champaign-Urbana*, Istorie: „Identitatea României”
Alexandru Zub, *Institutul de Istorie „A.D. Xenopol”*, Iași: „Idei occidentale pe pămînt românesc”

28 mai

„Modernitatea și constituirea identității naționale”

Președinte: Pompiliu Teodor, *Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj*; Istorie
Alexandru Duțu, *Institutul de Studii Sud-Est Europene, București*: „Modelul comunitar și legăturile naționale”

Andrei Pippidi, *Institutul de Studii Sud-Est Europene, București*: „Identitățile românești în secolele XVI și XVII”

Adrian-Paul Iliescu, *Universitatea București*, Filosofie: „Surse romantice și conservatoare ale autohtonismului românesc din secolul XIX”
Moderator: Hugh Kearney, *Universitatea din Pittsburgh*, Istorie

„Religie și identitate”

Președinte: Keith Hitchins, *Universitatea din Illinois, Champaign-Urbana*, Istorie
H.-R. Patapievici, *Universitatea București*, Filosofie: „O scurtă privire asupra diseminării ideilor newtoniene în provinciile românești, 1687–1860”

Maria Crăciun, *Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj*, Istorie: „Reforma și toleranța religioasă în Moldova secolului XVI”

Catherine Durandin, *Institut National des Langues et Civilisations Orientales, Paris*: „De la romantismul lui 1848 la ortodoxismul anilor 1930 — mutație în identitate românească”

Moderator: Alexandru Duțu, *Institutul de Studii Sud-Est Europene, București*

„Istoriografia și miturile istoriei”

Președinte: Șerban Papacostea, *Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”*, București
Mirela-Luminița Murgescu, *Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”*, București: „School Textbooks and the Heroes of Romanian History”

Ovidiu Pecican, *Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj*, Studii Europene: „Istoriografia modernă românească și proiectul național”

Alexandru Zub, *Institutul de Istorie „A.D. Xenopol”*, Iași: „Istoriografia românească în perioada comunismului”

Moderator: Sorin Antohi, *Universitatea Central Europeană*

29 mai

„Cultură, identitate și politica multiethnică în România interbelică”

Președinte: Andor Horváth, *Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj*, Literatură comparată
Hiltrun Glass, *Institutul de Istorie Est și Sud-Est Europeană, München*: „Evrei în România Mare: în căutarea unei unice identități, 1919–1938”

Rainer Ohliger, *Universitatea „Humboldt”*, Berlin, Științe Sociale: „Formarea identității minorităților: cultura și politica culturală în rîndul etnicilor germani în România interbelică”

Edit Szegedi, *Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj*, Studii Europene: „Identitatea regională și socialismul național”

Harald Schenker, *Freie Universität Berlin, Institutul de Studii Sud-Est Europene*: „Himera transilvanismului în perioada interbelică”

Moderator: Andrei Corbea Hoisie, *Universitatea Iași*, Literatură

Construirea identității sociale — Instituțiile culturale”

Președinte: Hans-Christian Maner, Leipzig
Elena Siupiur, *Universitatea București*, Istorie: „Formarea intelectualității române în secolul XIX”
Mariana Hausleitner, *Freie Universität, Berlin, Institutul de Studii Est-Europene*: „Universitatea din Cernăuți, 1919–1940: noțiuni fundamentale și consecințe ale romanizării”

Charles King, *Universitatea Georgetown, Catedra de studii românești „Rațiu”*: „Facerea moldovenilor: limbă și identitate etnică la granița româno-sovietică”

Moderator: Irina Livezeanu, *Universitatea din Pittsburgh*, Istorie

„Intelectualitatea interbelică și politica”

Președinte: Sorin Antohi, prorector la *Universitatea Central-Europeană, Budapesta*
Matei Călinescu, *Universitatea Indiana, Literatură comparată*: „Generația 1927: opțiuni ideologice și relații personale”

Marta Petru, *Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj*, Filosofie: „Cioran și politica: schimbarea la față a României”

Claude Karnouh, *Centre National de la Recherche Scientifique, Paris*: „O reînnoiere la spațiul mirotic blagian”

Sorin Alexandrescu, *Universitatea Amsterdam*, Limba română: „Fenomenul legionar: cuvîntul și fapta sau despre un caz colectiv de miopie politică”

Moderator: Leon Volovici, *Universitatea Ebraică, Ierusalim*

30 mai

„Ideologii și teorii ale dezvoltării economice”

Președinte: Florin Bonciu, *Agenția Română de Dezvoltare*

Joseph Love, *Universitatea Illinois, Studii Latino-Americane și Caraibiene*: „Flux și reflux: teorii interbelice și postbelice ale dezvoltării României și Americii Latine”

Bogdan Murgescu, *Universitatea București*, Istorie: „Moștenirea trecutului în dezbaterile economice contemporane”

Moderator: F. Peter Wagner, *Universitatea Mannheim*

„Problema femeii și feminismul”

Președinte: Jerome Schneewind, *Universitatea „Johns Hopkins”*, Filosofie
Maria Bucur, *Universitatea Indiana*, Istorie: „Calypso Botez: diferențe de gen și limitele pluralismului în România interbelică”

Mihaela Miroiu, *Universitatea București*, Filosofie: „Antifeminism și conservatorism: cazul României”

Irina Liczek, *The New School for Social Research, New York*, Științe Politice: „Importuri culturale occidentale în Europa de Est: democrație și feminism”

Moderator: Bonnie Smith, *Universitatea Rutgers*, Istorie

„Intelectualii și comunismul”

Președinte: Stelian Tănase, redactor-șef la revista *Sfera Politicii*

Alexandra Laignel-Lavastine, *LASP, Centre National de la Recherche Scientifique, Paris*: „De la primul Constantin Noica la cel de-al doilea: ruptură sau continuitate?”

Mircea Flonta, *Universitatea București*, Filosofie: „Filosofia analitică în România comunistă: de ce și cum?”

Moderator: Vladimir Tismăneanu, *Universitatea din Maryland*, Științe Guvernamentale și Politice

Discurs final

Daniel Chirot, *Universitatea Washington, Seattle*, Studii Internaționale.

Lucrările simpozionului vor apărea în volum, în limba engleză la CEU și în limba română la POLIROM

Jerome B. Schneewind

Identitatea: respect pentru celălalt sau izolare în propria imagine?

Sînt mai bine de doi ani de cînd vă ocupați de conferința care se desfășoară chiar acum la București. Sînteți mulțumit de lucrări?

Înțelegerea îmi place în mod deosebit pentru că s-au creat controverse. Conferința, de altfel, place multora, și participanții, și auditorii. Au părut oameni interesați (Ion Rațiu, de exemplu). Au fost schimburi de idei cu adevărat intelectuale. Au fost și momente pasionale – dar care nu au dominat. Discuțiile despre chestiunile evreiești și despre atitudinea populației germane din România față de nazism mi s-au părut interesante. La fel, subiectul manualelor școlare – care a ridicat un enorm număr de întrebări (controversă ce-și găsește o paralelă în SUA și în alte țări). Mi-a plăcut faptul că oamenii se simt suficienți de liberi ca să discute în contradictoriu.

Vi s-a părut că se resimte o limitare a sentimentului de libertate?

De la români am auzit că anii ceaușști au ținut oamenii supuși, plecați și că ei încă nu s-au îndreptat cu totul. Că unii oameni nu exprimă nici acum ceea ce ar dori să spună.

Libertatea are și ea nevoie de practică?

Într-adevăr, poate că această conferință a fost un asemenea exercițiu necesar de libertate.

Problematica românească vi se pare de o natură specială?

Subiectele abordate sînt evident discutate în multe alte țări – poate mai puțin în SUA. „Ce te face american”? Te face american faptul că ai decis să vii aici, că vrei să te bucuri de libertățile americane.

În SUA afro-americanii sînt încă tratați prost, există prejudecăți împotriva asiaticilor, hispanicilor, mai ales dacă au pielea mai neagră. Cînd eram copil, învățam că sîntem „a melting pot”, un spațiu de contopire a populațiilor. Știam că sîntem liberi să ne exprimăm opiniile, să practicăm ce religie dorim (sau nici una), să participăm la politică, să ne urmărim cariera. E drept că începe să se pună un accent tot mai mare pe identități specifice – rasiale, religioase etc. Ar fi bine dacă aceasta ar însemna doar aprecierea diferenței, a alterității – dar mă tem că poate aduce și o izolare în imaginea despre sine, comandamentul de a gândi în anumite cadre, ca afro-american, sau evreu, catolic etc. Ar fi o mare pierdere să ajungem să ne definim doar prin punctul nostru de pornire, și nu prin oportunitățile de devenire pe care le avem. Prea multă concentrare

pe diferență limitează libertatea pe care o oferă America...

Obsesia românilor privind propria identitate – sîntem ortodocși? daci? traci? valahi? transilvăneni? – m-a făcut să mă gîndesc că, dacă ați avea minorități de altă culoare, le-ați exclude – la fel cum fac americanii. A fi român este a nu fi tot restul. Lumea se definește mereu prin ce NU este și apoi ajunge să disprețuiască ceea ce nu e...

Nu credeți că preocuparea noastră față de propria identitate vine acum și din faptul că identitățile ne-au fost afectate, negate în comunism?

Așa este. Însă discuțiile la această conferință au sugerat niște modele. În loc de a forța obsesiv trecutul, întrebarea poate fi: ce putem face cu ceea ce sîm-

Apoi, ne-au relatat că ar avea dificultăți să publice materiale pe această temă. Bonnie Smith, distinsă profesoară de studii feminine, le-a explicat cum se poate lua un simpozion ca acesta drept punct de pornire pentru inițiative viitoare. Dar, desigur, mișcarea femeilor în România este mai puțin dezvoltată decît în SUA.

Ce direcție ați dorit să imprimați dumneavoastră conferinței?

Am dorit să încurajăm o libertate completă de expresie, mai ales pentru categoria tinerilor universitari, a femeilor de la catedre și a studenților. Am vrut să dăm acestora un model că pot să le spună fără consecințe academice și specialiștilor mai vîrstnici, unui bătrîn ca mine: nu aveți dreptate. Tinerii în America sînt educați să respecte autoritatea,

Jerome B. Schneewind este profesor de filosofie la Universitatea Johns Hopkins. A coordonat următoarele volume: *Giving: Western Ideas of Philanthropy (A dăruie: idei occidentale despre filantropie – 1996)*, *Reason, Ethics and Society: Themes from Kurt Baier with his Responses (Rațiune, etică și societate: teme și reacțiile lui Kurt Baier – 1996)* și *Immanuel Kant's Lectures on Ethics (Prelegerile de etică ale lui Immanuel Kant – 1997)*.

tem acum? În ce ne putem transforma prin propriul efort și voință?

Cînd am inițiat conferința de la București, am dorit să leșim în întîmpinarea temelor de interes exprimate de români. Acum 2 ani, de exemplu, cînd i-am întrebat pe studenții români ce subiecte să abordăm, băieții au zis că nu-i interesează studiul feminine, dar studențele au spus: pe noi ne interesează.

Însă chiar autoritatea îi învață să o pună la îndoială. Eu le spun studenților mei: nu credeți ce vă spun eu – poate am dreptate, poate nu. Verificați și hotărîți singuri. Dacă societatea nu e formată din oameni care judecă lucrurile din punctul lor de vedere, nu există adevărată democrație.

Schimburile academice de idei, în ceea ce au mai valoros, pot fi un model

al discuțiilor pe care am dori să le avem în politică și societate. O conferință ca aceasta angajează pe universitari și specialiști în discuții vii. Sînt destui, mai ales dintre cei vîrstnici, care poate nu prea ascultă ce spun ceilalți, dar tinerii ascultă. La vîrsta mea, nu-i mai auzi pe alții... Ți-ai format convingerile, ești poate prea bătrîn să mai înveți. Oricum, important este ca tinerii să învețe a gîndi. Iar într-o țară ca a dumneavoastră acesta e un lucru deosebit de important.

În Statele Unite, la modul ideal, ne preocupăm mai puțin de unde am plecat, cît unde ne ducem. Nu categoria căreia îi aparținem, cît ce facem din noi înșine – aceasta fiind convingerea occidentală liberală. Remarcele finale ale lui Daniel Chirot asta au accentuat: dacă nu acceptați această formulă a lumii vestice, deschideți ușa pentru un nou Ceașescu, pentru un nou Stalin. Gîndirea autonomă vă va face diferiți, personali.

Virtutea unei adunări de vreo 40 de profesori care vorbesc unii cu alții este să vezi ideile în mișcare. De aceea, am încercat să aducem laolaltă oameni cît mai diferiți între ei, care să discute subiecte importante pentru România. Și aceasta, cu speranța ca discuțiile să aibă un aport în sensul eliberării, emancipării, democratizării în țara dumneavoastră, care a avut alții de mult de suferit în istoria apropiată.

Ați fost decan, ați fost apoi ani de zile prorectorul Universității Hunter, din New York. Dar v-ați întors la „unetele filosofului” și tocmai ați definitivat volumul *The Invention of Autonomy*, studiu de filosofie morală europeană de la Montaigne la Kant. Conferința de la București a intersectat preocupările dumneavoastră actuale de studiu?

Conferința mi s-a părut valoroasă și pentru mine, fiindcă chestiunea universalității principiului moral și educația sentimentelor mă preocupă în cel mai înalt grad. Există oameni care aduc obiectii, de exemplu, față de Kant, considerînd că nu este bine să fie propus un principiu universal, cum este cel kantian. Mi s-a oferit aici multă hrană de gîndire pe tema consecințelor pe care le are respingerea universalității în morală. Modulile în care istoricitatea blochează umanitatea sînt interesante.

M-am gîndit în timpul conferinței la modalități în care filosofii ar putea să ne educe sentimentele, astfel încît să ne deschidem orizontul de gîndire și să vedem și drepturile nu numai ale noastre ca români, dar și ale altor categorii, cum ar fi țigani sau evrei, ba, mai rău, chiar și femei. Fără aceste înțelegere, vom rămîne noi înșine izolați.

Interviu realizat de IOANA IERONIM

SPONSORI • SPONSORI • SPONSORI • SPONSORI • SPONSORI • SPONSORI • SPONSORI • SPONSORI • SPONSORI

JOURNAL OF THE HISTORY OF IDEAS

RUTGERS, THE STATE UNIVERSITY OF NEW JERSEY
88 College Avenue
New Brunswick, New Jersey 08903-5059
Phone: 732/932-1227 or 1228
Fax: 732/932-8708
Email: dkelley@rci.rutgers.edu

Executive Editor: DONALD R. KELLEY
Associate Editor: ROBIN LADRACH

Journal of the History of Ideas este cel mai important periodic savant din domeniul istoriei ideilor. A fost înființat în 1939 de Arthur O. Lovejoy, creatorul formei moderne a disciplinei, ca forum interdisciplinar reunind perspectivele istoriei filozofiei, literaturii și artelor, științelor naturale și sociale, religiei, mișcărilor sociale și politice. Prestigiosul trimestrial apare la *The Johns Hopkins University Press* sub îngrijirea unui consiliu editorial condus de Donald R. Kelley (*Rutgers University*) și sub îndrumarea unui consiliu director condus de J.R. Schneewind (*Johns Hopkins*).

CEU CENTRAL EUROPEAN UNIVERSITY
Office of the Academic Pro-Rector

Professor Sorin Antohi
Academic Pro-Rector
Nădăuș, 9
11-1051 Budapest, Hungary
Tel: (36-1) 327-3004
Fax: (36-1) 327-3005
E-mail: antohi@ceu.hu

Central European University, înființată în 1991, este o universitate internațională acreditată în SUA, care oferă exclusiv programe de masterat și doctorat în științe sociale și umane. Situată la Budapesta (cu excepția departamentului de Sociologie, aflat la Varșovia), CEU are circa 800 studenți din 35 de țări, dintre care circa 140 sînt înscrși în programul de MBA al instituției asociate, *International Management Center*. Finanțarea universității este asigurată în cea mai mare parte de miliardarul american George Soros.

University of Pittsburgh

Faculty of Arts and Sciences
Department of History

Pittsburgh, PA 15260-7403
(412) 648-7451
Fax: (412) 648-9074

University of Pittsburgh, una dintre cele mai vechi universități americane, a fost înființată în 1787. Astăzi, pe cele cinci campusuri ale universității, studiază circa 32.000 studenți, din care 9.000 își pregătesc masteratul și doctoratul. Profilul universității este complex, incluzînd facultăți și colegii de arte și științe, studii generale, inginerie, medicină și stomatologie, drept, informatică, farmacie etc.

FUNDAȚIA CULTURA EUROPEANĂ

B-dul Eroii Sanitari nr. 71, RO - 76241 București, Sector 5
Tel: 40 1 410 90 27, Tel/Fax: 40 1 410 90 82
E-mail popleoni@pcnet.pcnet.ro

Fundația Cultura Europeană, înființată în 1994, s-a specializat în organizarea de acțiuni culturale, educative și sociale – de la colocvii restrînsse la conferințe internaționale, de la concerte la școli de vară – și promovează cooperarea dintre elitele intelectuale românești și cele din străinătate. Președintele fundației este Gheorghe Ștefan, cei doi vicepreședinți sînt Gabriel Andreescu și Sorin Antohi, directorul executiv este Leonida Pop.

IRINA LIVEZEANU

A descifra enigmele epocii interbelice

Irina Livezeanu este profesor asociat la Universitatea din Pittsburgh, secția de Istoria Europei de Est. Cartea sa *Cultural Politics in Greater Romania: Regionalism, Nation Building and Ethnic Struggle, 1918-1930 (Politici culturale în România Mare: regionalism, construcția națiunii și lupta etnică - 1995)* a fost publicată de editura Cornell University Press în 1995 și a fost distinsă cu premiul Heldt și premiul pentru carte al Academiei româno-americane. Ea a publicat articole despre Moldova sovietică, naționalism și identitatea națională și Mihail Sebastian, în revistele *Soviet Studies (Studii sovietice)*, *Russian Review (Revista rusească)*, *Shvut, Cross Currents (Curenți încrucișate)*, *Armenian Review (Revista armeană)* și în *Enciclopedia Garland a Europei de Est, ca și în volum. Ea este președinta Comitetului de cercetare al Asociației femeilor în domeniul studiilor slave (studii academice americane pentru Europa Centrală și de Est)*. Proiectul ei actual de studii se referă la M. Sebastian, *Noua generație și relația dintre evreii intelectuali și ne-evreii în România și Polonia anilor '30*.

Ce puteți spune acum, la sfârșit, despre conferință?

E un sentiment rar în cariera mea: am reușit exact așa cum am dorit să fie. Reacțiile au avut loc: reprezentanții de la *Journal of the History of Ideas*, care sînt americani și nu studiază România în mod special (ei sînt specializați în istoria ideilor), sînt extrem de mulțumiți. Bonnie Smith, un istoric important al femeilor și mișcărilor feministe în Occident, mi-a spus: „A fost un simpozion perfect”. Ceea ce a fost un mare compliment.

Cum s-au petrecut lucrurile din punctul de vedere al organizatorilor?

Profesorul Jerome Schneewind a avut ideea acestei deschideri și generozitatea să ne dea efectiv 80% din banii necesari pentru a aduce aici toți acești experți, în România (fondurile pentru transport, casă, masă etc.). El a insistat pe aspectul de istoria ideilor în România și a explorat subiectul împreună cu Don Kelly de la *Journal of the History of Ideas*. Au contactat diverse grupuri de intelectuali și studenți, au fost în România. Întîi am primit invitația de a participa la un colochiu, care urma să se organizeze peste un an jumate, apoi am discutat cu Jerome Schneewind despre noi sugestii de subiecte și persoane. El a introdus subiectul femeii și feminismului, cerut chiar în România de către cei mai tineri. După care, mi-a propus să devin organizator. O muncă enormă. Dar a fost un proiect ideal, pentru că n-a trebuit să mă ocup de fonduri, acestea erau parțial asigurate. M-am mai asigurat de colaborarea lui Sorin Antohi, cu care am făcut programul - în aproape egală măsură. Ne-am consultat în permanență și, pentru diversitatea temelor, merităm amîndoi puțin credit.

Nu a fost ușor, dar greu se mai uită. Sorin Antohi spunea la un moment dat, cu umorul lui, că face o muncă de patriotism.

Journal of the History of Ideas n-a urmărit să aibă 2-3 numere din revistă asigurate, ci să stîrnească discuții. Jerome Schneewind, deși nu e „românist”, a fost un interlocutor ideal, ne-a dat un plus de perspectivă, o gândire clară și foarte eficientă. Și multe soluții au fost, efectiv, mai mulți bani.

Ați putut angaja colaboratori?

Da, unul dintre ei, Sándor Vary, de la Cluj (specializat în istorie culturală) se afla întîmplător pe un program la Universitatea din Pittsburgh, în faza de concepție a pro-

gramului. El a fost angajat în cercetarea noastră, de altfel suficient de aprofundată: autori, teme, puncte de vedere. Fiindcă am urmărit să existe, pentru fiecare temă, niște compatibilități, dar nu o uniformitate de păreri.

Cei alții colaboratori, americani, au fost asistenții Column Lecky (specializat în istoria ideilor) și Susan Corbesero (istoric cultural), amîndoi cu pregătire în istoria rusă - toți trei au fost colaboratori foarte potriviți pentru proiectul românesc.

Cu ocazia acestui eveniment, am asistat și la lansarea volumului dumneavoastră *Cultură și naționalism în România Mare. A adus această conferință perspective noi pe temele cărții?*

Cartea mea a fost un fel de bază pentru simpozion. În carte am urmărit să pun în context istoric concret dezbaterile despre istoria intelectualilor din perioada interbelică. S-au făcut multe studii foarte bune despre presa anilor interbelici (Zigu Ornea), despre anumiți intelectuali, sau curente (Leon Volovici, sau tot Z. Ornea) - o istorie a literaturii și a intelectualilor. Dar mi s-a părut că de aici nu puteam înțelege exact cum s-au născut aceste mișcări, aceste moduri de gândire, cum s-au afirmat anumite personalități. Se poate face o biografie, un studiu ca să înțelegi psihologia unui curent sau unei persoane, dar aceasta nu înseamnă că adevărat contextul istoric: legătura cu societatea, care trebuia să existe. Mi s-a părut că, prin studiul meu, am deschis un nou mod de a vedea perioada interbelică. Epoca interbelică a avut un spațiu destul de mare la acest simpozion. Este o perioadă de mare interes actual, trezește curiozitate, are o atracție intrinsecă - și prin faptul că a fost tabu atîtea decenii.

Noi înșine am fost ieșiți din istorie și încercăm să reluăm conexiunea.

Exact, e vorba de preistoria momentului comunist. Seminarul a reluat mult din temele care m-au pasionat pe mine. Sînt sigură, de aceea, că ideile dezbătute aici mă vor ajuta și pe mine în proiectul meu viitor; mai multe capete gîndesc mult mai bine decît unul singur.

În viitor doresc să mă ocup de următorul deceniu, anii '30. Acel panel care a trezit mari pasiuni, despre generația 1927, e subiectul pe care aș dori să-l tratez în sens mai puțin literar, sau filosofic, sau psihologic decît aici. O idee este să plasez România într-un context mai larg, ceea ce s-a realizat și aici. E posibilă comparația cu Polonia și Ungaria aceleiași perioade - unde au existat sciziuni similare între populiști, mistici, naționaliști, intelectuali de stînga - intelectuali angajați politic, cu polarități destul de mari... așa că am început să învăț poloneza.

În anii '30, politica a intervenit într-un mod foarte apăsător în cercuri intelectuale destul de apolite și multietnice dinainte de 1934. Cercurile s-au scîndat, cum se poate vedea de exemplu și în *Jurnalul* lui Sebastian, pe care am avut ocazia să-l citesc acum vreo 10 ani în arhiva personală a fratelui lui Sebastian, la Paris. De altfel, am discutat cu Matei Călinescu de mulți ani posibilitatea de a face o ediție critică a volumului *De 2000 de ani*, cu fragmente din jurnal, publicistică și cu un studiu istoric. Profesorul Matei Călinescu e specialist în literatură comparată, eu sînt istoric; dar cu metodele postmoderne, literatura și istoria se apropie tot mai mult.

Cum vedeți problemele identității în literatura după 1989?

Este extrem de bine că s-a produs schimbarea, chiar dacă tranziția este dificilă. Îmi dau seama cît de greu este, pentru că văd oamenii suferind. Și văd infrastructura Bucureștiului și Clujului, unde am stat, în mare nevoie de investiție - care întîrzie. Dar în publicistică, cultură, viața intelectuală este foarte bine, prin intermediul noii tehnologii electronice se construiesc punți care nu au existat niciodată și care vor ajuta să se treacă obstacolele.

Iată, pot intra în legătură directă cu niște tineri care, prin computer, au un acces mult mai larg la „lumea mare” decît profesorii lor (cînd aceștia, în anumite situații, poate că le-ar fi stat în cale).

E o diferență enormă față de regimul anterior.

Cînd am venit în România, în anii 1980, prietenii de familie îmi aduceau mîncare la saftaș și mi spălau hainele - devotație care mi se pare mult mai rar în SUA. Situația economică și politică era atît de grea, încît oamenii erau solidari, în mici grupuri - iar eu, oricum, n-am venit aici ca un străin; aveam prieteni. Dar am găsit și oameni în arhive sau la bibliotecă care m-au ajutat. Nu se făcea foc în bibliotecă și iarna era foarte frig - mai ales la *Biblioteca Academiei*, unde e totul sticlă și oțel. Acolo, țîn mînt, că niște-doamne m-au dus într-o mică clădire în spate, unde lucrau ele la bibliografii de periodice și unde era mai cald - am lucrat cu ele acolo, în loc să stau în sala oficială.

Cartea aceasta, liniștită între copertile ei, a însemnat multe zile, ore... Are, pot spune, niște momente eroice, nu numai ale mele, dar ale anilor 1980, legate de mulți oameni.

MARIA BUCUR

Istorie orală

Maria Bucur este profesor-asistent de istorie est-europeană, la Universitatea Indiana. Recent a definitivat studiul *Disciplining the Future: Modernization and Eugenics in Interwar Romania (Disciplinarea viitorului: Modernizare și eugenie în România interbelică)*. A publicat articole despre reforma sănătății publice în perioada interbelică, filantropie, rolul genurilor și viața culturală din timpul celui de-al doilea război mondial ș.a. Acum lucrează la un studiu asupra identității și memoriei publice în România secolului XX.

Studiati memoria publică și identitatea. Cum ați ajuns la această preocupare?

Interesul meu pentru aceste chestiuni a început acum doi ani. Eram în România pentru cercetare și, vorbind cu oamenii de pe stradă, cu familia mea de origini modeste (bunica mea e femeie cu 4 clase primare), cu muncitorii dintr-un cartier bucureștean am fost surprinsă de lipsa completă de corespondență dintre viziunea acestor oameni și limbajul „la modă”, produsele culturale la nivelul oficialilor, politicienilor sau intelectualilor care sînt angajați în producerea imaginii României - sau în artefacte cu influență asupra discursului public despre identitate.

Constat că nu există o înțelegere împărțită privind spațiul public unde locuim, pe care îl numim România și care este această țară. Se observă o incapacitate a producătorilor de cultură de a ajunge la „mase”, la oameni, de fapt. Doresc să constat cum s-a întîmplat să se ajungă la această această criză: ce se întîmplă cu identitatea de grup? Încerc să ajung și la sursa istorică a fenomenului, ca istoric al culturii, întotdeauna m-a interesat cum se nasc simbolurile, forme și cum funcționează în aria mai largă de interacțiune politică, economică, socială, cu atenție asupra reprezentanților acestui discurs și a modului în care discursul se naște, cum figurează oamenii ceea ce sînt ei. Se pune problema unor delimitări interioare și exterioare, relația dintre cele două fiind foarte importantă astăzi: nu numai pentru studiul meu ca istoric, dar pentru cetățenii acestei țări. Eu caut un moment în istorie cînd această relație a fost armonioasă - încă nu știu cînd (poate e o ficțiune...? ficțiunea nostalgiei mele).

Nu e și o nouată metodologică în istorie, să te apleci asupra unor aspecte de o natură subiectivă?

Subiectivitatea, nivelul individual sînt într-adevăr puse în drepturi. Așa s-a discutat astăzi despre conflicte de tip personal care-i motivau pe legionari - prietenie, de satisfacție legată de posibilitatea unei bune performanțe în contextul național.

Efortul mai amplu de reconstrucție a identității, la noi, poate beneficia și din dezvoltarea istoriei orale?

Mă bucură că există aici atît de mult interes față de istoria orală. Sursele scrise nu sînt întotdeauna demne de încredere. Într-un mod mai general, se pune problema indoielii în text ca fiind infailibil sau mai autentic, mai obiectiv decît ar fi cuvîntul spus. Cînd privești un document, există tentația de a acorda textului un nivel mai înalt de autoritate decît se dă cuvîntului rostit. Istoria orală oferă un mod de utilizare a subiectivității mai eficient decît am face-o prin text scris.

Totuși mult din istoria orală care se face azi în România nu e realizată după toate standardele de specialitate: de unde să existe cunoașterea lucrărilor de referință în istorie orală?

Începutul s-a făcut. Am organizat, de exemplu, cu niște colegi de la Universitatea din Indiana, un atelier la Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj în vara trecută. Am întemeiat studii de masterat în istorie orală la Cluj, sub conducerea lui Doru Radoslav, directorul *Bibliotecii Universității* clujene.

Un lucru care mi se pare important în România: am găsit aici o lipsă de curaj de a se exprima. Noăua situație, a democrației, în care fiecare voce contează, sper că va aduce încrederea oamenilor în propria voce, ca indivizi ce devin participanți la spațiul public.

Credeti că e teamă? Nu e și lipsa exercițiului democratic al expresiei? Timiditate?

Este și teamă... În SUA, problema e contrară: toți americanii vor să vorbească despre ei înșiși, individul vrea să se arate în ecran, să fie în vizor. În România, anonimitatea e importantă. Istoria orală, în afara interesului științific pe care-l are, poate într-adevăr dobîndi o calitate educativă, pentru constituirea vocilor în spațiul public.

Interviuri realizate de IOANA IERONIM

KEITH HITCHINS

Integrarea nu înseamnă anihilarea identității

În deschiderea lucrărilor, alături de Alexandru Zub, a vorbit Keith Hitchins, făcând o radiografie a identității românești prin polaritatea europeniști-tradiționaliști, care subîntinde imaginea despre sine a românilor. „Crearea României Mari, observa Keith Hitchins, a adus după sine o nevoie mai acută de explorare a identității românești, de reexaminare a valorilor naționale”. Istoricul american a evocat, pentru ambele tendințe, figuri tutelare. În viziunea europeniștilor (Eugen Lovinescu și Ștefan Zeletin), calea României era „imitația, apoi participarea deplină la civilizația internațională”. Tradiționaliștii (pentru care Keith Hitchins l-a considerat ca prototip pe Nichifor Crainic), „ei înșiși sub influența gândirii vestice”, se definesc prin nostalgia acelor *illo tempore* (un vag Ev Mediu), prin opoziția față de „pozitivismul, știința, industria, secularismul, capitalismul din Europa”. Ei idealizează geniul popular, văzut în tiparele ruralității și credinței ortodoxe, și propoază Occidentului că ne înstrăinează de propria natură. Și totuși, amintea vorbitorul, problema originii noastre romane a fost pentru prima oară pusă sistematic în luminism, de românii transilvăneni aparținând Eisericii Unite – și nu de ortodocși. Sint românii mai mult daco-romani, prin ADN-ul lor, și îndreptați cu fața spre Roma? Sint ei mai mult ortodocși, adică aparținători de lumea răsăriteană, bizantină? se întreba, retoric, Keith Hitchins. „O națiune este o comunitate socială. Națiunea română are spiritul și mentalitatea secolului XX. Identitatea românească este o identitate europeană”, sublinia profesorul american. „Identitatea inconfundabilă a românilor este produsul viu a ceea ce trecutul a adunat treptat și uneori întimplător. De altfel, nu avem de-a face cu un „proces automat și inconștient. Sentimentul unității se naște din comparație, din căutarea de sine”. De aceea, observa vorbitorul, „identitatea României este amalgamul multor realități”, pentru studiul căreia se cer „instrumentele mai multor discipline, un demers de acest tip fiind chiar conferința de la București”. „România modernă a cunoscut multe triumfuri”, spunea în încheiere Keith Hitchins – adăugind, cu abia stăpînită emoție, a celui care ne cunoaște atât de bine istoria: „și a cunoscut tragedii... 1916, 1940, 1944... cînd l-a fost pusă însăși existența în cauză”.

Keith Hitchins este profesor de Istorie la Universitatea din Illinois, Champaign-Urbana. Numeroasele sale publicații includ volumele *The Romanian National Movement in Transylvania, 1780-1849* (Mișcarea națională a românilor din Transilvania, ~ 1969), *Orthodoxy and Nationality* (Ortodoxie și naționalitate - 1977), *Studies on Romanian National Consciousness* (Studii despre conștiința națională românească - 1983), *The Idea of Nation: The Romanians of Transylvania 1691-1849* (Idea de națiune: românii din Transilvania - 1985), *Romania, 1866-1947* (România - 1994), *The Romanians 1774-1866* (Românii - 1996) și *Mit și realitate în istoriografia românească - 1997*. A condus revista *Romanian Studies* (1970-1986) și este editor al *Journal of Kurdish Studies* (Revista de studii kurde). Actualmente, lucrează la mai multe teme, printre care *Southeastern Europe 1354-1821* (Europa de Sud-Est - pentru Istoria Oxford, seria Europa Modernă timpurie), *Balkanii în sec. XX* (pentru Scurta Istorie Oxford a lumii moderne), *Mișcarea națională românească din Transilvania, 1860-1914* (pentru Editura Enciclopedică, București, și *Populația tadjică* (seria Despre naționalități, Institutul Hoover).

Ne apropiem de sfîrșitul simpozionului. În ce măsură a răspuns acest eveniment așteptărilor dumneavoastră?

Toată lumea crede, ca și mine, că simpozionul nostru a fost foarte util. Identitatea românească s-a aflat în centrul preocupărilor. Ce cred românii că sint, ce cred alții despre ei? A fost o abordare din multiple unghiuri și au fost utilizate, într-adevăr, instrumentele multor discipline. Am vorbit chiar despre femei, ca parte a identității naționale.

O conferință cu un spectru atât de larg de teme, de altfel convergente, este rară și în Occident. Cînd avem o conferință despre identitate națională sau despre modele de dezvoltare, neglijăm, de exemplu, minoritățile etnice, femeile, țărani. Chiar și aici, am discutat de fapt despre ce consideră intelectualii că este identitatea. În lucrarea mea, pe care n-am mai prezentat-o din lipsă de timp, am pus în paralel ce gîndeau intelectualii români din secolul 18 despre identitatea românească și ce gîndeau țărani despre asta, cam în aceeași perioadă.

Am acoperit în aceste câteva zile ale întîlnirii noastre o arie tematică vastă referitoare la istoria României moderne. Cei care au fost la conferință, străinii, dar și românii, au sentimentul că au aflat multe lucruri în plus despre țară. Nu mă îndoiesc că a fost interesant pentru români să vadă modul în care privesc străinii temele istoriei românești. Am vorbit cu mai mulți colegi care nu sint specialiști în România – de exemplu Joseph Love, care nu se consideră „românist”, deși face o muncă aplicată (comparativă despre economia României). El spunea că aceste zile i-au lărgit foarte mult aprecierea despre ceea ce este România. O afirmație cu totul pozitivă.

Ne cunoașteți țara de mai multe decenii. Practic, ați îmbogățit istoriografia privitoare la România cu lucrări fundamentale. Ați studiat ca istoric ipostazele identității românești. Cum vedeți evoluția viitoare a țării?

Viitorul României este integrarea în Europa. Privind toată reconstrucția, de fapt re-crearea Europei în acest moment, cu toate instituțiile ei internaționale – este evident că noua Europă va fi multinațională și multiculturală. Integrarea nu se aplică doar zonei occidentale și centrale a Europei, dar și Europei de Est. Mijloacele de comunicare se dezvoltă exploziv, întregul trend e spre constituirea unei noi civilizații europene, la care Estul și Vestul

vor contribui laolaltă. România nu va putea în nici un caz rămîne izolată de aceste mari tendințe europene.

Credeți că există probleme ale identității legate de integrare?

Nu cred că integrarea înseamnă anihilarea identității într-o formulă identitară uniformă. Nu asta cred că se va întîmpla. Nu e în contradicție cu tendințele generale ale lumii, să se acorde atenție diferențelor, identităților locale. Faptul că românii sint interesați de propria identitate și continuă să cerceteze cine sint ei, ca entitate individuală, este un lucru de înțeles și nu poate decît să dea un plus de forță Europei integrate.

Cu alte cuvinte, ceea ce trebuie depășit – fie că e vorba de francezi, americani, români sau oricare alții – este sovînismul. Chiar ideea că statul național ar fi mai presus de toate, indiferent dacă bune sau rele, nu este de cultivat. Căutarea și instaurarea identității naționale trebuie să țină întotdeauna seama de principiile binelui.

Credeți că experiența americană este un punct de referință valabil pentru momentul căutărilor identitare în cadrul european?

Poate că da. E un aspect interesant pe care noi americanii ar fi trebuit să-l discutăm la această conferință – dar n-am făcut-o. În SUA nu prea mai avem un sentiment etnic al identității. E un sens în curs de dispariție, chiar în această perioadă. Avem de a face cu un fenomen destul de nou, de după al doilea război mondial, mai acut încă din anii 1970-1980. Într-un fel, diversele grupuri etnice își cercetează propriile identități. Dar în SUA ar trebui nu să accentuăm diferențele etnice (ca negri, evrei, unguri sau, de ce nu, englezi...). Ar trebui să punem mai degrabă accentul pe identitatea civică, pe sensul cetățeniei. Diferențele etnice, culoarea, religia, cine au fost părinții ar trebui într-adevăr să nu aibă nici o importanță. Cînd eram eu copil, prin educație încercau să-ți inducă ideea că nu ceea ce sint părinții tăi, ce au făcut ei sau de unde au venit sau cum arată contează, ci ceea ce faci tu însuși din viața ta.

E vorba de ceea ce aș numi identitate civică, versus identitatea etnică. Reprezentăm, cred, și noi un model, un „exemplu practic” în chestiuni de identitate.

Interviu realizat de IOANA IERONIM

AL. ZUB

A dramatiza mereu chestiunea identității e neînțelept și neprofitabil

Alexandru Zub, Institutul de Istorie „A.D. Xenopol”, Iași. Dintre lucrările sale amintim: Mihail Kogălniceanu, bibliografie – 1971; A scrie și a face istorie – 1981; Istorie și istorici în România interbelică – 1989; În orizontul istoriei – 1994; La sfîrșit de ciclu – despre impactul revoluției franceze – 1994.

Ca analist al istoriografiei, cum explicați puținătatea lucrărilor în domeniu?

Aș remarca mai întîi că, sub unghi cantitativ, lucrările de istorie sint destul de numeroase în ultimii ani. Calitatea lor lasă adesea de dorit, ca și sistemul difuzării. Nu e deloc ușor să te găsești acum la curent cu noutățile în domeniu, nici măcar într-o bibliotecă de specialitate. Buletinele existente formează numai selectiv și cu mari întîrzieri, prea mari pentru a garanta o documentare curentă, ritmică, eficientă. Inițiativele sint disperate și foarte diverse, acoperind practic teritoriul țării, cele mai multe de interes local și depinzînd în bună măsură de capriciile sponsorilor. Unele sint însă realmente demne de un interes mai larg și, oricum, nu pot fi ignorate de istoric. Căci surprizele se pot ivi oriunde, pe seama vreunui cărturar mai ambițios sau a nevoii presante de mărturisire. Puțini știu, de pildă, că ziarul *Timisoara* publică de opt ani un supliment, *Memento*, în care au apărut numeroase mărturii din închisorile comuniste, colonii de muncă, domiciliile forțate, întregind cauzistica repressiunii și a rezistenței din România ultimei jumătăți de secol. Mă mir că n-a gîndit ori n-a aflat încă nimeni un sistem de rapidă recuperare bibliografică a tipăriturilor ce se produc peste tot în țară. *Buletinele Bibliotecii Naționale* apar cu inadmisibile întîrzieri și sint departe de a epuiza „materia”. Aș spune deci că nu „puținătatea lucrărilor” de istorie ar trebui să ne alarmeze acum, ci imposibilitatea difuzării prompte și complete. Las la o parte momentan sinteza istorică, domeniu în care sarcina noastră e reală, dar nu atât de mare pe cit se crede. Chestiunea ar merita o discuție aparte.

Istoria noastră arată, pentru cei mai puțin dintre noi, ca o suită de victorii împotriva dușmanilor. Acest tip de triumfalism contrastează cu realitatea?

Înclin să cred că în istoriografie se întîmplă ca și în viață: schimbările nu se impun de la sine și nu devin se-sizabile decît aievea, cu rezistențe și obstacole ce evidențiază mai curînd continuitatea. Cîteva decenii de „discurs unic” asupra trecutului, privit ca urmare a luptelor dintre clase și ca progres continuu, au sfîrșit prin a încula o viziune triumfalistă, asumată de corpurile didactice și impusă noilor generații. Spre surprinderea noastră, schimbarea de regim politic din deceniul actual n-a dus încă și la o viziune mai adecvată asupra istoriei. Autorii de manuale s-au arătat reticenți, dacă nu ostili, față de înnoirea ce se aștepta, iar profesioniștii de la catedră, deprofesionalizați sistematic în ultimele decenii, s-au situat mai degrabă pe o poziție de refuz al înnoirii. Un colochiu despre manualele de istorie, organizat anul trecut la Iași, a pus în lumină numeroase aspecte ale acestui proces, care tine de mentalitate, desigur, însă și de lipsa voinței politice de a reforma învățămîntul. O asemenea reformă nu mai poate fi amînată, acum, nici restrînsă la birocrația domeniului, care oricum izbuteste a se regenera mereu.

În materie de identitate, cum se poate regăsi un popor care navighează în mitologie?

Toate popoarele înclină, în forme extrem de variate, să-și mitizeze trecutul. Numai că alte culturi au evoluat mai puțin convulsiv, cu stratificări mai lente și sinteze echilibratoare mai regulate, ceea ce dă impresia unui discurs „obiectiv” asupra trecutului. În realitate, orice discurs istoric are o dimensiune subiectivă, iar tendința naturală a speciei noastre este să mitizeze mereu. Înclocuim un mit cu altul, dar nu ne putem lipsi de nevoia (și facultatea) mitologizării. Omul produce mituri, spunea Paul Valéry, întocmai cum respiră. Conștientizarea acestei dispoziții face însă mai interesantă istoria, ca mitogenă socială și demitizare continuă. Identitatea unui popor, în această perspectivă, nu poate fi decît precară, anevoioasă, dinamică, oarecum în sensul sugerat cîndva și de Renan, ca opțiune permanentă. Momentan, o atare viziune naște disconfort și reacții negative, dar nu cred că poate fi escamotată. Tranziția nu face decît să-i acutizeze unele aspecte, creînd un sentiment specific de instabilitate și derută. Istoriografia timpului nostru are, în consecință, misiunea de a pregăti corpul social să se acomodeze mai rapid la schimbările ce se produc în interpretarea trecutului. A dramatiza mereu chestiunea identității e neînțelept și neprofitabil.

Interviu realizat de RODICA PALADE

Cultura și politica identității

SORIN ANTOHI: Participanții la această secțiune a simpozionului sînt: doamna Marta Petreu, de la *Universitatea Babeș-Bolyai* din Cluj, care va vorbi despre Cioran și politică, apoi, domnul profesor Matei Călinescu, de la *Universitatea Indiana*, care se va ocupa asupra generației 1927, pentru a discuta opțiuni ideologice și relații personale. Domnul Sorin Alexandrescu, profesor la *Universitatea* din Amsterdam, va vorbi despre fenomenul legionar sau despre un caz colectiv de miopie politică. Domnul Claude Karnoouh, de la *Centre National de la Recherche Scientifique* și de la *Universitatea „Babeș-Bolyai”* din Cluj, ne va întreține despre spațiul mioritic, întorcîndu-se la o exegeză pe care publicul francez și cel român o cunosc deja dintr-o foarte frumoasă și profundă analiză a culturii și a societății românești, apărută în urmă cu cîțiva ani. În fine, cel care dă replica acestor distinși autori este domnul profesor Leon Volovici, de la Iași, și de la *Universitatea Ebraică* din Ierusalim.

Eliade era de o naivitate catastrofală

MATEI CĂLINESCU: Pentru discuția noastră de acum voi reține din lucrarea mea numai părțile neteoritice, rezumîndu-mă, de fapt, la un montaj de citate. Aceste citate exprimă foarte bine relațiile personale existente în cadrul unor tensiuni ideologice extraordinar de puternice. Oamenii la care mă opresc în această comunicare sînt Mihail Sebastian, Mircea Eliade, Nae Ionescu, Emil Cioran și Eugen Ionescu. Încep cu Mihail Sebastian, care, după cum se știe foarte bine, era un apropiat prieten al lui Mircea Eliade. În jurnalul său, el consemnează dificultățile prin care trecea prietenia lor în perioada 1935-’36-’37 și mai tîrziu, din pricina aderenței lui Eliade la mișcarea legionară.

În 25 septembrie 1936 Sebastian nota: „Mircea Eliade a devenit un om de dreaptă față de mine și cu Franco, la noi e...”

...și numai efortul de a ascunde de mine”. Și în urmă din politică. Mircea Călinescu este pușg, gogoros, cer...

nante care ascund numai pe jumătate explicațiile de care fugim, fiindcă le simțim probabil fiecare, și acumulez mereu deziluzii, între care prezența lui la „Vremea” antisemită nu e cea mai mică. Voi face tot ce e posibil ca să-l păstrez totuși”. (Alte citate, exprimînd aceeași criză ivită între cei doi, le-am reprodus și în comunicarea mea.) Aș vrea să mai amintesc diagnoza lui Sebastian în cazul lui Eliade: „Eliade este pasionat de Legiune, crede în ea, este naiv. Este de o naivitate catastrofală”. Într-un fel, Sebastian pune diagnosticul pe care îl conține și titlul comunicării lui Sorin Alexandrescu: „miopie politică”. Un caz de gravă naivitate. Problema este: a fost Eliade, într-adevăr, un legionar în tot cursul vieții lui? Eu sint de părere că, mai ales după război, el a regretat aventura legionară. Se pare că nu a exprimat-o decît în mod ambiguu, datorită dificultăților în privința unei asemenea declarații publice în Occident, în atmosfera postbelică.

MATEI CĂLINESCU

Mă voi referi acum la relația dintre Mircea Eliade și Eugen Ionescu, pe care de asemenea o analizez în această comunicare. Ionescu, noi știm, a fost un pasionat antilegionar, iar această pasiune și-a găsit expresia, între altele, în jurnalele lui și în piesa cea mai cunoscută a lui, pe plan internațional, *Rinocerii*, scrisă în 1960 și precedată de o năvălă. Ionescu s-a exprimat foarte dur la adresa lui Eliade, într-o serie de scrisori, între care una

către Tudor Vianu și alta către Petru Comarnescu, datînd din 1946. Iată un citat din această ultimă scrisoare: „Dar mai ales, îi serie Ionescu lui Comarnescu, sînt nevindecat de moartea lui Emil Gulian și a lui Mihail Sebastian, care au lăsat în inima mea o rană de gol. Sînt nevindecat de moartea în spiritul meu a lui Costin (probabil Paul Costin Deleanu), Arșavir Acterian, Horia Stamatu și alții, de care m-am rupt în vecii vecilor. Niciodată n-o să mai dăm mina. Dumnezeu, el însuși, ne-a despărțit pe vecie pe unii de alții și ne-a ales pe unii într-o parte, pe alții într-alta. Pe Eliade și pe Cioran nu-i pot vedea. Deși ei «nu mai sînt legionari», ei nu se pot rupe de angajamentul pe care l-au luat odată pentru eternitate...”

Aș vrea să contrastez aceste citate din scrisorile imediat postbelice, cu alte texte mai tîrzii despre Eliade. Iată un fragment din necrologul la moartea lui Eliade, în 1986: „Era de o asemenea discreție încît niciodată nu am știut dacă era cu adevărat credincios sau nu. Dar a adus lui Dumnezeu servicii incalculabile. În orice caz, a creat credincioși, și prin aceasta a schimbat spiritual o mare parte a lumii. Dar mai presus de orice era un prieten, unul dintre cei doi sau trei prieteni care-mi rămăseseră. Moartea prietenului o deplîng...”

Mărturii interesante există, de asemenea, în scrisori și în texte publicate despre Cioran, în cazul relației Eugen Ionescu-Emil Cioran. Noi știm că și Cioran a fost foarte apropiat de mișcarea legionară, chiar dacă într-un mod destul de original. Preliminariile prieteniei dintre Cioran și Ionescu sînt foarte negative. Iată o scrisoare din 1934 a lui Cioran, în care el îi spune lui Comarnescu că a detestat NU: „Îți mulțumesc pentru volumul lui Eugen Ionescu, scrie Cioran, pe care l-am primit acum cîteva zile. Trebuie să-ți mărturisesc că în viața mea n-am simțit un dezzugust mai mare la lectura unei cărți. O scribă nesfîrșită m-a apucat în fața acestei nulități intelectuale și morale. Este atît de puțină tragedie în mizeria acestui om, încît nu pot să am pentru el nici milă, nici măcar dispreț. Declar rupte orice legături personale cu acest om...”

Să contrastăm acest citat cu un citat dintr-o mărturie a lui François Fejtó, care era prieten cu Ionescu și cu Cioran și care a scris în *Le Monde*, la moartea lui Cioran: „Cînd l-am cunoscut, imediat după război, la Ionescu, rătăcirile tinereții evocate astăzi

erau lăstate în urmă. Nu mi-a vorbit niciodată despre ele. Ionescu mi l-a prezentat însă drept cel mai drag prieten al său, un frate, și acest certificat de moralitate mi-a fost de-ajuns”.

Acestea sînt simple punctaje care ilustrează de fapt discontinuitățile și continuitățile unor relații de prietenie în cadrul unei generații strălucite, asupra căreia a acționat această patologie ideologică care a fost extrema dreaptă de tip legionar. Prietenii, mi se pare mie, pot să ilustreze, poate mai mult decît analizele strict ideologice, un proces, căci o viață este un proces. De aceea, noi nu trebuie să ne menținem la o anumită imagine și să încercăm să reducem toate aspectele unei vieți la acea imagine, oricare ar fi ea. Eu cred că și Cioran, și Eliade s-au schimbat în timp. Există, desigur, și continuități, dar eu am vrut să ilustrez această schimbare prin atitudinea lui Eugen Ionescu față de Eliade și Cioran, o atitudine care mi se pare extrem de semnificativă, tocmai prin faptul că a fost o atitudine umană, lipsită de rigiditate. În climatul postbelic, toți trei erau exilați, fapt care i-a apropiat. Dar nu este vorba numai de aceasta.

Aș vrea să fac, totdată, o mică legătură cu chestiunea identității. Evident, avem aici de-a face cu personaje cu probleme identitare. Mihail Sebastian a vrut să trăiască cu două identități, și a avut mari dificultăți în această privință; a vrut să trăiască și ca un evreu, ca un evreu secular, dar cu conștiința etniei căreia îi aparținea, și ca un român din Braïila, un scriitor român. Problemele identitare ale lui Cioran s-au manifestat interesant, și în *Schimbară la față a României*, dar și după război, cînd a scris unele din paginile cele mai dure despre România, pentru ca pînă la urmă să-și asume condiția și originile de român. Ionescu, de asemenea, este un intelectual cu o dublă identitate: franco-română, și el a rămas, pînă la urmă, sfișiat între aceste două identități. Singurul cu o identitate unitară, dar dislocat prin exil, a fost Eliade.

Cioran a crezut că dictatura dezlanțuie forțele creative ale unei națiuni

MARTA PETREU: În punctul de plecare, Emil Cioran era apolitic, ca și întreaga generația sa, Eliade, Noica și ceilalți. Pe el îl interesa metafizica (Schopenhauer, Nietzsche), așa cum o

În România modernă

demonstrează textele lui din prima perioadă, manifestând, de asemenea, un interes spontan și irepresibil pentru filosofia culturii și pentru filosofia istoriei. Interesul lui spontan pentru filosofia culturii și filosofia istoriei îl duce, pas cu pas, la judecarea realității autohtone, prin prisma conceptelor pe care le luase din filosofia culturii lui Spengler. El judecă, în scrisori și în articolele pe care le publică, în termeni foarte violenți realitatea autohtonă ton care, sigur, e tonul temperamentalului lui și care anunță ceea ce va urma în *Schimbarea la față a României*. Aceasta este situația lui Cioran în ianuarie 1933, când el este pe poziții apolitice categorice și își mustră generația pentru că s-a spart, s-a implicat în activități politice (el consideră politica o activitate inferioară) și a luat-o spre extrema stângă sau extrema dreaptă. La sfârșitul lunii octombrie, începutul lunii noiembrie 1933, Cioran pleacă în Germania. La nici două săptămâni după ce ajunge acolo, în scrisori pe care le trimite prietenilor de acasă, mărturisește că admiră ordinea hitleristă, mobilitatea extraordinară, disciplina și spiritul constructiv al acesteia. Totodată, el trimite articole foarte violente pentru revista *Vremea*, care alcătuiesc celebrul serial. La această dată, Cioran are 22 de ani și 7 luni (o dau ca informație, nu ca scuză ori ca acuză). Din acest moment, el unește într-o unică expresie filosofia culturii, filosofia istoriei, tema romanismului (o temă obsesivă în cultura noastră) și da acestor domenii filosofice o expresie politică. El pledează pentru o dictatură care ar pune țara la treabă, ar pune-o în mișcare, vindând mari marșuri de tineri în uniformă, care abandonează studiul la Universitate, biblioteca – cu toate că el își petrecuse toată studentia în bibliotecă.

MARTA PETREU

Ca să facă o asemenea cotitură, Cioran a fost în mod sigur influențat de premisele metafizice pe care și le asumase, Schopenhauer, Nietzsche și Spengler, gânditori la care iraționalul, inconștientul, este cel productiv. Cioran a crezut în această idee, a crezut că dictatura dezlanțuie forțele iraționale ale unei națiuni, forțele ei creative. Scrisorile și articolele lui din acea perioadă te lasă să ghecești, să identifice foarte precis complexul psihologic care l-a dus la confluența cu extrema dreaptă. Din punct de vedere psihologic, Cioran era de la bun început îngrijorat, într-un mod, aș zice, ardelesc, de puținătatea și de viitorul culturii române. El ar fi vrut să se facă mari eforturi de construcție culturală națională, asemenea obsesiei fiind împărțite și de colegii lui de generație. Apoi, el este foarte umilit, tot ca și colegii lui de generație, de precaritatea

culturii și istoriei noastre, iar umilința lui este agravată în Germania, unde, mărturisește într-o scrisoare: „ca român, nu câștigi încrederea nici a unei femei (deci e o traumă personală, pe care trebuie s-o vedem ca atare), și oamenilor serioși, când te văd inteligent, te cred escroc”. Marea traumă de identitate pe care o avea se agravează în străinătate, traumă căreia i se adaugă încă un factor psihologic. Cioran dorea să fie o personalitate culturală; el înțelege că o cultură mare – folosește termenul în sens spenglerian – constituie o șansă pentru orice creator, în timp ce culturile mici te pierd. El voia să se salveze, și, în acest sens, ar fi vrut să aibă plasa de siguranță a unei culturi mari, cum sint culturile occidentale. El vrea pentru România o cultură majoră, o istorie importantă etc., vrea, cu alte cuvinte, o *schimbare la față a României*; și folosește termenul întâi într-un articol din *Vremea*, apoi ca titlu al cărții din 1936.

Am identificat doi autori – e posibil să fie mai mulți – care folosesc aceeași sintagmă aprope de destinul României: este vorba de Rădulescu-Motru, care acuza că s-a produs o *schimbare la față a României* în 1848; deci acuza pașoptismul, de pe poziția maioresciană, a formelor fără fond. Și-apoi, Dumitru Drăghicescu, în *Din psihologia poporului român* (1907), face o întreagă teorie a necesității schimbării la față a României după modelul european. El spune că s-au făcut nesfârșite schimbări la față, toată istoria noastră „neisprăvită” – e termenul lui – e un șir de schimbări la față și e cazul ca ultima schimbare la față, cea după model francez, să fie continuată, desăvârșită, deoarece ne este favorabilă. Al treilea autor la care găsim sintagma – o sintagmă biblică, nu ortodoxă, cum credea Crainic, ci pur și simplu biblică – este Cioran. Cioran vrea schimbarea la față a României în așa fel încât să-i folosească și lui. E un motiv psihologic, pe care-l înțelegem; și crezând el în forțele creative ale iraționalului, se revarsă cu tot ce știe, tot ce simte, tot ce gândește, cu toate complexele și traumele lui, se revarsă în ceea ce vedea în România ca asemănător cu Germania. Deci el preia modelul german, se uită în România și vede ceva asemănător, mișcarea legionară, și face confluența cu legionarismul. În felul acesta el se apropie de mișcarea legionară, față de care, de altfel, a fost destul de eretic.

Filosofia istoriei și a culturii lui Blaga față cu modernitatea

CLAUDE KARNOOUIH: Dacă deconstruim astăzi filozofia culturii lui Blaga, și spun astăzi pentru că în Ardeal există un cult al lui Blaga, mai puțin legat de poezia lui decât de filozofia lui, atunci trebuie să ne întrebăm: oare filozofia lui este sau nu o sfidare față de modernitate? Dacă acum am încercat să o demonstrez, este o sfidare, dar care tip de sfidare, când trebuie să recurg, pentru a înțelege modernitatea, la *arhé* împotriva modernității?

În acest tip de filosofie Blaga nu este singurul care folosește acest „Acqueil”, care este și o nostalgie, e totdeauna, și am încercat să o demonstrez, consubstanțială unei gândiri mai moderne, care se poate dovedi deja de la Schelling. De fapt, acest tip de filozofie a istoriei și a culturii reprezintă o onto-teologie inversă a kantismului și mai degrabă a hegelianismului,

dar strâns legat de ele prin voiața sa de a da un sens plin demersului lumii.

CLAUDE KARNOOUIH

Din această pricină se naște o ambiguitate ontologică. De ce? Fiindcă se uită necesitatea prezenței unui *ego* transcendent, care este o gândire modernă, ca să fie o posibilitate de a rosti chiar o teologie inversă a kantismului și a hegelianismului. Rămâne pentru mine, parțial independent de Blaga, dar totuși legat de cultul care îi este oferit, rămâne întrebarea pentru mine abisală: cum putem astăzi să asumăm, chiar aici, modernitatea? – aș zice modernitatea țirzie, reluind cuvântul lui Vattimo.

Și răspunsul al doilea, al lui Wittgenstein: jocul de cuvinte. Și răspunsul lui Adorno: dialectica negativă. Și răspunsul lui Heidegger: „Gestell”, ca esență a tehnicii, toate trei ne revelează ceva care ține puțin mai mult de un fel de nihilism, care e respins aici ca prezentă a modernității ca atare. Nihilismul, cum știi, a fost revelat prima dată în scrierile lui Nietzsche.

Exista o distanță structurală între cuvintele și acțiunile legionarilor

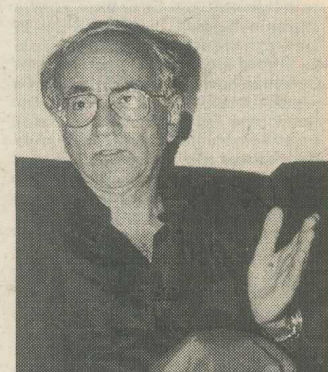
SORIN ALEXANDRESCU: În 1923: un grup de tineri „furioși” fac planul de a asasina o mulțime de oameni politici români, pentru că „vindeau țara jidovilor”, cum spuneau ei. Nu apucă să împuște pe nimeni, pentru că sint prinși și arestați de poliție. În localul poliției, unul dintre ei, Ion Moța, îl impușcă pe un altul, Vernichescu, sub motivul că i-ar fi trădat. La procesul care se face peste câteva luni, Moța este achitat. În timp ce se aflau toți în închisoare, Codreanu, care era și el în acest grup, scrie o scrisoare către „frații” studenți, din care citez un fragment: „Frate, au trecut, una cite una, 115 zile de când ne ducem viața între zidurile înalte ale acestei închisoare. Cînd am venit întii aici, era toamnă. Era cald afară, soarele lucea încă puternic. Acum e iarnă, e frig afară. Tirziu, în liniști, tăcutul miez de noapte, la ușă cu zăvoare, la geamuri cu zăbrele, numai noi nu dormim. Sfiasă, cu fața-i de Giocondă, pătrunde tremurând cu razele-i de gheață, printre gratii, fecioara blindă, Luna”.

Citești și nu-ți vine să crezi. După un copleșit contra mai multor fruntași politici și asasinarea lui Vernichescu de către Ion Moța, acest frumos și pur tânăr de vreo 24 de ani, care era Codreanu, nu poate dormi noaptea, nu din cine știe ce probleme morale, ci pentru că eminescianizează asiduou...

Problema care se ridică este de ce un text de literatură proastă, combi-

nat cu o acțiune criminală, reprezintă un „poster cu lună”, reușit, care a contribuit la popularizarea enormă acestui grup. Dacă ne uităm apoi la o mulțime de alte asemenea situații, după fiecare crimă, popularitatea legionarilor creștea în mod absolut fulgurant. Nu se putea poate găsi un mijloc mai bun de propagandă politică decât de a mai împușca din când în când pe cineva. Între acțiunile și cuvintele legionarilor exista o distanță structurală. Eu am încercat să interpretez această distanță într-un mod psihologic: cred că într-un asemenea caz se poate vorbi de schizofrenie, în sensul că subiectul acțiunii se rupe de subiectul locutor, deși fac parte din aceeași persoană juridică. Dar (și lucrul mi se pare mult mai important), această ruptură psihologică este în mod uluitor de bine utilizată politic. Pentru că subiectul acțiunii nu e responsabil de ceea ce spune subiectul discursului, și vice-versa.

Un alt exemplu la care m-am oprit pe larg în lucrarea mea este o acuzație care i s-a adus lui A.C. Cuza, care era mentorul lui Codreanu, cu unul sau doi mai târziu, în 1935, când Codreanu l-a împușcat pe Manciu, prefectul de Iași. A.C. Cuza a fost acuzat chiar de Petre Andrei: „Mă simt dator a spune: domnul Cuza a ținut și Codreanu a tras. Sinteți adevăratul asasin moral.” La care A.C. Cuza a răspuns foarte indignat: „Școala noastră nu indeamnă la crime. La cursurile mele nu fac politică, ci economie politică”.

SORIN ALEXANDRESCU

Plecînd de la acest ciudat amestec de psihologie aberantă și „inteligentă” politică, m-am întregat de ce teoriile foarte naționaliste ale legionarilor au cîștigat mai mult decât cele ale lui Cuza, după ce respectivele partide s-au despărțit. Într-un fel, deși nu spuneau acest lucru, legionarii au tras riguroso consecințele programului lor: ei au trecut la revoltă și, din acest punct de vedere, România avută în anii '30 un început de revoluție de dreapta, în care legionarii și poliția lui Carol (sau a lui Duca sau Armand Călinescu) se împușcau cu o violență pe care România nu a mai cunoscut-o niciodată înainte. Acest tip de gherilă sau de război civil a culminat cu încercarea de revoluție de dreapta, pe 3 septembrie, când Carol a cedat și a plecat, și, cum știm, a mai culminat o dată în ianuarie 1941, când revolta a fost zdrobită de Antonescu.

De aici putem trage o ciudată concluzie: România a avut 10 ani de pregătire a unei revoluții de dreapta, care a eșuat, și nu a avut nici un an de pregătire a unui regim de stînga, care a ținut, totuși, 42 de ani. Unul din paradoxurile identității românești.

Revenind la legionari, un alt punct la care m-am oprit este faptul că ei, prin chiar trupul lor, prin chiar angajarea lor, fizică, violentă, în mișcări de stradă, au dat impresia publicului că ei fac ceea ce spun, că nu mint, că sînt corecți. Ei au fost văzuți ca niște justițari. De altfel, dacă ne uităm la toate filmele seriale de la televiziunea americană, de foarte multe ori vedem asemenea justițari sociali care împușcă în dreapta și în stînga și nimeni nu se supără. Dar asta este ficțiune. Legionarii, însă, chiar au făcut-o în realitate. Eu cred că această legătură între ideea de justiție și ideea de sacrificiu de sine a avut un răsunet atît de intens pentru că s-a legat de o idee care este adînc în cultura română, și anume ideea pe care, poate cel mai bine, a intruchipat-o mitul Meșterului Manole: regenerarea unei societăți se poate face numai prin distrugere, prin moarte, prin sacrificiu. În legenda Meșterului Manole nu numai că biserică nouă se ridică prin sacrificiu, dar ea se ridică pe ruina alteia, vechi. Acest mit al sacrificiului regenerator cred că a infierbîntat mințile unor tineri intelectuali, exact pentru că ei erau niște intelectuali de cabinet, cum a spus și Marta Petreu despre Cioran, cum, într-un fel, știm cu toții și despre Eliade.

La Eliade eu am studiat, din păcate, numai ce s-a publicat în volum, pentru că și aici este un paradox: de vreo 10-15 ani, o întreagă discuție despre Eliade are loc pe baza unor texte care nu au fost publicate niciodată în volume. Noi nu știm care sînt aceste texte. Le știm numai citeva. În textele lui Eliade problema este că el vede în Garda de Fier numai o mișcare religioasă, sau în primul rînd o mișcare religioasă. În 1936 s-a dus la Londra, a văzut niște manifestări ale lui Oxford movement, după aceea în Germania, unde a văzut și acolo ceva manifestări, și îi scrie lui Cioran în cînt: „Am fost și am văzut: cel mai magnific lucru din Europa, bate și pe Hitler. Păcat că e greu să te lași condus de Dumnezeu...”

Această frază implică faptul că și manifestările hitleriste, pentru Eliade, tot religioase erau, deși mai puțin „attractive” decît cele de la Oxford. E clar deci că Eliade nu distingea diferența politică dintre manifestările hitleriste și cele pașnice, de la Oxford.

Această privire a grupului legionar ca un grup exclusiv religios sau ca un grup exclusiv idealist este ceea ce am încercat să numesc o „miopie politică”. Aș vrea să disting între două lucruri: faptul de a nu vedea ceva, ceea ce ar fi să zicem miopie, și faptul de a vedea ceva, dar a nu-i da importanță, ceea ce aș numi „miopie politică”, adică faptul de a vedea că legionarii, pe lingă că mai cîntau, mai și împușcau – lucru care apare într-o scrisoare despre Stelescu, pe care o trimite Eliade lui Cioran, care condamnă violent asasinarea lui Stelescu – a vedea, deci, aceste lucruri, dar nu le da importanță. Or, aici, pe lingă acest mit colectiv al regenerării, pe lingă această fascinație pentru acțiune din partea unui intelectual, aș vedea și ceva intrinsec lui Eliade: el a devenit prizonierul textelor și personajelor sale. Pentru că, exact în același moment cînd scria aceste articole, scria literatură și gîndea filozofic că semnificația se face numai prin întoarcere *ab initio*, *in illo tempore*. Semnificația nu există în sine, semnificația o dăm noi, întorcîndu-ne la niște modele sacre. Or, toate aceste lucruri, care par foarte ciudate astăzi, păreau foarte de sine înțelese atunci.

Această „privire” a lucrurilor a durat între '36-'37. Am făcut mai departe o scurtă analiză a discuțiilor lui Eliade cu Nae Ionescu în lagărul de la

Miercurea Ciuc, în care era foarte clar că și Eliade și toți legionarii de acolo, cum reiese din alte mărturii, erau prinși într-o așa-zisă *derealizare* a realității. Ei nu vorbeau despre ce se întîmplă acolo. Eliade spune: „am vorbit cu Nae Ionescu despre Sf. Apostol Pavel”. Este uluitor. Stăteau în închisoare, puteau fi împușcați a doua zi toți, iar ei vorbeau despre Sf. Apostol Pavel...

Această *derealizare* a realității se petrece în sensul că realitatea, pentru ei, nu are sens. Sens are numai dacă o raportăm la niște modele sacre, adică la Sf. Apostol Pavel. Din acest vis, trezirea lui Eliade se produce mai tîrziu, la asasinarea lui Iorga. Și despre aceste lucruri Eliade spune în *Memoriile sale*, vol. II, că asasinarea lui Iorga și a lui Madgearu au fost niște crime barbare. Întrebarea este, și aici textul rămîne ambiguu: au fost numai aceste asasinări barbare? Ele nu erau primele. Eu aș spune că toate asasinările, inclusiv cel al lui Vernichescu, au fost barbare. Oricum însă, în acel moment, miopia politică a lui Eliade a încetat.

Modelele intelectuale ale generației interbelice

LEON VOLOVICI: Pentru că tema discuției noastre este relația intelectualilor cu politica în anii '30, aș dori să comentez eseurile prezentate de Matei Călinescu, Marta Petreu și Sorin Alexandrescu despre Mircea Eliade și Emil Cioran pornind de la constatarea unui paradox: „generația '27”, care se dorea, în mod programatic, prima eliberată de prioritatea angajamentului politic și a idealurilor naționale, și care revendica, de ațtea ori, prin Eliade, „primatul spiritualului” și al creației culturale, este, după un deceniu, implicată nemijlocit în politică și își reformulează poziția pentru a justifica ideologic, în fapt, primatul politicului și propriul angajament politic. Știm cu toții că deceniul la care ne referim este marcat de puternica politicizare a vieții intelectuale, mai mult: de radicalizarea pozițiilor politice, de îndepărtarea de centru și „calea de mijloc”, de programele moderate, evolutive, în favoarea ideii de revoluție – fie spirituală, mistică, conservativă, fie în direcție mixtă de tip sovietic. Fenomenul e general european și confirmă, neașteptat de elocvent, celebra propoziție a lui Charles Péguy, din 1910: „*tout commence en mystique et tout finit en politique*”. Întrebarea este: în cazul intelectualilor puși în discuție era această evoluție cu adevărat inevitabilă? Sau, altfel spus: era ea „înscrisă” în gîndirea lor sau a fost o chestiune de conjunctură, de „alunecare”? Aș vrea să discut această chestiune nu atît din unghiul ideilor politice și al ideologilor la care au aderat unii intelectuali (temă foarte minuțios analizată în studiul lui Z. Ornea), cît strategia intelectualului în raport cu politica. Explicațiile de ordin psihologic și în planul relațiilor umane, prezentate aici, privind comportamentul politic al „generației '27” sînt coerente și, în bună măsură, convingătoare. Ceea ce aș vrea să adaug e tot o relație umană, de altă natură: relația cu cei din trecut. Cultura modernă românească a creat un mit al intelectualului, al cărturarului romantic, foarte puternic și în centrul și estul Europei. Mircea Eliade, cu deosebire, a teoretizat mult pe această temă, pentru a se înscrie, împreună cu generația lui, într-o serie anume, sau dimpotrivă, pentru a-și defini atitudinea prin opoziție la un anumit model. Descendența cea mai invocată este Hasdeu-Eminescu-Iorga-Părvan. Modelul pașoptist, sub la-

tura lui universalistă, socială, este, dimpotrivă, un antimodel, ca și modelul Maiorescu-Caragiale, al spiritului critic.

Revenind la modelul intelectual Hasdeu-Iorga, e de observat că Eliade are, de fapt, în vedere pe tînărul Iorga, inițiatorul mișcărilor politice studentești de la începutul secolului, pentru apărarea limbii române, și nu pe Iorga de după 1922, adică al generației lor, cel care dezaprobă violenta ca gest politic, dezaprobă categoric *numerus clausus*, este pentru o evoluție organică a României. De acest Iorga, Eliade se îndepărtează pentru că nu mai reprezenta o opțiune radicală la acea dată. Aș spune că modelele declarate, Hasdeu-Eminescu-Părvan-tînărul Iorga, sînt mai ales în faza angajamentului politic maxim, care durează între '35-'37 și remodelate pentru a corespunde și legitima opțiunile noastre – raportul cu politicul –, cred că în acest moment, odată cu identificarea programului său politic național cu programul *Gărzii de Fier*, Eliade a abandonat modelul Hasdeu-Eminescu-Iorga în favoarea altuia. L-am putea numi „modelul Nae Ionescu”, de subordonare necondiționată unei mișcări politice de tip totalitar și anti-intelectual. O mutație funestă, nu numai datorită eșecului politic al *Gărzii*, ci pentru că venea în contradicție cu pro-

LEON VOLOVICI

pria lui strategie intelectuală în raport cu politicul și cu modelul intelectualului înainte-mergător. Dacă citim cu atenție publicistica lui Eliade din '36-'37, putem observa că Eliade e conștient că a făcut un pas care contrazice crezul lui intelectual și că a ieșit de fapt din făgașul marilor modele naționale. De aceea, dincolo de exemplul lui Nae Ionescu, el e în căutarea unei legitimități a comportamentului unor intelectuali, străini pe care îi ia ca model de implicare în politica radicală, de tip fascist sau nazist (precum Papini, Evola sau Carl Schmitt).

Fără îndoială că elementul subiectiv a avut un rol semnificativ, cu deosebire în explicarea relației cu Nae Ionescu. Aici se înscrie acea naivitate catastrofală pe care o observase Sebastian, luat în discuție și de Matei Călinescu. Emil Cioran, în schimb, a parcurs traseul unei convertirii gardiste de unul singur, și-apoi se decide de el într-un mod la fel de rebel. Spre deosebire de Eliade, Cioran nu caută modele autohtone, pentru că el contestă tradiția, ca și mentalitatea elitei intelectuale și politice românești, considerată vinovată de impasul catastrofal al țării și de naufragiul într-un destin minor. De aceea, pentru proiectata „schimbare la față a României”

printr-o revoluție mistică, dar și de o violentă purificare, modelul lui imaginat e mai curînd o variantă românească de profet sau de predicator eretic de sorginte nietzscheană. Pentru un proiect atît radical și de violent exploziv, și cu caracter mintuitor și miraculos, Cioran nici nu putea găsi un model românesc, pentru că nu exista. Iar proiecția lui oscilează între un Mintuitor, identificat în cele din urmă cu Codreanu, iar în planul evoluției naționale și politice, cu Hitler.

Aș vrea să mă refer și la o explicație a lui Sorin Alexandrescu privind continuitatea retoricii politice de regenerare națională pe care o preia și Garda de Fier. Regenerarea națională, înainte de a fi un stereotip al discursului politic, e un mit intelectual, tot al generației pașoptiste și degradat apoi într-o retorică politică. Dar n-aș spune că e vorba de o continuitate, ci de o ruptură, pentru că, în cultura politică românească, Garda de Fier introduce atentatul politic, asasinatul ca mijloc politic. Și atunci, preluarea unei retorici a regenerării nu mai are semnificație esențială. Al doilea tipar pe care îl propune Sorin Alexandrescu este relația dintre mistică legionară și mitul Meșterului Manole. Nu cred că în mitologia legionară exista o asemenea relație între prototipul Anei sacrificate și cei asasinați de Gardă. Mai curînd cred că trebuie să acceptăm mitologia lor proprie, adică a arhanghelului Mihail pedepsitor. Cei orînghe de Gardă sînt „trădătorii”, cei care trebuie „stîrpiți”, pentru a „purifica”. În această privință vîd o diferență esențială între „mesianicii pozitivi” ai generației pașoptiste, cum i-a numit Călinescu, și mesianismul negativ al mișcării legionare. Spre deosebire de mesianismul pașoptist, care era extraordinar de constructiv și care a creat prin toate mijloacele instituțiile culturale, moderne românești, cel legionar e un mesianism al distrugerii, al „arderii din rădăcină” și „stîrpirii putregaiului”, clișee obsesive ale retoricii legionare.

În acești doi-trei ani, Eliade ține două discursuri ce se doresc complementare, dar sînt evident contradictorii: unul continuă tema sa favorită, a unui mesianism cultural și spiritual constructiv, și unul, în răspăr cu acesta, care preia clișeele pedepsitoare ale limbajului legionar și atribuie mișcării mesajul său, mesianic cultural, nevăzînd sau făcînd efortul de a „nu vedea” că mesajul său era în fapt anulat prin aderarea la o mișcare care presupunea subordonarea totală a individului priorităților absolute ale unui grup politic.

A existat simpatie, dar nu adeziune

SORIN ALEXANDRESCU: Și Matei Călinescu și Leon Volovici au vorbit despre adeziunea lui Mircea Eliade la mișcarea legionară, lucru care a devenit, în ultima vreme, un clișeu, dar care nu s-a putut demonstra niciodată. Și Z. Ornea s-a întrebât dacă Eliade a aderat la legionari și a spus că nu există dovezi în acest sens, nici că a fost înregimentat, nici că a lucrat pentru legionari. Aș aminti un pasaj din *Jurnalul* lui Sebastian, care pe 7 decembrie 1937 spune că Eliade a însoțit o echipă de propagandă electorală în care se aflau prietenii lui Mihai Polihronide și Haig Acterian. Dar adaugă: „nu știu dacă și Mircea a fînt discursuri”. Nu se știe de fapt decît atît: că a fost cu ei acolo. Sigur că exista o simpatie, a existat fără îndoială o mare solidaritate, dar nu adeziune. Acest lucru mi se pare foarte important. E o distanță între a adera la

un partid și a fi simpatizant. Sint două lucruri foarte diferite. Ultima remarcă în acest sens este un articol pe care l-a scris Eliade la moartea lui Panait Istrati, în care vorbea de „trădarea” lui Panait Istrati. Trădarea însemna, oarecum surprinzător, faptul că Istrati s-a înscris într-un partid politic. Și Eliade spune: „Trebuie să vorbească ca un intelectual în afara partidelor politice”, deci în margine. Dacă Panait Istrati trebuia să fie în marginea unui partid, nu în partid, așa îndrăzni să spun că Eliade a fost în marginea, dar nu în interiorul mișcării legionare.

MATEI CĂLINESCU: Leon Volovici a vorbit aici despre febra apocaliptică a generației, ca și când aceasta a fost nejustificată. Eu așa vrea să spun că mi se pare că febra aceasta apocaliptică avea o bază reală. Să nu uităm că războiul era în aer în acea perioadă. Să nu uităm tot ce se întâmpla pe plan internațional: Germania se înarma, era războiul din Abisinia, declanșat de Mussolini, în Extremul Orient era agresiunea japoneză. Era o atmosferă de război și în această atmosferă ideile revoluționare erau oarecum normale, așa zice. Deci n-aș fi de acord cu Leon Volovici, că apocaliptismul acestei generații, febra apocaliptică era naivă, era de prisos.

MARTA PETREU: Domnul Leon Volovici a spus că Cioran a făcut drumul singur. Dar două modele comportamentale tot a avut. Unul este modelul lui Octavian Goga, pe care Cioran îl opune tot timpul modelului Maniu. Maniu era un democrat, Goga nu mai era, iar Cioran era admirator al modelului mesianic Goga. În al doilea rând, căd că și la Cioran a funcționat, nu pentru convertire, ci mai târziu, pentru rămânerea în foarte imediată apropiere a mișcării legionare, indiferent ce nume de partid avea această mișcare în perioada interbelică, modelul Nae Ionescu, care, cred, a funcționat cam la toată inteligența generației '27.

IRINA LIVEZEANU: Majoritatea celor care au intervenit în această dezbatere reprezintă specialiști în literatură, în filosofie. Nu avem nici un istoric care să se refere într-adevăr și la realități, dincolo de textul literar. Ar fi important de văzut dacă există vreo conexiune între generația de la 1927 și cea de la 1922. Între tinerii care au ieșit pe străzi, în greve, și care au revoluționat oarecum fundalul politic, și aceste virtuți intelectuale despre care s-a discutat aici. În al doilea rând, dacă socotim că aderența lui Mircea Eliade a fost o problemă de simpatie, și nu de aderență, cum am socoti diplomația lui sub regimurile perioadei?

SORIN ALEXANDRESCU: Vă referiți probabil la faptul că Eliade a scris o carte despre Salazar.

IRINA LIVEZEANU: În Portugalia. Apoi, el a fost diplomat în Anglia, sub regimul Antonescu.

SORIN ALEXANDRESCU: Regimul legionar a durat câteva luni, iar regimul antonescian a fost antilegionar, chiar i-a omorât pe legionari. Nu știu exact pe cine se poate spune că a reprezentat Eliade, ca funcționar. Cartea despre Salazar cred că ar trebui tratată separat, datorită faptului că Salazar însuși era un alt tip de dictator decât Mussolini sau Hitler. Deci nu știu dacă se pot amesteca lucrurile.

MATEI CĂLINESCU: Eu cred că cel puțin în cazul lui Eliade este clar că el a respins total moștenirea pașoptistă. Există un articol al lui în care el spunea că pașoptismul a fost o imensă greșală, aproape o catastrofă națională, pentru că nu a importat niște forme străine, ci a importat niște for-

me false, niște forme moarte deja și că deci toată direcția pașoptistă a fost o eroare. Asta era părerea lui Eliade în 1936.

MIHAELA MIROIU: Aș vrea s-o întreb pe dna Marta Petreu, pentru că am mai citit un studiu în care vorbea despre faptul că această mișcare a prins atât de bine, nu numai datorită faptului că a avut legitimatori culturali, dar și eroi civilizatori, respectiv oameni care mergeau în sațe, reparau gardurile, curățau fântinile și pavau străzile. O întreb dacă face vreo legătură, sau dacă n-o face acum, între faptul că în România nu există nici la

MIHAELA MIROIU

ora actuală un cult al profesionistului, dar continuă să existe cultul omului de cultură, și dacă această problemă nu se regăsește de fapt în eșecul celorlalți intelectuali, de a transfera cultura în civilizație, reușită pe care legiunii au avut-o în sensul cel mai prost, adică au făcut-o de așa manieră, încât au atras foarte mult lumea satelor. Practic, intelectualii au legitimat mișcarea, dar erau dublați de acești soldați cu un anumit rol, de demonstrație de forță de civilizație rurală de care nu-i păsa nimănui. Deci: credeți că lucrurile au o legătură între ele? — pentru că eu cred că, într-un anumit fel, sîntem în aceeași situație.

MARTA PETREU: Legionarii, din motive propagandistice, sau din spirit constructiv-educativ, voiau să pună oamenii să muncească și să-i învețe să muncească. Făceau tot felul de acțiuni practice, tabere de muncă, iar Codreanu se lăuda foarte tare cu ele. Latura propagandistică n-a lipsit niciodată. Iar intelectualii au fost impresionati chiar de latura practică a mișcării legionare.

CATHERINE DURANDIN: Vorbim mult despre intelectuali și politică, dar există un subiect care n-a fost de loc abordat: este raportul dintre intelectual și scris. Știu că, din păcate, această problemă nu a fost nici măcar invocată în cazul *Schimbării la față a României* a lui Emil Cioran, care este un text ca o impreciație profetică, construit pe un model binar absolut fantastic. Cred că există un joc în sine, al scrisului pentru scris, în acest spațiu al furiei care este cartea lui Cioran. Mă întreb de asemenea dacă, din cauza statutului limbii române, nu există un liant între scrisul intelectual și politic. Acest lucru este evident în cazul lui Macedonski și al altora, care au continuat să scrie în limba română (deși încercase să scrie în altă limbă) pentru publicul care-i citea. Aș spune că tinerii acelei generații, contemporane cu Cioran, au fost preoți mesianici, scriitori și politicieni, în același timp, pentru că politica singură egalizează.

MATEI CĂLINESCU: Există, cred, la Cioran, în special, și o întreagă retorică a paradoxului, a nonconformis-

mului, a judecății provocatoare, care joacă un rol important. Cioran mărturisese într-un interviu, mai târziu, că el, când scrie, nu se gîndește la consecințele a ceea ce scrie. El scrie exact cum simte nevoia să scrie. Și că în viața personală este cu totul altcineva. Deci există o disjunție aici între scris, o tehnică a scrisului, o tehnică a paradoxului, și felul de a fi și a simți în viața de toate zilele.

BRÎNDUȘA PALADE: Redresarea „miopiei” de care a vorbit domnul Sorin Alexandrescu este cumva provocată de clătinarea credinței în legitimitatea sacrificiului prinuciderea lui Iorga? Faptul că a fost eliminat cineva din același grup social nu s-a putut întoarce ca o amenințare asupra propriei lor persoane, asupra respectivilor care împărțeau doctrina respectivă?

În ce măsură credeți că această tendință de întoarcere *ab initio* nu este reiterată și azi în chiar o anumită predelecție a noastră către cultura generației interbelice? Mă refer la preluarea culturii politice.

SORIN ALEXANDRESCU: E un punct de vedere interesant, faptul că poate Eliade s-a speriat: iată, revoluția își omoară propriii fii. S-ar putea, nu m-am gîndit la asta. În orice caz, m-am gîndit în primul rînd la comunitatea universitară și la relația de învățăcel-profesor pe care a avut-o Eliade față de Iorga.

În ceea ce privește mistica „întoarcerii la începuturi”, acest lucru am încercat să îl demonstrez în capitolul respectiv cu tot felul de date, aproape statistice: aproape la 8-9 ani, românii vor să schimbe regimul politic, în loc să schimbe doar guvernul. Dar această idee, că totul trebuie schimbat, că trebuie o catastrofă care să schimbe regimul, cînd era mult mai simplu să schimbi guvernul, e o idee fundamentală în politica românească modernă, care cred că merge pe această reacție oarecum irațională că trebuie să ne întoarcem la o puritate de început. Totul este corupt și noi trebuie să ne întoarcem la o puritate care a fost numai la început. Cum? Dărimînd tot.

MARIA BUCUR: Am un comentariu cu referire la răspunsul doamnei Petreu la întrebarea doamnei Miroiu. Vă puneți problema dacă motivația aceasta a legionarilor era sau nu era sinceră în programele lor de acțiune. Mi se pare mult mai importantă motivația celor care citeau aceste texte ca fiind sincere. Așa cum mi-am pus și întrebarea în legătură cu intelectualii, care era motivația lor. Și această motivație mi se pare mai importantă, pentru că, în momentul în care textul apare, el devine fluid și este citit de diferite grupuri din societatea românească în mod diferit. Și motivația personală, individuală, determinată de alte contexte — și culturale și psihologice — este importantă.

MARTA PETREU: Legionarii făceau tabere de muncă chiar și cînd poliția le interzicea. Evident, ieșeau conflicte violente cu poliția, iar legionarii apăreau în postura victimei. Iar conflictele sporeau popularitatea legiunii.

SORIN VIERU: Fiindcă se discută despre anii '20 și '30, cred că o serie de întrebări trebuie puse în legătură cu al treilea membru al acestrei ecuații. S-a vorbit, pe de o parte, despre mișcarea intelectuală, pe de altă parte, despre reacția publică, dar ar fi interesant de văzut și reacția puterii sau a puterilor de stat în fața acestor fenomene. La noi, statul este sau nepermisiv de permisiv, sau nepermisiv de... nepermisiv. Iar această veșnică oscilație între toleranță excesivă și reprimare cred că și pune o amprentă puternică asupra individului și asupra identității acestei societăți.

ION FODOREANU: Merită să amintesc răspunsul lui Petre Tuțea dat comandantului închisorii de la Aiud, cînd, în deceniul cinci, acolo în închisoare, văzîndu-l cit și de toabă de carte și un om capabil și cu minte clară, tovarășul îi propunea să dea o adeziune, că doar „ce mare diferență e între comunism și fascism...”, tot pentru țară...”, la care Tuțea a zis: „Cum să nu fie diferență? E ca de la cer la pămînt! Voi sînteți internaționaliști, noi naționaliști. Voi sînteți ateii, noi sîntem credincioși”. Iar după o clipă de meditație a zis: „Într-o privință însă ai dreptate, nu-i nici o deosebire: că nici voi, nici noi nu știm de glumă”.

ANDREI OIȘTEANU: Dintr-o întrebare în rîcoșe aflu o remarcă a lui Sorin Alexandrescu de azi dimineață, că nu putem măsura mentalitățile anilor '30 cu cele ale anilor '90. Ceea ce este perfect adevărat și-mi aduce aminte de un fragment dintr-o scrisoare a lui Mircea Eliade către Ioan Petru Culianu, care în anii '70 încerca să-l întreb pe Eliade, să înțeleagă care au fost motivele și resorturile care l-au pus în mișcare în anii '20-'30. Și el dă următorul răspuns, care mi se pare simptomatic, și, nefiind cunoscut, aș vrea să vi-l comunic: „Nu cred că se poate scrie o istorie obiectivă a mișcării legionare și nici un portret al lui Zelea Codreanu. Documentele la îndemînă sînt insuficiente. În plus, o atitudine obiectivă poate fi fatală autorului. Astăzi nu sînt acceptate decît apologiile fascismului pentru un număr înfim de fanatici de toate naționale, sau execuțiile, pentru majoritatea cititorilor europeni și americani. După Auschwitz, chiar oamenii cinstiți nu-și mai pot îngădui să fie obiectivi”.

Asta este, avem un Auschwitz între noi și generația '27 și e greu să rămînem obiectivi. Ei nu știau că va urma Auschwitz. În același timp, nu-i putem nici scuza. Cred că termenul de „miopie” se potrivește, și el poate fi ușor translat și pentru intelectualii din anii '48, care au făcut gafe similare neștiind ceea ce va urma.

VLADIMIR TISMĂNEANU: Mi-amintesc de regretatul François Furet, care spunea în urmă cu trei ani la o conferință: „e foarte ușor de judecat astăzi eroarea celor care au crezut în iluzia comunistă sau în iluzia fascistă”. Problema este că în 1920 sau '30 (aici mă asociez poziției lui Sorin Alexandrescu) fascismul și comunismul aveau un viitor. Azi nu-l mai au.

Ca istorici, așa trebuie să gîndim. Dacă judecăm din punctul de vedere al analizei politice, morale, care este evident prezentă, dacă încercăm să denormativizăm și să intrăm în ceea ce se numește „*einfihlung*”, trebuie să încercăm să empatizăm, pentru că altfel n-o să înțelegem nimic. O să scriem niște rechizitorii și nu vom putea merge mai departe.

Pagini realiza de
RODICA PALADE

CATHERINE DURANDIN

Obsesia identității ieri și azi

Catherine Durandin este profesor universitar la *Institutul Național de Limbi și Civilizații Orientale (INALCO)* din Paris. Dintre variatele sale publicații cităm: *La Roumanie de Ceausescu. România lui Ceausescu - 1988*, (colab.), *Revoluția la franceză* sau *la rusă (Revoluția în stil francez sau revoluția în stil rusesc - 1989)*, *Histoire de la nation roumaine (Istoria națiunii române - 1994)* și *L'Engagement des intellectuels à l'Est: mémoires et analyses de Roumanie et de Hongrie (Angajamentul intelectualilor din Est: memorii și analize despre România și Ungaria - 1994)*.

Sinteți autoarea volumului *Histoire de la nation roumaine*, apărut acum și în traducere românească. Am dori să ne vorbim despre trecerea de la liberalismul lui 1848 la disfuncțiile perioadei interbelice.

Revoluția de la 1848, dar și cucerirea independenței în 1877, care a avut loc în același spirit și mentalitate ideologică cu revoluția, reprezintă momente de sincronie în istoria elitelor române și a celor occidentale. Marele traumatism pentru România l-a constituit primul război mondial, pentru că el a însemnat descoperirea tehnologiei: soldații, în mare parte țărani, descoperă că sint dependenți de armele pe care le primesc de la aliați. Pe de altă parte, ei descoperă un fel de tulburare a acestei lumi care îi destabilizează total. Evoluția spre extrema dreaptă populistă, reprezentată de legionari între cele două războaie mondiale, constituie un răspuns la acest tip de catastrofă mentală. Nu discut aici de chestiunea națională, ci de o experiență globală, teribilă pe care războiul din 1914 a constituit-o, război care, în termeni umani, a costat foarte scump România.

După primul război, după întregire, a existat o preocupare insistentă pentru definirea națiunii. Cum explicați?

Această preocupare aparține tuturor națiunilor din spațiul sud-est european care, fie că s-au născut din foste imperii, fie că au crescut, transformându-se substanțial, așa cum s-a întâmplat cu România. Au existat deosebiri, diferențe ale dezvoltării istorice și în cazul Transilvaniei și al Basarabiei, așa încât putem înțelege de ce atunci când România s-a întregit cu aceste teritorii, după război, a existat preocuparea pentru definirea națiunii, la nivel politic, economic și cultural. În plus, această preocupare se explica și prin dezvoltările date de revoluția bolșevică.

Deci, sentimentul că România caută urgent în acel moment un model, care era modelul occidental liberal, democratic, consfințit de *Constituția* din 1923, în împrejurări nefavorabile, justifică obsesia identității naționale.

Obsesia identității naționale există și azi.

Astăzi, această obsesie ar trebui să fie

depășită. Pe parcursul acestui colocviu au fost pe larg dezbătute problematica dificultăților unei culturi mici, a identității intelectualilor, a raportului între elitele române cu cele europene, faptul de a ști dacă România este sau nu în Europa. Eu cred că toate acestea (în puțin și de un tip de retorică ce dispersează gândirea. Iar astăzi, problema este cum să reconstruiești justiția socială și întregul proces democratic, altfel spus, cum să faci ca indivizii care au fost alienați ani în șir, să devină conștienți că sint cetățeni liberi, adulți și perfect europeni.

Cum vedeți cele două traume în istoria României, dreapta interbelică și comunismul?

Eu nu cred deloc că putem suprapune cele două perioade, pentru că, în vreme ce comunismul a atins la întreaga populație, regimul de dreapta, între cele două războaie nu a invadat întregă populația. Există, de pildă, o arie extinsă a țăranimii care a rămas în afara subiectului politic. Din contră, după al doilea război mondial, odată cu instalarea comunismului, toate categoriile au resimțit șocul comunizării. Comunismul a produs o mutație fatală. Iată de ce operațiunea actuală trebuie să constea în primul rând într-o decomunizare a mentalităților, mult mai mult decît căutarea identității naționale.

Vorbeați în timpul colocviului de faptul că formula ortodoxă a fost comod de adoptat în perioada interbelică. Acest lucru nu este valabil și azi?

Există întotdeauna în societățile tulburate, nu doar în România (aceleși lucru poate fi observat și într-o țară în plină suferință ca Rusia), apelul la formula religioasă care reprezintă totodată o întoarcere la istorie, o consolare spirituală, un mod de reformulare comunitar. Este, afectiv, o tentație confortabilă. Eu nu cred că salvarea colectivă poate să se facă prin religie. Religia ar trebui să rămână în domeniul unei intimități spirituale și nu să fie dată ca soluție politică. Religia nu poate rezolva problema săraciei sau a dificultăților decalajului economic.

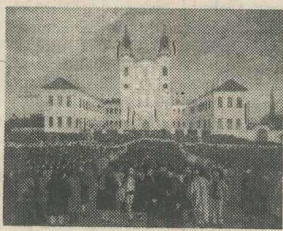
Cum comentați ideea referitoare la ruptura în spiritualitatea română, legată de originea latină a poporului și a limbii, și religia ortodoxă?

Chiar dacă o să vă șochez eu consider că este o idee strict abstractă și nu cred deloc că populația de azi se mai simte latină. Este un discurs romantic, instrumentat în secolul al XIX-lea, în actul de formare a națiunii, un element de pleoară în discursul diplomatic, dar latinitatea românilor de azi este un subiect anacronic.

Eu cred că distorsiunea între latinitate și construcția ortodoxă ține de o retorică intelectuală.

Catherine Durandin

ISTORIA ROMÂNILOR

INSTITUTUL EUROPEAN

SERBAN PAPACOSTEA

Identitatea românească are două componente contradictorii

Șerban Papacostea, director al Institutului de Istorie „N. Iorga”. Este, printre altele, autorul următoarelor lucrări: *Ștefan cel Mare - Voievod al Moldovei, 1457-1504* (1981), *Geneza statului în evul mediu românesc. Studii critice* (1988) și *România în sec. XIII între cruciadă și Imperiul Mongol* (1993).

Cum se explică, în încercarea de a defini identitatea poporului român, cele două tendințe, cea europeanistă și cea autohtonistă?

Rădăcinile îndepărtate ale acestor realități se află în două mari procese de istorie europeană: cel dintîi își are începutul în secolul al III-lea î. Cr. și s-a prelungit și după Cristos, anume romanizarea Peninsulei Balcanice și a teritoriului nord-dunărean, cunoscut sub denumirea de „Dacia”. Procesul acesta a fost masiv și a creat o realitate durabilă, numită de Nicolae Iorga „romanitatea răsăriteană”. Că a fost o realitate de neșters, în ciuda imenselor vicisitudini ale istoriei, e un fapt sigur pe care tot Nicolae Iorga l-a calificat drept „sigiliul Romei”. Gheorghe Brătianu, care a studiat fenomenul în continuitatea lui, a scris o carte intitulată *O enigmă și un miracol istoric, poporul român*. Enigma și miracolul au constatat tocmai în această supraviețuire extraordinară nu numai a unei mase de populație române, dar și a conștiinței apartenenței la romanitate în ansamblul ei, al cărei centru a fost Roma. Această conștiință se regăsește în primul rând în numele poporului: „români”, cei de la nordul Dunării, și „aromâni”, „armâni”, cei de la sudul Dunării, iar numele poporului nu e decît un element, poate cel mai semnificativ, al limbii. Un italian de la curtea lui Matia Corvin, Antonio Bonfini, care a avut contacte cu românii, afirmă că românii s-au dovedit atît de atașați de limba lor, încît par a se lupta mai mult pentru limbă decît pentru însăși existența lor. Numai că această romanitate răsăriteană a fost condamnată de evoluția istorică să își continue existența într-un cadru etnic și geo-politic diferit de al romanității apusene.

Trec la al doilea mare proces de istorie europeană, masiva migrație a slavilor din teritoriile lor de baștină din zona Pripetului, o extraordinară revărsare în direcția Europei Centrale și Sud-Estice. În secolul VII, slavii se instalează în cea mai mare parte a Peninsulei Balcanice, fapt care a schimbat harta etnică a regiunii. Această modificare etnică a precipitat și procesul de elenizare a ceea ce mai rămăsese din *Imperiul roman de răsărit*, în cadrul căruia, sub raport militar și politic-administrativ, romanitatea balcanică ocupase un rol însemnat. Elementul elenic se impune acum ireversibil la conducerea imperiului, raporturile cu Occidentul, cu Roma în primul rând, evoluează negativ pînă la antagonism și ruptura finală între cele două centre ale civilizației europene medievale, Bizanțul și Roma. În aria sud-est și est-europeană s-a creat o nouă situație etnică și geo-politică, iar masa romanității răsăriteane sau mai degrabă fragmentele ei sud-dunărene și nord-dunărene au fost cuprinse în spațiul de civilizație bizantino-slavă (adică bi-

zantină ca inspirație și slavă ca expresie literară, din vremea cînd slavii sudici și răsăriteeni s-au creștinat în secolele IX-XI sub egida Bizanțului, iar slavona a fost recunoscută ca „limbă sacră”, limbă a bisericii și a statului, alături de ebraică, greacă și latină). Membrii romanității răsăriteane, care din secolul IX-X pot fi numiți „români”, au adoptat această nouă formă de suprastructură ecleziastică și statală.

De ce nu s-a manifestat rezistența și în acest moment?

Nu avem surse care să ateste în ce condiții s-a petrecut transferul de la legătura cu Biserica de limbă latină, creștinismul latin, la creștinismul slavo-bizantin. Un lucru este cert: nu avem documente de arhivă, cronici, dar avem o arhivă extraordinară de bogată, insuficient explorată - limba. Or, terminologia de bază a credinței creștine la români este latină, căreia i s-a suprapus, în secolele X-XI, tiparul de conducere de stat și de biserică în formula slavă. Va trebui explorat mult mai sistematic materialul lingvistic, pentru a trage câteva concluzii, măcar cu titlu de ipoteze probabile, și a le raporta apoi la vagul material de tradiție păstrat cu privire la această trecere de la creștinismul latin, dependent de Roma, la cel slavo-bizantin, dependent de centrele ecleziastice și politice slave și, indirect, de Bizanț.

Această a doua identitate, care s-a adăugat celei create de procesul de romanizare, a devenit cu timpul un factor consubstanțial al identității românilor. Așadar, pe de o parte puternica reminiscență a Romei originilor, pe de altă parte a doua realitate, cea cultural-bisericăscă, contradictorie cu cea dintîi, opusă Romei catolice. Cea de a doua tradiție s-a consolidat cu timpul, devenind din act de forță rezultat al cadrului geo-politic dominant, esențiat și asumată.

Produl politic cel mai reprezentativ al civilizației răsăriteane a fost autocrația orientală, transmisă prin Bizanț statelor formate în aria sa de civilizație. Autocrația bizantină și otomană, cea a statelor sud-slave, a Rusiei țarilor și a Rusiei comuniste; aceasta a fost realitatea geo-politică dominantă a istoriei romanității răsăriteane din evul mediu pînă în zilele noastre (în opoziție cu dualismul care s-a dezvoltat în Occident - Biserica română și puterea lăunsecă, „papi și împărați”, cum ar fi spus Nicolae Iorga, dualism care a permis germinilor de pluralism să se dezvolte).

Așadar, tradiția Romei, exprimată prin numele poporului și prin limbă, și cadrul ecleziastic statal bizantino-slav sint cele două componente esențiale ale identității românești care s-au manifestat contradictoriu de-a lungul timpurilor.

Din aceste două realități avem mai mult de pierdut decît de cîștigat?

Am făcut o constatare istorică pe care poate unii istorici nu o vor accepta. E o situație de fapt, dată de istorie. Am mare încredere în capacitatea românilor de a dezvolta într-un context de libertate resursele lor native; pledez pentru integrarea României într-un sistem european, deci eliberarea românului din cadrul geo-politic care le-a fost atît de nefavorabil de-a lungul timpului.

Intelectualitatea românească în perioada interbelică s-a manifestat prin reacții împotriva occidentalizării și a crezut că originalitatea românească se poate realiza cel mai bine prin afirmarea elementelor „autohtoniste”, de respingere a Occidentului. Cred că cea mai strălucită perioadă din istoria românească va fi aceea în care românii își vor manifesta originalitatea în sistemul valorilor europene și prin regăsierea integrală a realității lor originare.

Interviuri realizate de
RODICA PALADE

1998

14 - 20 iulie

ANDREI CORBEA-HOISIE

Relația minoritate–majoritate după 1918

Care este situația minorităților după primul război mondial, în raport cu oferta făcută de programele politice de la 1918?

Teoretic, au existat două tipuri de oferte pe care politicienii români le-au făcut grupurilor etnice și religioase care, având în vedere marile schimbări din configurația granițelor europene și implicit românești, la finele primului război mondial, aveau a deveni *minorități* în cadrele statale a ceea ce s-a numit România Mare. Una a venit din partea vocilor autoritate ale elitelor românești din provinciile unde, pe parcursul anului 1918, s-a săvârșit unirea cu România: Basarabia, Bucovina, Transilvania, oferită în principiu generoasă, fiind seama de complicatele realități etnice de la fața locului, ca și de conștiința necesității de a garanta acolo o conviețuire pașnică în condiții politice interne și externe nu tocmai favorabile. Să ne amintim și numai de prevederile documentului citit de Iuliu Maniu la Alba Iulia, la 1 decembrie, în care domina un spirit pe care Take Ionescu, într-un interviu dat la Paris cu cîteva luni mai înainte, îl sintetiza foarte bine: „*La nouvelle Roumanie contiendra quelques minorités ethniques qui, forcément, doivent rester en Roumanie. Pour ces minorités, l'Etat roumain saura créer un régime de véritable liberté. L'exemple si nefaste des Magyars ne trouvera pas d'imitation chez nous*”. Într-adevăr, singura raportare lucidă era la modelul negativ al regimului minorităților în Ungaria habsburgică; respingerea sa *de plano* însemna din capul locului o promisiune fundamentală, iar faptul că o spunea un Take Ionescu arată că și politicienii din Vechiul Regat știau aceasta.

Pe de altă parte, a existat o „rațiune de stat”, cu care s-au identificat guvernările imediat ulterioare lui 1918, și care a tratat cu destulă indiferență, dacă nu cu mefiență, în legislația adoptată în anii următori, multe din promisiunile făcute inițial populațiilor minoritare, inclusiv prin cele stipulate de tratatul minorităților, pe care Ionel Brătianu a refuzat de altfel să-l semneze și pe care, abia după un ultimatum al marilor puteri, l-a semnat Vaida-Voevod. Într-o faimoasă intervenție la Senat, Ionel Brătianu a și spus odată că moartea soldaților români în război ar fi avut mai mare valoare pentru „integritatea poporului român” decît hoțărîrile de la Alba Iulia. Se înțelege de ce între minorități și „majoritate” s-a instaurat treptat o stare de neîncredere și suspiciune, care, vorba profesorului Fisher-Galați, a „pavat calea” către dezastrul din 1940. Și aceasta în ciuda încercărilor, venite însă prea tîrziu, ale guvernului Maniu și Iorga, de a atenua și corecta, prin măsuri politice concrete, această fatală neîncredere, reacție la centralis-

mul excesiv și nu rareori arogant, resimțit de minoritarii mai cu seamă în chestiunile sensibile: școală, administrație locală, chiar reforma agrară etc.

De ce credeți că Brătianu a manifestat rezistență față de adoptarea tratatului minorităților?

Înainte de a vă răspunde, aș vrea să spun mai întîi că este foarte simplu, prea simplu, să judecăm istoria cu categoriile cu care operăm astăzi. „Rațiunea de stat” din acele momente își avea, desigur, motivațiile și justificările ei imediate: nesiguranța noilor granițe, și de aici teama de a nu crea, prin pierderea controlului politic, mișcări centrifuge în noile provincii, presiunea Rusiei Sovietice și a Ungariei lui Béla Kun, la est și la vest, și, mai ales, o prudență, cu tentă nu tocmai amicală, față de comunități naționale ele însele nu tocmai amicale, bănuitoare și circumspecte, față de noua națiune majoritară. Ceea ce putem deplînge, din

primul război mondial.

S-a formulat la acest colocviu ideea că guvernele, în politica față de minorități, fie că au avut o politică agresivă, fie au greșit, uneori cu intenție clară, alții ignorîndu-le pur și simplu problemele.

Teza comentariului meu asupra contribuțiilor la aceste „panel” al colocviului nostru a fost tocmai aceea că, din păcate, configurația mentalului colectiv constituit în România „mică” a determinat limitele acțiunii politice a statului și partidelor în relația cu minoritățile și chiar cu „majoritatea” din noile provincii. Să nu uităm că, deja în aprilie 1919, Iancu Flondor, principalul lider național din Bucovina, era determinat să demisioneze din funcția de șef al cabinetului de tranziție de la Cernăuți pentru că se opunea hipercentralismului instrumentat de la București de guvernul Brătianu; la rîndul său, Iuliu Maniu a avut, ca președinte al *Consiliului Dirigent din Ardeal*, probleme similare cu „centrul”. Pe de altă parte, putem admite că trecerea de la un stat național aproape omogen, cum era Vechiul Regat, la unul dublu ca suprafață și cu treizeci de procente din populație vorbind rîu sau deloc românește nu putea fi una simplă. Putem oare învinovăți azi clasa politică de atunci că n-a avut, în plină eră a naționalismelor, o reprezentare deplină a pragului istoric pe care îl trecea odată cu constituirea României Mari, o reprezentare a eterogenității conflictuale a așteptărilor, opțiunilor și proiectelor unei populații ce se forma în fața războiului în cel puțin trei contexte socio-culturale diferite? Că n-a avut-o a atestă simptomatologia ei permisivitate față de începuturile agresive ale extremismului de dreapta, ce clama tocmai radicalizarea măsurilor, oricum pe rol și vexante pentru minorități, de instaurare a unei preponderențe „românești” în economie, cultură etc. – atitudine altă de sugestiv formulată odată de Ion Nistor: „*Cu prudență, dar fără șovăire, trebuie procedat în așa fel încît să li se ia treptat piinea de la gură*”. Dar exista oare o alternativă? Dacă, de pildă, guvernul reformist și democratic al Blocului parlamentar de centru-sîngă, ieșit din alegerile din toamna lui 1919, cu participarea partidului lui Maniu – guvern condus de altfel de amicul său Vaida-Voevod –, ar fi fost lăsat să guverneze în liniște și nu destituit de rege, la sfatul lui Brătianu, doar după cîteva luni, ar fi fost posibilă oare o altă cale?

Revenind la mentalul colectiv: ceea ce a persistat, s-a transmis și s-a augmentat într-un mod pernicios după 1918 – date fiind și noile raporturi numerice dintre majoritate și minorități – a fost o anumită imagine a „străinului” – termen statuat chiar de *Constituția* și de legislația antebelică, și asociat mai cu seamă

cu evreii –, imagine a concurențului perfid și a inamicului din „interior”, cu care înțelegea e greu de conceput.

Să vorbim despre deconstruirea acestui imaginar colectiv.

Pe acest cîmp mi se pare mie că istoriografia noastră este încă foarte datoare. Acțiunea centralizatoare și obsedată de „românizare” a guvernanților de după 1918 nu poate și nu trebuie interpretată ca un gest voluntarist în contradicție cu un *Zeitgeist* progresist; ea nu poate fi desprinsă de realitate, pentru unii greu explicabilă, că România a fost aproape ultima țară din Europa unde evreii au primit, fără restricții, drepturi politice. Wilhelm Reich vorbea cîndva despre structura mentalității colective ca despre una care, formîndu-se pe temelia economică a societății, se poate autonomiza pînă la a deveni ea însăși o forță „materială” la fel de importantă pentru evoluția socială. Or, așa-zisa „ideologie românească” s-a constituit în România secolului al XIX-lea ca reacție a inteligenței locale la contactul cu lumea occidentală și cu progresul industrial: comparația inevitabilă a avut drept urmare nu doar un program de „europenizare” accelerată, dar și un tip de frustrare – Adrian Marino și Mircea Martin au vorbit de „*complex*” –, care s-a transformat în nemulțumire cronică față de rețelele civilizatoare ale Vestului, în izolaționism și patriarhalism, în obsesie xenofobă și suspiciune nevrotică față de „străini”, în speță evreii, percepțuți ca agenți ai acestui proces de bulversare socială. Discursul specific al acestei ideologii a convertit idiosincraziile în politică de stat și le-a răspîndit datorită capitalului simbolic al inspiratorilor ei – de la Kogălniceanu și Hasdeu pînă la Eminescu și Iorga – în proporție de masă, a instaurat pas cu pas tradiția unui imaginar colectiv unde confruntarea cu alteritatea (și modernitatea) se înfățișează ca o luptă „pe viață și pe moarte”. Un asemenea imaginar colectiv, cu toate clișeele lui, s-a difuzat și autoreprodus continuu, de la o generație la alta, mai ales prin școală, prin presă, prin cultură, iar efectele sociale ale instrumentalizării acestor acte de limbaj explică nu doar atitudinea extravagantă a societății românești față de emanciparea evreilor, ci și, după 1918, alergiile oficiale la tratatul minorităților, o anume brutalitate față de revendicările tuturor acestora: maghiari, germani, evrei, ucraineni etc. și, finalmente, conversiunea acestui limbaj în programele extremei drepte a anilor '20 și '30. A le „deconstrui”, astăzi, pe versantul „duratei lungi”, devine, cred, o prioritate istoriografică.

Interviu realizat de RODICA PALADE

Andrei Corbea-Hoisie este membru al catedrei de Literatură de la Universitatea din Iași. Lucrările sale includ: *Interferențe lingvistice și literare: Franz Kafka, 1883–1924 – 1988, coord.*, Kulturlandschaft Bukovina: *Studien zur deutschsprachigen des Buchenlandes nach 1918 (Aria culturală a Bucovinei: studii despre literatura de limbă germană din Bucovina după 1918 – 1990, coautor) și Despre „teme”*: *explorări în dimensiunea antropologică a literaturii – 1995.*

perspectiva noastră de astăzi, este doar faptul că acel contencios ostil ce greva asupra relațiilor reciproce nu a fost depășit; guvernării de atunci, cei care aveau mijloacele să semnalizeze măcar voința de a le depăși, n-au făcut-o. Lășind minoritățile la o parte, rămîne finalmente întrebarea dacă „spiritul public” românesc era pregătît în a face față marii sfidări pe care a constituit-o noua configurație a granițelor țării de după

Cărți noi lansate la simpozion

În timpul seminarului, în ambianța parcului de la Palatul Elisabeta, editura *Humanitas*, prin directorul Gabriel Liiceanu, a lansat volumele a trei autori participanți: Keith Hitchins, Alexandra Laignel-Lavastine și Irina Livezeanu.

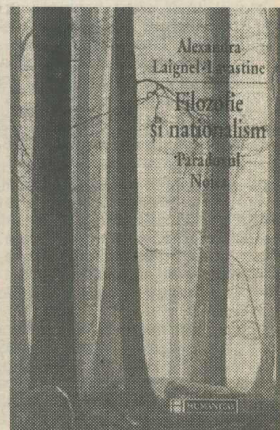
Cunoscutul istoric Keith Hitchins, de la *Universitatea din Illinois*, a fost prezent cu două volume: *România 1866–1947* și *România 1774–1866*. Prima lucrare a mai apărut în 1996 și s-a epuizat în același an, fiind considerată cea mai bună sinteză asupra perioadei monarchice publicată vreodată la noi. Cea de a doua lucrare o completează pe prima, căci acoperă aproape un veac de istorie românească, perioada dintre pacea de la Kuciuk-Kainargi (1774) și sfîrșitul domniei lui Cuza (1866).

Irina Livezeanu, de la *Universitatea din Pittsburgh*, a lansat studiul „*Cultură și Naționalism în România Mare (1918–1930)*”. Pe baza unei documentări bogate și riguroase, cartea caută germeii derivei naționaliste a generației de la 1922, manifestată în viața universitară interbelică.

Filosofie și naționalism; Paradoxul Noica,

de Alexandra Laignel-Lavastine, este prima analiză de adîncime a gândirii lui Noica, care urmărește diversele ipostaze ale biografiei spirituale a filosofului

– ispița legionară, vraja exercitată de Nae Ionescu, vocația europeană, ideea spiritualității românești. (Mihai Belea)

Concluzii pentru secolul 21

Am să vă ofer interpretarea mea pentru temele principale discutate la această conferință, în multe privințe excepțională: cum s-a format și s-a transmis identitatea românească; în ce constă identitatea românească; implicația acestor chestiuni pentru viitorul României.

Ce nu creează identitatea națională?

Cum s-a format și cum s-a transmis identitatea românească? În trecut au existat variate moduri de a aborda subiectul. S-a spus, într-o perioadă, că identitatea națională este, în general, o problemă de limbă. Dar, de fapt, nu limba este cea care conferă statut unei culturi, ci tocmai invers. De exemplu, deși maghiara nu este o limbă indo-europeană, cine a vizitat Ungaria și România recent, sau acum 80 de ani, a putut vedea că Ungaria este mai apropiată de Vest decât România, deși România are o limbă mult mai occidentală. Finlanda e considerată în Europa de Vest, deși limba și poziția geografică nu sînt de fapt vest-europene; societatea, însă, da.

Dacă limba nu este un determinant esențial al culturii naționale, atunci ce este? O altă opinie răspindită a fost chestiunea apartenenței la același singe: cultura națională se transmite ereditat. Azi știm că orice națiune a Europei, România inclusiv, constă din grupuri destul de amestecate. Criteriul apartenenței la același singe și ereditate reprezintă referințe destul de jenante în prezent. Există țări în care apartenența la același singe mai este considerată încă o chestiune esențială. Acum cîțiva ani, Japonia, țară xenofobă, a cunoscut o mare criză de forță de muncă. În Europa Occidentală, SUA etc., o asemenea criză se compensează prin angajarea brațelor de muncă provenite din emigrație. Japonezii însă doresc să-și procure brațe de muncă, fără a lăsa să intre în țara lor „străini primejdioși”. Cum la începutul secolului 20 existase un val de emigrație japoneză spre cele două continente americane, mai ales Brazilia (țară cu forță de muncă în surplus și ieftină), Japonia s-a decis să rezolve criza angajînd japonezi brazilieni. La scurt timp, au apărut reacții în presă: cine sînt japonezii aștia care gesticulează atîta, întîrzie la muncă, beau mult, sînt zgomotoși și, mai rău, nu arată respect față de șefi? Pe cei mai mulți i-au trimis înapoi în Brazilia.

Problema singelui, a rasei, se pune și în România mai demult, chiar în perioada comunistă – dar, această chestiune nu s-a mai discutat cu ocazia conferinței noastre.

Dacă singele nu e un criteriu, atunci poate că e religia – temă care a fost discutată aici. Mai multe lucrări au arătat că intelectualii români, mai ales tradiționaliști, au pus într-adevăr accent pe religie (pe tradiția creștin-ortodoxă): mulți, fără a fi, personal, foarte religioși. Dacă analizați religia ca forță motrice îndărătul naționalismului din fosta Iugoslavie, vezi că musulmanii, croații, sîrbii, bosniacii nu se ucid între ei din motive teologice, la fel în Irlanda de Nord, protestanți și catolici.

Nici în dezbaterile despre identitatea românească, nu se prea invocă principiile teologice. Din discuțiile vechi între Constantinopol și Roma, afli multe despre problematica teologică – nu și din literatura despre ortodoxie în secolul 20, ori sfîrșit de secolul 19. Există totuși și conflicte religioase: în Israel apar tensiuni teologice între evreii ortodocși și ceilalți. În SUA apar discuții contradictorii referitor la rugăciunea în școli, avort, teme care nu pun în chestiune identitatea națională, ci reprezintă dispute religioase, așa cum se întîmplă și în zone islamice. Nu e cazul României.

E greu de spus de ce religia se corelează bine cu identitatea etnică și națională. Max Weber, marele sociolog german, a studiat toată viața modul în care religia determină predispoziția de adaptare a oamenilor la lumea modernă a co-

merțului, științei și tehnologiei. Răspunsul nu e pe deplin satisfăcător, dar se constată înclinația spre raționalizare, care vine din anumite religii. Evreii, în general, par să se fi adaptat mai bine la cerințele vieții moderne. Dar nu esența religioasă este explicația, fiindcă evreii care și-au abandonat religia au fost printre cei mai eficienți. Tot așa, în principiu, protestanții au avut mai mult succes decît catolicii, creștinii occidentali mai mult decît creștinii ortodocși – toți aceștia depășindu-i pe musulmani. Sînt constatări de tip statistic. Chiar și azi în cadrul fostei Uniuni Sovietice, Estonia, precumpănitor protestantă, s-a adaptat mai bine la epoca postcomunistă decît Rusia și mult mai bine, evident, decît Asia Centrală. Dar să nu exagerăm impactul religiei, care e de natură generală, indirectă.

Ce generează identitatea națională?

Concluzia generală a conferinței, este că, în secolele 19 și 20, identitatea românească (ca și alte identități naționale) a fost dată nu de limbă, nu de singe, nu de religie, ci de școli de gîndire, de grupuri ale intelectualilor, mai ales cei care și-au pus ideile în circulație. Identitatea a fost modelată prin sistemul școlar și prin demersuri ale statului. Identitatea națiunilor, identitatea culturală, naționalismul se construiesc din fragmente de ideologii, din filosofii tradiționale și importate, îmbinare în modalități noi. Aceste identități

Daniel Chirot este profesor de Studii internaționale și Sociologie la Universitatea Washington din Seattle. El a elaborat studii pe tema schimbării sociale și politice, iar acum lucrează la un studiu comparativ despre conflictul etnic și genocid. Printre lucrările sale de început sînt: *The Origins of Backwardness in Eastern Europe (Originele înapoierii în Europa de Est - 1989, coord.)* și *Social Change in a Peripheral Society: The Creation of Balkan Colony (Schimbarea socială într-o societate periferică: Formarea unei colonii balcanice - 1976)*. Titluri mai recente: *Modern Tyrants: The Power and the Prevalence of Evil in Our Age (Tirani moderni: Puterea și dominarea răului în vremurile noastre - 1996)*, și *How Societies change (Cum se schimbă societățile - 1994)*. El a colaborat și la coordonarea volumului *Essential Outsiders: Chinese and Jews in the making of Modern Southeast Asia and Central Europe (Outsiderii esențiali: chinezii și evreii și formarea Asiei de S-E și a Europei Centrale moderne - 1997)*.

culturale ale națiunilor au fost, sînt, vor fi întotdeauna contestate. Ele rezultă din dezbateri (uneori amarnice) între intelectuali, referitor la controlul instituțiilor, al școlilor, care ar trebui să promoveze o anumite versiune de cultură națională. Identitățile continuă să fie reinterpretate, contestate.

Dacă așa se creează identități și culturi naționale, ce e special în privința identității românești?

Din lucrările prezentate aici, a reieșit că, în general, avaturile identității naționale – problemă majoră apărută din a doua jumătate a secolului 19, prelungită pînă azi – se nasc dintr-un puternic sentiment de frustrare pricinuit de rămînerea în urmă a țării. Cînd intelectualii români se referă la acest decalaj, ei au în minte un număr restrîns de țări aflate mai la vest: Franța, Germania, într-o vreme Austria, alte țări occidentale și, tot mai mult, SUA. Am înțeles, citind zilele acestea comentariile pe care președintele României le-a făcut în Canada, că acest gen de frustrare mai există și azi – și încă la cel mai înalt nivel politic. Cel mai insistenț aparține însă la tradiționaliști.

În 1992, a fost publicată o carte foarte bună despre naționalism, de Leah Greenfeld: în explicarea naționalismului (cazul Germaniei și Rusiei), lucrarea re-luă ideea nietzscheană de *resentiment*, îmbinare de gelozie și frustrare, care in-

clude în același timp și dorința de a fi acceptat de cei priviți resentimentar. Ostilitatea vine din excludere. Nu numai puteri mai mici reacționează astfel. Germania a devenit la sfîrșitul secolului 19, pentru alifia vreme, cea mai puternică țară industrială și militară a continentului european, dar a păstrat resentimentul că nu e recunoscută ca putere de vîrf. Același sentiment colorează naționalismul în Rusia, Iran, India, cu alte cuvinte, în ceea ce numim Lumea a Treia. Acest sentiment de excludere a constituit o componentă importantă a naționalismului german, care a crescut și descreșcut, pînă a cîștigat teren în 1933. În Franța, categoriile care se simt amenințate de capitalismul modern, ori de dominația engleză, în anumite perioade, au dezvoltat un naționalism de tip similar. Și în SUA, care, teoretic, ar trebui să fie ferite de aceste ideologii, ele există în zona sudică, singura unde avem o națiune învinsă și unde s-au dezvoltat aceleași stereotipuri.

Revenind la România, nu e întotdeauna o mare diferență între integraționiști și tradiționaliști: mai degrabă se poate spune că ei au conceput strategii diferite, pentru a ajunge din urmă Occidentul. Pentru Rusia, Leah Greenfeld, autorul citat anterior, oferă o bună descriere a diferențelor dintre slavofili (ca tradiționaliști) și modernizatori. Schema se poate aplica și la România. Se consideră că țara are ceva special de oferit: avantajul de a fi venit mai tîrziu în istorie decît Occidentul o-bosit. Occidentul e privit cu neplăcere atît de integraționiști, cit și de tradiționaliști,

clasă și să aducă ordine, puritate, solidaritate socială prin unirea comunităților organice, pe baze etnice. Marxismul a început poate, diferit, dar a sfîrșit cu absolut același program. Ceea ce s-a întîmplat în comunism era inerent să se întîmple de la început: eseu de tinerețe al lui Marx pe tema chestiunii evreiești exprimă întreaga panoplie de sentimente anti-liberale și ostile economiei de piață.

Criticele rămîn aceleași ca întotdeauna: Occidentul (calea liberală) e considerat obosit, corupt, ipocrit, istovit istoric. E imaginea pe care o aveau nemții despre francezi și englezi, despre America – imagine ce se păstrează și acum în multe cercuri sau culturi naționale. Pînă în 1940, doar Anglia și SUA se mai opuneau acestui tip de imagine. S-a văzut însă că tocmai societăți „obosite” au învins, iar celelalte au pierdut. Și atunci, se pune întrebarea de ce mai continuă acest sentiment? Continuă pentru că nu toată lumea e încîntată de ce se întîmplat în prezent – mai ales intelectualitatea, a cărei misiune, datorie chiar, este de a fi mereu critică.

România va trebui să evite capcana resentimentelor

Viitorul pentru România și pentru societățile secolului 21 va fi determinat de gradul în care se acomodează la democrația capitalismului burgez. Dacă, prin vreun ghinion, Europa de Vest alunecă spre drumul pe care-l luase în anii 1930, tradiționaliștii României vor putea cîștiga iar teren. Vorbesc eu din tipic triumfalism american? Poate, dar nu în totalitate. Ca întotdeauna, în societățile occidentale, inclusiv America, mulți intelectuali detestă societatea capitalistă modernă și disprețuiesc democrația, scototind-o impură și înșelătoare. Ei vor să distrugă legitimitatea modernității liberale. În Franța, mulți dintre intelectualii care au această credință nu sînt nici comuniști, nici fasciști. S-au refugiat în anti-americanism, sau anti-globalism. Și în cercurile literare americane, reacția împotriva Occidentului, a tehnologiei, a capitalismului, a științei e foarte puternică. Va fi o tentativă pentru unii intelectuali români, în căutarea unei alternative la integrarea în economia globală, să utilizeze aceste critici, de altfel la modă în Occident.

Din nenorocire, România va fi încă o vreme săracă și, prin urmare, marginalizată, iar intelectualii ei vor avea prilejuri să trăiască umilința și resentimentul, elemente care au cîntărit atît de mult în greșelile trecutului.

Conferința noastră a arătat cum, din asemenea alitudinii, s-a ajuns la căi înfundate. Izolarea, pentru România, a fost un fals model de dezvoltare.

Traducere din discursul final al simpozionului realizată de IOANA IERONIM

dar Occidentul rămîne modelul de atins și depășit. În România, tradiționaliștii au cucerit o victorie completă, nu numai în anii 1930, cînd ei reprezentau floarea elitei intelectuale, ci și în cea mai mare parte a perioadei comuniste. Printr-un etno-naționalism tot mai îngust, presupusii occidentalizanți – partidul comunist – au continuat să izoleze țara, impunînd în vederea „modernizării” căi neoccidentale.

După aproape 70 de ani de dominație intelectuală tradiționalistă, anti-liberală, antioccidentală intelectualii români se află acum în fața viitorului. De fapt, dacă n-ar fi supraviețuit Statele Unite și Anglia care să vină în ajutor, după 1940, s-ar fi mers în aceeași direcție în cea mai mare parte a țărilor Europei Occidentale.

Greșeala modernizării pe căi originale

Ce învățături ne lasă pentru viitor secolul 20? În România și peste tot în lume cele mai tragice episoade ale secolului nostru s-au datorat încercărilor de a găsi o cale neliberală – și deci ne-occidentală – spre modernitatea economică și politică. Fascismul a reprezentat o asemenea cale alternativă de a atinge modernitatea. El își propunea să rezolve alienarea, dezrădăcinarea vieții moderne, conflictele de

Responsabil de supliment:	Rodica Palade
Redactori:	Ioana Ieronim, Sandu Iordache
Tehnoredactor:	Florin Anghel
Introducere text:	Cătălina Florea
Corectura:	Rodica Toader, Mara Ștefan
Supliment finanțat de sponsorii Simpozionului:	
<i>Journal of the History of Ideas, University of Pittsburgh, Fundația pentru o Societate Deschisă, Vox Maris</i>	
Prezentările autorilor din acest supliment au fost preluate din documentele Simpozionului.	

ANNE APPLEBAUM

Cînd o memorie ocultează o alta

Anne Applebaum este cronicar politic la *London Evening Standard*. Înainte a fost redactor-șef adjunct al revistei *Spectator* din Londra, a colaborat la *The Economist*, la *Varșovia* și la *Londra*. A publicat, în 1995, *Between East and West: Across the Borderlands of Europe* (MacMillan, Londra). Acest articol a apărut pentru prima dată în limba engleză în *New Criterion*, la New York

Monument simbolic, asemeni Turului Eiffel, loc de întâlnire comparabil cu piața San Marco, podul Carol al IV-lea din Praga, înnegrit de vreme și rezervat de-acum doar pietonilor, se scaldă în noul spirit capitalist. În toate părțile, cîntăreți ambulanz și șarlatani. Pretutindeni, tarabe improvizate, inscriindu-se însă armonios în pitorescul din jur: gașe reprezentînd fermecătoare străduțe ale vechiului oraș, bijuterii ieftine, porchei pe care scrie „Praga”, dar și un magazin de vechituri militare sovietice, caschete, insigne, cataramă și o mulțime de medalii, împodobite cu efigiile lui Lenin și Brejnev, nu de mult etalate pe uniforme școlare și ale veteranilor fostei Armate Roșii.

Nimic mai banal, în fond. Și totuși, este aici ceva jenant: majoritatea celor care cumpără astfel de bagatele ar fi revoltați la ideea de a purta o svastică. Nu văd însă nimic rău în a-și împodobi cămașa ori pălăria cu emblema secerii și ciocanului. Nu este decît un amănunt minor, dar amănunte de acest gen spun multe despre o stare de spirit generală. Lecția transmisă aici este cît se poate de clară. În vreme ce simbolurile unui regim singeros ne umplu de oroare, suvenirurile altuia ne fac să ridem.

Mai sînt și alte exemple, mai mult sau mai puțin semnificative, ale aceleiași atitudini. Să luăm termenul „colaboracionist”, care desemnează, atît în Statele Unite cît și în Franța, conducătorii de la Vichy și ai altor partide europene apropiate de naștiți, în timpul celui de-al doilea război mondial. Or, un asemenea termen nu prea îl vedem aplicat comuniștilor din Europa Centrală, ca generalul Jaruzelski sau János Kádár. La fel de ciudat este comportamentul oamenilor de stat occidentali în cimitirele pe care le vizitează în deplasările lor. Astfel, cînd președintele Clinton a fost la Minsk, în 1994, și a cerut să meargă să se reculeagă în fața gropilor comune de la Kuropaty, localitate din apropierea capitalei bielorus unde au suferit loc masacre în vremea lui Stalin, guvernul bielorus l-a refuzat. S-a dus totuși, într-o vizită cu caracter „privat”, dar incidentul nu a provocat nici cel mai mic scandal, nimic din editorialele furibunde sau scrisorile cititorilor scandalizați, care abundă în cazuri similare.

Această indiferență complexă față de un sistem fundamental abominabil, comună oamenilor politici, jurnaliștilor și turiștilor de pe podul Carol al IV-lea este și mai frapantă în cultura populară, care o încurajează. Dacă războiul rece a dat naștere aventurilor lui James Bond și rușilor caricaturizați care mișună în filmele cu Rambo, nu găsim nici o producție de calitate a filmelor *Lisa* lui Schindler sau *Sophie a ales*, nimic care să amintească de succesul extraordinar al serialului de televiziune *Holocaust*. Steven Spielberg, care este, independent dacă ne place sau nu, cel mai bun regizor de la Hollywood, a realizat filme despre lagăre de concentrare japoneze (*Imperial Soarelu*) sau naziste, dar niciodată despre gulagurile staliniste: este adevărat că acestea din urmă incită prea puțin imaginația maselor.

Acestea nu sînt, am mai spus-o, decît amănunte: mărunțișuri pentru tu-

riști, lapsusuri, scăpări ale condeiului, a-faceri hollywoodiene. Totuși, există o tramă, o înlănțuire logică, în spatele acestor fapte anodine. Americanii, ca și europenii occidentali, nu ignoră ceea ce s-a întîmplat în Uniunea Sovietică. S-au publicat peste tot operele lui Soljenitin, revelațiile glasnost-ului au fost difuzate pe scară largă. Este posibil oricînd accesul la informații la prima mînă. Întreaga lume a aflat în cele din urmă că Stalin a ordonat să fie masacrați sau să piară în lagăre de două ori mai mulți nevinovați decît Hitler, nu pentru că ar fi fost „mai rău” sau „unic” în felul său — dispuța asupra acestui punct este complet lipsită de interes —, ci doar pentru că el și acoliții săi au rămas la putere mai multă vreme. Au avut tot timpul necesar pentru a face epurări, a organiza o foamete artificială în Ucraina, a decima populația din Țările Baltice, a-i suprima pe aproape toți tătarii din Crimeea, au avut tot timpul să comită măcelul de la Katyn, masacrul de la Vinița, omorurile de la Kuropaty și mii de altele de-a lungul anilor. Au avut răgazul să pună pe picioare un sistem de învățămînt și judiciar, destinat să modifice natura umană, să oblitereze memoria isto-

se baza pe un principiu funciarnente rău; tezele marxist-leniniste erau corecte — greșeliile sînt făcute de oameni.

O percepție deformată

Pînă de curînd, slabele reacții față de tragediile comunismului european ori absența lor puteau fi explicate printr-o serie logică de circumstanțe specifice. În primul rînd, timpul trecut și, odată cu el, regimurile de democrație populară, pierzîndu-și încetul cu încetul asprimea, deveniseră mai puțin condamnabile: nimeni nu se mai temeaa cu adevărat de generalul Jaruzelski, și nici chiar de Brejnev. Apoi, nu se dispunea de informații incontestabile, stabilite pornind de la cercetarea arhivelor; multă vreme, lipsa cercetărilor universitare serioase a fost explicată prin sărăcia surselor. Nu au existat ziaristi în lagărele siberiene, așa cum au fost în Cambogia pe vremea lui Pol Pot. Nu au existat camere care să filmeze victimele, ca în Germania la sfîrșitul celui de-al doilea război mondial.

Dar, mai presus de toate, ideologia a fost aceea care ne-a deformat percepția a ceea ce s-a întîmplat în Europa Cen-

Conferința de la Yalta, 9 februarie 1945.
De la stînga la dreapta: Churchill, Roosevelt și Stalin

rică, și, pe alocuri, au reușit. Au avut chiar toată libertatea de a ațîța războaie civile în Africa, Asia și America Latină. Hitler, pe de altă parte, n-a putut încerca decît un singur genocid veritabil și a dispărut, înainte de a realiza ceea ce-și propusese.

Totuși, în ciuda întregii propagandă occidentale din vremea războiului rece, puțini sînt aceia care pun crimele comunismului pe același plan cu cele ale nazismului, sau care le consideră la fel de împardonabile. Nimeni nu simte funciarnente că sistemul, ca atare, se baza pe principii inacceptabile, pe o concepție fundamental greșită despre natura umană. Astfel, Ken Livingstone, membru al Parlamentului britanic și unul din liderii a ceea ce se numește convențional „Bătrînul Laborism” (în opoziție cu „Tînărul Laborism”, condus de Tony Blair), se străduia nu de mult să mă convingă că a existat o diferență esențială: dacă este adevărat că nazismul este răul în sine, Uniunea Sovietică nu a fost, după părerea lui; decît deformaarea unui ideal. Această poziție este împărtășită de mulți analiști, și nu toți sînt „Bătrîni Laboriști”, ci se consideră mai degrabă „conservatori”, „oameni de dreapta”. În fond, Uniunea Sovietică a fost victima unei erori de traseu într-un punct dat al istoriei sale, spre deosebire de Germania național-socialistă, care

trălă și de Est. O parte a stîngii occidentale se încăpățînează să scuze epurările staliniste din anii '30, prin justificări amăgitoare și, pînă în anii 1980, anumiți universitari (adesea britanici, trebuie să subliniem) se extaziau în fața virtuților sistemului de sănătate din Germania de Est și celebrau inițiativele diplomatice ale *Tratatului de la Varșovia* în favoarea păcii. Adevărul este că marii strămoși ai stîngii occidentale au fost și aceia ai comunismului sovietic. Limbajul era și el același: Marx și Engels, lupta de clasă, proletariatul, masele, proprietatea colectivă asupra mijloacelor de producție etc. A condamna Uniunea Sovietică ar fi însemnat a constrînge stînga europeană să condamne o parte din ceea ce avea ea mai scump.

Dreapta occidentală, pe de altă parte, se străduia să denunțe crimele comise în Est, dar nu fără grave gafe. Așa se face că omul care a adus cele mai mari prejudicii cauzei anticomunismului a fost, fără îndoială, senatorul MacCarthy. Chiar dacă documentele scoase recent la lumină dovedesc că multe dintre acuzațiile sale erau întemeiate, aceasta nu a împiedicat ca rechizițiile sale frenetice împotriva comuniștilor infiltrați în sistemul politic american să fi avut ca rezultat principal marcarea pentru totdeauna a anticomunismului cu stigmatul șovinismului și al intoleranței. A spune

Commentaire

Numéro 78 / Été 1997

Anne Applebaum Une mémoire en cache
une autre Jean Aucagne/Jean Bacchet/
Jean-Michel Carrigues/Pierre Chauvin/Jean
Leca/Claude-Raphaël Samama Religion et
politique William Pfaff/Ethan B. Kapstein/
Gilles Artaud/François Benayou/Philippe
Morvan Delanges/Joseph Kralic Penser la
mondialisation Florent Fromont-Meurice/
Michael Sittner/André Fourcans/Julie
Leveugle Politiques pour l'Europe Jean-
Jacques Faust Brésil Jean Alphonse Bernard/
Jean Gatty/Robert Duparc Asie Armand
Laferrere/Denis Bachelot L'immigration
Alexandre Gady Le vieux Paris
Louis-Antoine Prat Vincent Van Gogh

Plon

că comunismul era o doctrină perversă — o afirmație elementară care ar fi trebuit să fie universal admisă — trece în ochii unui american de astăzi drept „maccarthism”: aceasta nu poate fi decît opera unui spirit simplist, ultranaționalist, a unui ignorant chiar.

Să nu uităm nici că multe dintre atitudinile noastre actuale sînt consecința îndepărtată a victoriei comune din 1945. Chiar dacă acceptăm că, de fapt, crimele lui Stalin nu au reprezentat nici jumătate din cele ale lui Hitler, punem evenimentele într-o lumină diferită și foarte dăunătoare, dacă nu insuportabilă pentru noi, occidentali, căci această înseamnă a spune că ne-am debarasat de un criminal cu ajutorul altuia. Am putea oare să deplîngem faptul că preșind milioane de prizonieri ruși lui Stalin, după război, ceea ce îi sortea unei morți sigure, și abandonînd milioane de est-europeni jugului sovietic, prin tratatul de la Yalta, aliații occidentali au dat poate o mînă de ajutor la crime de război pe scară largă? O astfel de recunoaștere ar avea ca efect știrbirea considerabilă a legitimității efortului nostru de război. A admite că cel puțin Churchill știa la ce să se aștepte de la autorii masacrului de la Katyn (ceea ce el a negat atunci) și că prevăzuse ceea ce avea să se întîmple efectiv în Europa Centrală și de Est după victorie, înseamnă a recunoaște, implicit, că imperatiile morale nu au jucat nici un rol în conflict. Și, dacă admitem că Stalin nu valora, moralmente, mai mult decît Hitler, atunci vechile fotografii reprezentîndu-i pe Churchill, Stalin și Roosevelt la Yalta capătă un aspect neliniștitor, și au și de ce să ne dea fiori.

O confuzie care persistă

Deși se înscriu în logica lucrurilor, toate acestea nu fac parte oare astăzi din trecut? Odată cu prăbușirea regimurilor comuniste din Europa de Est, am crezut, ca mulți alții, că era confuziile morale și a respingerii adevărilor stînjitoare a aprins. Am crezut că modul nostru de a privi și de a judeca Uniunea Sovietică va dispărea tot atît de repede precum zidul Berlinului, că „anticomunismul” nu va supraviețui dizolvării *Tratatului de la Varșovia*. De acum înainte, eliberată de constrîngerile ideologice, de sechelele maccarthismului, de amintirile unei alianțe militare cu un stat defunct și bazîndu-ne pe arhivele în sfîrșit deschise și pe mărturiile supraviețuitorilor, vom fi în stare să gîndim și să scriem ce s-a întîmplat în Europa de Est, cu o anumită obiectivitate și străduindu-ne să înțelegem amploarea experienței pe care comunismul a încercat-o pe natura umană și ororile pe care le-a produs ea. M-am înșelat: ideologia continuă să deformeze viziunea noastră asupra trecutului, mai puternic chiar decît pînă acum. Și totul mă face să cred că va fi multă vreme astfel.

Nimeni nu va fi mirat că această confuzie este mai puternică și mai pernicioasă în fostele țări ale blocului comunist. Totuși, lucrurile nu au stat întotdeauna așa: în anii 1980, cînd în Rusia

(Continuare în pagina 10)

Cînd o memorie ocultează o alta

(Urmare din pagina 9)

a început glasnost, povestirile supraviețuitorilor Gulagului se vindeau în milioane de exemplare și orice ziar care anunța revelații cu privire la trecut se epuiza din momentul apariției. Dar în prezent, cînd un istoric publică o lucrare conținând astfel de „revelații”, presa rusă îl ignoră sau îl desființează — recent, o biografie a lui Lenin, prima care a putut beneficia de deschiderea arhivelor, a fost catalogată, dintr-o singură trăsătură de condei, ca fiind „neinteresantă”. „Cameinii nu mai vor să audă vorbindu-se despre trecut”, îmi spunea în 1995 Lev Rozgon, a cărui carte, relatînd experiența avută în Gulag, a fost una dintre cele mai citite la apariția ei, în urmă cu cîtiva ani, „toată lumea e oboseală de trecut”.

Astăzi, cărțile despre Gulag s-au rărit și, peste tot, de la Vilnius la Vladivostok, arhivele se închid din nou. Ca toată

ropele de Est găsim ici-colo monumente, dar cel mai adesea extrem de modeste. În suburbiile Varșoviei se află unul foarte emoționant, dedicat victimelor comunismului, ridicat de un preot, și mai există încă unul sau două în oraș. La Moscova, a fost înălțată o mică statuie în fața *Lubiankai*, închisoarea prin care au trecut zeci de mii de persoane înainte de a fi împușcate sau deportate în Siberia, dar nimic care să egaleze imensele monumente dedicate „Marelui Război pentru Patrie”. La Praga, un monument amintește jertfa lui Jan Palach, și oricine poate depune acolo flori. La Vilnius, oamenii vin să-și depună jerbele la placa de pe fațada unui imobil care semnalează că acela este fostul sediu al KGB-ului local.

Respingerea culpabilității

Toate aceste dovezi de pietate par extrem de mărunte și dispersate, în comparație cu ostilitatea afișată, la rîndul lor, de autoritățile actuale. Guvernul bielorus a refuzat să finanțeze ridicarea

procedeele folosite în cursul operațiunii. Anul trecut, atașatului cultural polonez la Moscova i s-a comunicat înregistrarea interogatoriului, fără să se sugereze nici o clipă că autorul unor astfel de mărturisiri ar putea fi extrădat Varșoviei, pentru a răspunde de faptele sale.

Crime fără proces

Este adevărat că au avut loc cîteva procese care au beneficiat de o largă publicitate: au fost judecați cîtiva grăniceri est-germani, un șef al KGB din Letonia și un stalinist ceh care colaborase cu sovieticii în timpul invaziei din 1968. În Polonia au fost pornite cîteva acțiuni judiciare, fără a atrage cine știe ce atenția. Procesul lui Adam Humer, acuzat de a fi torturat polonezi pe vremea lui Stalin, de-abia a fost menționat în presă; și, neindoielnic, aceasta explică de ce, confruntat public cu una dintre victimele sale — o femeie destul de în vîrstă — acuzatul nu s-a ferit s-o întreprindă cu un „gura, licăloasă bătrînă!”. În Rusia, unde problema responsabilităților este, evident, imensă — unii foști procurori stalinisti, care au trimis la moarte milioane de persoane, sînt încă în viață — nu a avut loc nici măcar un proces simbolic, un fel de Nürnberg în miniatură, nici măcar cea mai mică tentativă de a inculpa un criminal sau altul.

Se va obiecta că astfel de procese nu sînt un mod pe deplin satisfăcător de a regla conturile cu trecutul, că sînt dificil de instrumental. Chiar și procesul de la Nürnberg a fost pătat de nedreptăți și de contradicții — din care nu cea mai neînsemnată a fost participarea judecătorilor sovietici, care știau foarte bine că regimul pe care-l reprezentau suprimase și el populații întregi. În anii de după război, Republica Federală Germania a angajat urmărirea a peste 86.000 de foști naziști, dar numai 7.000 au fost condamnați. Tribunalele însărcinate cu aceste probleme erau în mod notoriu corupte și sensibile la rivalități și certuri personale. Totuși, cine poate spune, retrospectiv, că aceste procese nu trebuia să fi avut loc?

Se va obiecta, de asemenea, că este mult prea tîrziu pentru a trage la răspundere procurorii epocii staliniste. O mare parte din cei care au fost implicați în atrocitățile dinainte de război au murit, iar responsabilii încă în viață ai deportărilor masive din anii '40 sînt prea bătrîni; procesul de la Nürnberg s-a derulat imediat după încheierea conflictului, cînd vinovații aveau încă, să spunem așa, mîinile mînjite de sînge. Simon Wiesenthal ar respinge cu indig-

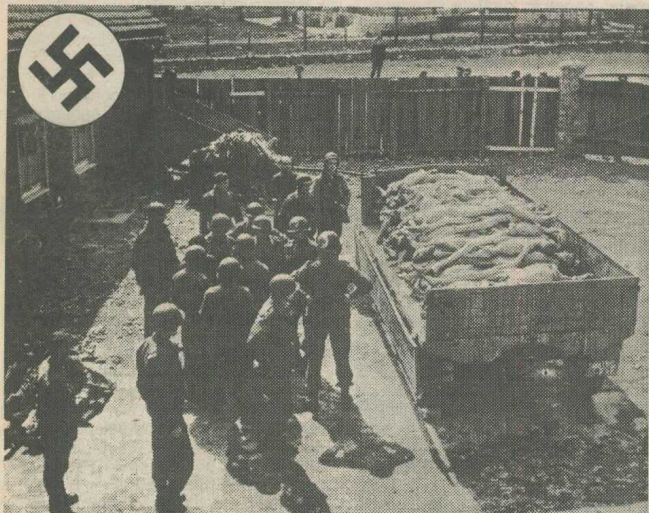
cește într-o lume în care li s-ar putea întimpla ceva asemănător Holocaustului”. Or, acest sentiment este împărtășit de mulți, și nu fără motiv.

Tot atît de adevărat este, dacă vrem să extindem comparația, că germanii nu s-au arătat prea entuziași în a-și dezbate trecutul nazist în cei douăzeci de ani care au urmat înfrîngerii țării lor. Cu toate acestea, vînzarea inșinelor naziste sau a suvenirurilor celui de-al III-lea Reich era ilegală, partidul național-socialist interzis, iar tentativele de a-l reconstitui au trebuit să rămînă marginale. Guvernul federal a plătit despăgubiri enorme unor evrei (dar nu tuturor) și statului Israel. Și dacă germanii nu erau nicidecum înclinați să evoc public războiul, istoricii au publicat foarte multe lucrări pe această temă și au fost ridicate monumente în memoria victimelor.

Toată lumea avea cunoștință despre procesul de la Nürnberg și terenul era pregătit pentru educarea generațiilor viitoare. În anii 1960, odată cu procesul gardienilor de la Auschwitz, a început în sfîrșit o mare dezbateră publică și copiii naziștilor au descoperit ce făcuseră părinții lor. La începutul anilor '80, trecutul devenise o obsesie națională. Nu trecea o singură seară fără ca unul sau altul din canalele de televiziune germane să nu programeze un documentar sau o dezbateră asupra subiectului.

Clarificarea (lustrația)

În Europa Centrală și de Est, dimpotrivă, emblemele, înșelele și cîntecele comuniste nu au fost interzise. Partidele comuniste rămîn autorizate în unele țări. Cu variante de la un stat la altul, ele au putut chiar să-și păstreze averile (uneori considerabile), fie că era vorba despre imobile, conturi în bănci din străinătate, mașini, reședințe private, fișe listate prețioase ale membrilor lor; pensarii partidului continuă să plătească pensii generoase. Nici unul dintre celelate partide politice nu dispune de asemenea mijloace, căci nici unul nu a existat înainte de 1989. Una dintre consecințele acestei situații este că în Polonia, în Ungaria, în Bulgaria, în Lituania și, de asemenea, în Rusia, fostele partide comuniste, foarte prospere, au cunoscut o adevărată renaștere și că, în cîteva țări, ele sînt chiar pe cale să domine din nou scena politică. Comunismul a făcut obiectul a numeroase debateri, dar niciării al vreunei condamnări oficiale. Denunțări în focul campaniilor electorale, reprezentanții regimurilor apuse nu au ajuns, totuși, niciodată în fața justiției. Nu s-a făcut nimic pentru

La Buchenwald soldații americani descoperă o remorcă plină cu cadavre scheletice

lumea, istoricul trebuie mai întîi să mănînce, și își cîștigă mai bine existența lucrînd ca traducător pentru o bancă occidentală. Nici măcar cei care au scăpat din lagăre nu mai sînt înfîmpinați decît cu indiferență. În Polonia, asociația care îi reunește pe „Siberiaki”, veteranii lagărelor siberiene, nu este decît o mică organizație, fără importanță, lipsită atît de mijloace, cît și de influență. În Rusia, grupul *Memorial*, care se consacră istoriei Gulagului, este anemic, sărac, divizat și absent din dezbateră publică.

Stabil interes față de mărturie sau față de lucrările istoricilor are ca replică numărul mic al monumentelor comemorative. În Siberia nu există aproape nici unul. La Vorkuta, unde au murit în mine sute de mii de prizonieri, barăcile sînt încă locuite, căci atunci cînd lagărul a fost închis nici prizonierii, nici gardienii nu au știut unde să se ducă. În alte regiuni ale Siberiei, vechile lagăre au dispărut pur și simplu în pădure, fără ca nimic să mai amintească de amplasarea lor. În cartea sa *Imperium* Ryszard Kapucinski povestește cum a încercat să depună flori la Vorkuta, ca omagiu pentru cei dispăruți:

„Căutam să le pun undeva, dar unde? Pe un morman de zăpadă? Cum erau oameni peste tot, gestul meu putea părea bizar. M-am dus pe o altă stradă, dar și aceea era plină de oameni. În plus, florile mele începeau să înghețe. Speram să descopăr vreo curte goală, dar peste tot erau copii care se jucau: m-am fi deranjat să-mi găsească garoafele și să le ia... Atunci am ieșit din oraș și le-am depus încet pe zăpadă”.

În unele dintre marile orașe ale Eu-

unii monument la Kuropaty. Guvernul rus împiedică construirea unui cimitir polonez la Katyn, pretextînd că este inutilă comemorarea morții cîtorva polonezi față de atîtea victime ruse. Și cum totul se înlanțuie foarte repede, rescrierea istoriei a început. A fost văzută recent circulînd printre parlamentarii ruși o carte intitulată *Misterele de la Katyn*, care atribuie masacrul naziștilor, și nu Uniunii Sovietice, și îi tratează pe ofițerii asasinaiți ca pe niște „idioti agresivi” în slujba unui stat polonez calificat drept „o nesătulă țîră europeană”.

Dar ceea ce deosebește cu adevărat Europa de Est postcomunistă și Germania postbelică nu este lipsa documentelor fotografice, a lucrărilor istorice și a monumentelor comemorative: este respingerea oricărei culpabilități. Au trecut zece ani de la primele licăriri ale perestroikăi și de la primele încercări de dezbateri asupra trecutului mai îndepărtat (anii '30 în URSS și anii '50 în Europa Centrală și Răsăriteană). Pînă astăzi, doar o mină de vinovați au fost aduși în fața justiției sau somați să dea socoteală pentru crimele comise în acele vremuri.

Chiar lăsînd deoparte membrii de partid obișnuiți și informatorii poliției (mii de persoane), se știe că există în Europa de Est, și în alte părți, indivizi care au comis adevărate crime de război și alții care au organizat masacre colective sau care au dat o mină de ajutor la aceeași. Pînă de curînd, majoritatea celor care au participat la masacrul de la Katyn erau încă în viață. KGB-ul a putut interoga pe unul dintre ei cu puțin înainte de moarte, căci tehnicienii au puteați serviciu erau curioși să cunoască

Vinița (Ucraina), iunie 1943.

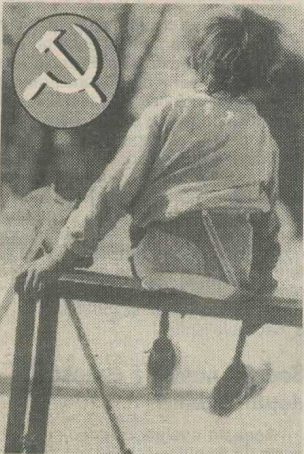
Gropi comune datînd din 1937-1939, cu sute de cadavre. Pe amplasamentul lor autoritățile instalaseră un parc de cultură și odihnă și un teatru de vară

nare un astfel de argument, la fel ca israelienii care l-au adus pe Eichmann în fața tribunalelor în 1961 și chiar englezii care nu au ezitat să extrădeze un bătrîn bielorus, Simo Serafimovici, în virtutea legislației britanice cu privire la crimele de război, promulgată în 1991. Pînă și Steven Spielberg, cînd a fost întreprins de ce a realizat *Lista lui Schindler*, a răspuns: „De teamă că copiii mei vor

ca generațiile ce vin să poată descoperi și condamna opresiunea pe care aceștia au exercitat-o în trecut. În mod ciudat, singura tentativă oarecum metodică de a condamna acest trecut a avut loc în Europa Centrală, și ea nu-i vizează pe criminalii stalinisti confirmați, ci pe niște subalterni birocrati. În plus, aceștia nu au fost urmăriți în justiție, ci supti unor proceduri disciplinare, așa-numite

de „Iustrajie“ legate de deschiderea fișierelor conținând numele informatorilor care au lucrat pentru fostele poliții politice. Această operațiune a declanșat vii dezbateri, în special în Polonia, în Ungaria, în Cehoslovacia și în fosta Germanie de Est, dar fără ca, în vreuna din aceste țări, să se meargă mai departe. Singura întrebare care se pune era dacă trebuiau menținute în funcții, mai ales când acestea erau electivă, persoanele cu responsabilitate mare, foarte compromise, și dacă publicul ar trebui să aibă acces la arhivele secrete care conțin dovezile activității lor. Exigența transparenței duce implicit și la problema corupției: arhivele miniștrilor de Interne din majoritatea țărilor din Est, inclusiv Rusia, conțin probe ale deturnărilor de fonduri, operate de foștii responsabili comuniști, cu sumele implicate și subterfugiile utilizate.

Adezea polemicile stîrnite de aceste

1979, trupele sovietice intră în Afganistan. Copiii sînt primele victime ale minelor antipersonal puse de sovietici

morii victimelor lor: nu vor să-și recunoască propriile crime sau se tem să nu fie implicați în crimele altora. Boris Elțin nu este decît unul din foarte numeroșii foști responsabili sovietici care intră în mod clar în cea de-a doua categorie.

În cele din urmă, numai guvernul ceh și cel german au reușit să obțină votarea unei legi cu privire la „Iustrajie“, care permite oricărui cetățean să-și consulte propriul dosar. În Republica Cehă, foștii demnitari comuniști și foștii informatori ai poliției au fost declarați ineligibili. În Germania, unii dintre foștii comuniști cu înalte funcții de răspundere și-au pierdut pozițiile. Rezultatul acestor măsuri nu s-a lăsat așteptat: în afara Germaniei (ai cărei caz este oarecum special, datorită unificării), Republica Cehă este singura țară a Europei de Est în care comuniștii nu se află în prim-planul scenei politice.

fapte eronate (recenzate de Robert Conquest în *Time Literary Supplement* din 31 mai 1996, sub titlul „Small Terror, Few Dead“ — „Teroare minimă, morți puține“), dar nu pare conștient nici o clipă de absurditatea demersului său. La urma urmelor, nu s-ar putea spune același lucru (o dată în plus) despre Germania hitleristă? Hitler a fost realmente ales, nu există nici o dovadă materială că el a ordonat Holocaustul, și nazismul a permis nenumărat tineri ambițioși să ajungă în posturi de răspundere mult mai repede decît în vremuri obișnuite... Cum ar putea disculpa astfel de argumente un regim care a exterminat milioane de ființe omenești?

Dacă lucrarea lui Thurston a fost declarată „interesantă“, este pentru că el s-a străduit să prezinte o viziune „diferită“, o „nouă perspectivă“. Această idee,

berg, și nici că, în definitiv, și Hitler și-a creat un fel de ideal.

Ca toți cei care, în mediile occidentale și în Europa de Est, ne previn de pericolul declanșării unei „vîntoari de vrăjitoare“ anticomuniste, Tina Rosenberg își întemeiază argumentația pe fragilitatea societății civile în tinerele democrații apărute după prăbușirea comunismului. Doriința de a condamna trecutul riscă în ochii ei să genereze un climat de ipocrizie și de intoleranță, în care nimic nu va împiedica violarea libertăților individuale, persecutarea nevinovaților. Lucrul de care pare să se teamă cel mai mult este revenirea la naționalismul din anii '30, renașterea unei extreme drepte anticomuniste. Titlul cărții sale este revelator, la fel ca cele ale multor lucrări recente consacrate acestor țări: Europa de Est este un „pămînt bîntuit“, bîntuit de perioada interbelică, la fel cum, pentru Robert Kaplan, țările din fosta Iugoslavie sînt populate de „fantome balcanice“.

Două greutăți, două măsuri

Dar adevărata problemă, în țările din Europa Centrală și Răsăriteană, nu este moștenirea anilor '30, ci aceea a comunismului: corupție, sărăcie, poluare, deteriorare fizică și morală. De asemenea, adevăratul pericol care amenință democrația și capitalismul în Polonia și Rusia nu este pretinsa resurgență a unui fascism răscopt, ci idealurile comuniste, moștenirea economică a comunismului și deprinderile de corupție ale foștilor comuniști. Ori de cîte ori, în acești ultimi ani, în fostul bloc de Est, un regim a sîrșit prost — mai ales în Serbia, dar și în Slovacia, de exemplu —, vina nu a revenit vreunei grupări de extremă dreaptă, ci foștilor comuniști deghizați. Și nu am asistat la o dezlănțuire de anticomunism: dimpotrivă, căci nu a avut loc, practic, nici o urmărire judiciară.

De fapt, argumentația Tinei Rosenberg, precum și cea a lui Thurston sau a lui Getty, nu provine dintr-o observare atentă a ceea ce s-a întîmplat cu adevărat în Europa Centrală și Răsăriteană, ci din grija de a proteja moștenirea stîngii occidentale, a ceea ce ea numește, după cum am văzut, „nobilele idealuri ale comunismului“. Nu este, fără îndoială, o întîmplare că ea a apărut și cartea lui Thurston într-un articolăș ciudat din *New York Times Book Review*. După ce-l denunțase pe David Irving, apologetul nazismului, și subliniasse că nici un editor de calitate n-ar trebui să-i publice cărțile, ea felicită *Yale University Press* pentru editarea lucrării lui Thurston, căci în ochii ei perspectivele noi, subiectele controversabile merită să fie aduse la cunoștința publicului, chiar și atunci cînd ele echivalează cu negarea existenței Gulagului. Din nou argumentația nu are sens, decît dacă admitem că numai o versiune a totalitarismului trebuie să fie condamnată moral, cîntă vreme celelalte trebuie să fie tratate cu neutralitatea istoricului. Ea nu are sens decît dacă acceptăm ideea că, contrar nazismului, care era funciarmente rău, comunismul avea ceva „bun“ care trebuie păstrat. Altfel spus, ea nu are sens deloc.

Au însă toate aceste subtilități cu adevărat vreo importanță? Ne vom întreba. Trebuie cu adevărat să ne alarmăm dacă universități și ziariști de renume continuă să fie minimalizeze teroarea stalinistă și actele criminale ale comunismului? Iar neputința de a condamna trecutul, adică de a-l gîndi, este ea chiar atît de gravă pentru est-europeni înșșiși? Din păcate, da. Să începem cu fostul bloc comunist. Ceea ce provoacă teamă astăzi în aceste țări nu este anticomunismul, cvasiexistent, ci efectele pe care absența oficială a condamnării trecutului riscă să le aibă asupra opiniei publice, asupra ideii pe care acești oameni și-o fac despre justiție și despre morala publică.

(Continuare în pagina 12)

După înfrîngerea Germaniei, aliații au găsit mormane de cadavre, pe care naziștii nu au mai avut timp să le îngroape

Revizionismul în Vest

Dacă prăbușirea zidului din Berlin în 1989 nu a dus însă la o condamnare explicită a trecutului comunist în fosta Europă de Est, nu se poate spune că țările occidentale au făcut mult mai mult. Atît în mediile universitare cît și în opinia publică, corectitudinea morală în fața crimelor comunismului nu a fost întotdeauna o regulă: nu a trecut foarte mult timp de cînd Robert Conquest, autorul cărții *Marea teroare*, era considerat încă de către unii dintre colegii săi un paranoic, pentru a fi estimat la milioanele victimele stalinismului, în timp ce majoritatea istoricilor nu vorbeau decît de sute de mii (așa învățăm și eu la *Yale* pe la mijlocul anilor '80). Bineînțeles, părerile sale sînt acum împărțite de aproape toată lumea: ele se întemeiază pe probe documentare (în măsura în care acestea sînt disponibile) și sînt confirmate de către istoricii ruși.

Dar adversarii nu s-au lăsat dezarmați numai cu atît: profesori universitari reputați, predînd în institute de prestigiu, mai pot încă scrie lucrări care s_e echivaleze cu „negaerea Gulagului“, fără ca nimeni să găsească ceva de obișnuit. J. Arch Getty, de la *Universitatea din California*, celebru pentru a fi scris că „mii“ de persoane au pierit în Gulag, continuă să publice și să predea și are emulii în tinăra generație. Robert W. Thurston, profesor titular la universitatea din Miami, și-a publicat recent lucrarea *Life and Terror in Stalin's Russia, 1934-1941* la o editură reputată, *Yale University Press*. Aflăm, printre altele, că nu există dovezi că Stalin a hotărît el însuși marile epurări, că ele au fost susținute pe scară largă și că, accelerînd mobilitatea în sinul partidului comunist, ele au pus bazele viitoarei perestroika. Autorul nu numai că își întemeiază argumentația pe numeroase

conform căreia „totul este mai complicat decît se crede“, că trebuie să privim lucrurile „din alt unghi“ ca să nu fim taxați drept „părtinitori“ se regăsește și în sferile mai puțin nobile ale jurnalismului. E de ajuns un exemplu. Propunînd eu însămi acum cîva timp o analiză a cărții *Lenin's Tomb (Mormintul lui Lenin)* de David Remnick la *London Review of Books*, redactora-șefă a considerat-o nepublicabilă, pentru că era exagerat de antisovietică. Cînd am făcut-o să înțeleagă că lucrarea însăși nu era tocmai prosovietică, mi-a replicat că în acest caz revista nu va vorbi deloc despre ea. S-a ținut de cuvînt.

Acea dintre est-europeni care urmăresc să facă procesul fostelor regimuri comuniste sine victime, în Occident, ale unei respingeri de același tip. Nimic nu este mai clar în această privință decît cartea Tinei Rosenberg, *The Haunted Land*, premiată cu un *National Book Award* și un *Pulitzer* și a cărei autoare a devenit după aceea editoria listă la *New York Times*. Cartea are meritul de a recenza cu grijă dificultățile și inconveniențele pe care le prezintă „Iustrajia“ și procesul pentru crimele politice, și asta pentru a conchide că, dacă acest tip de proces este de dorit în cazul dictatorilor din America Latină, în cel al Europei de Est nu este. Raționamentul Tinei Rosenberg se bazează, în parte, pe distincția, scumpă multora dintre intelectualii occidentali, între obiectivele nefaste ale majorității dictatorilor și intențiile laudabile ale comunismului. „Egalitatea, solidaritatea, dreptatea socială, eradicarea sărăciei și preluarea puterii de către cei oprimați pe care la proslăvește comunismul sînt idei nobile.“ Argumentul este mereu același: doctrina era excelentă, numai oamenii au greșit. Că eroarea s-ar putea afla în idealuri nu-i trece prin cap Tinei Rosen-

chestiuni duc la controverse asupra trecutului, ceea ce nu este deloc surprinzător, din moment ce nu s-a oferit încă nici o altă ocazie de a le dezbate și de a le expia. Și nu este surprinzător nici că, în acele țări unde victimele comunismului nu au dreptul la monumente și unde justiția nu-i neliniștește pe foștii oprăsori, mulți oameni și-au pus prea multe speranțe în „Iustrajie“. O parte din ei cred că ea va purifica atmosfera, că va disipa disconfortul profund, născut din impunerea crimelor staliniste și care întreprinde amintirea spionajilor, delatunilor și corupției din cauza cărora au suferit într-o epocă mai recentă.

Probabil că, prin această așteptare excesivă și prin vigoarea obiecțiilor pe care le suscită, se explică faptul că în Polonia dezbaterile acestei chestiuni a devenit atît de vehementă încît a antrenat căderea primului guvern democratic ales. Controversa nu a fost mai puțin vie în Ungaria. Dar, în mod ciudat, în aceste două țări, opoziția cea mai puternică la deschiderea fișierelor nu a venit din partea ex-comuniștilor, ci a foștilor disidenți, care par să se teamă că află prea multe despre mișcările cărora le-au aparținut. Adam Michnik, celebrul disident polonez, a fost autorizat să consulte dosarele camarazilor săi, la scurtă vreme după căderea regimului comunist (o anomalie, din moment ce nimeni nu avea acces la arhive: de ce numai el?) și a descoperit cu durere că mulți dintre ei fuseseră, de fapt, informatori ai poliției, după cum a povestit el însuși adevăratele probe. Michnik a devenit de atunci unul dintre adversarii cei mai declarați ai „Iustrajiei“.

În alte părți, nu e de mirare, dosarele au rămas închise, foștii comuniști opunîndu-se consultării lor din aceleași motive pentru care refuză declanșarea urmărilor judiciare împotriva emulilor lui Stalin și ridicarea de monumente în me-

Cînd o memorie ocultează o alta

(Urmare din pagina 11)

0 negare dăunătoare

Să comparăm încă o dată rolul jucat de istorie în Germania, după război, și în Rusia postcomunistă. În Republica Federală, sentimentul de culpabilitate și amintirea celui de-al doilea război mondial continuă să apese foarte mult asupra vieții politice. Era deja așa înainte de marea deșteptare a memoriei colective în anii 1980: încă din anii '50, intrarea Germaniei de Vest în NATO și angajarea ei în reconstrucția europeană aveau la origine teama clasei politice de a vedea repetindu-se trecutul. Cancelarul Kohl a urmat aici exemplul predecesorilor săi, formulându-și în mod explicit dorința de a lega Germania de un stat federal european, pentru ca ea să nu mai poată recădea nicodată în răstăcirile trecutului. Acum doi ani, *Bundestag*-ul a dezbătut, timp de citeva săptămîni, chestiunea participării *Bundeswehr* la operațiunile ONU. Inșăși ideea ca soldații în uniformă germană să poată interveni în afara granițelor Germaniei, oricare le-ar fi misiunea, li se părea insuportabil multor parlamentari. Conducătorii ruși, însă, nu au asemenea scrupule. Dacă și-ar fi amintit într-adevăr, în sinele lor, că în numele comunismului și al Marii Rusii, Stalin a deportat în Siberia zeci de mii de ceceni, ocupații actuali ai Kremlinului n-ar fi putut ordona cu inima ușoară bombardarea populației civile din Cecenia, care a făcut patruzeci de mii de victime, iar Boris Elțin nu și-ar fi trimbat intenția de a-i „stîrpi pe ceceni ca pe niște cîini” într-una din ocaziile recente cînd au fost luați ostajii.

În Europa de Est, efectele acestei negări a trecutului sînt poate mai puțin dramatice, dar tot alți de dăunătoare, după cum rezulta dintr-o altă comparație, între Polonia și Republica Cehă, de data asta. În desfășurarea operației lor de „*lustrajie*”, cehii au trăit, pentru o scurtă perioadă, cu obsesia spionilor, a informatorilor poliției și a dosarelor secrete. S-au făcut atunci multe greșeli, temeinic inventariate de Tina Rosenberg. Oamenii care se considerau nevinovați au fost excluși din viața politică (dar, trebuie să remarcăm, din nimic altceva). Cîțiva tineri ariviști, care n-au avut nicodată de înfruntat ce au avut de înfruntat cei mai în vîrstă decît ei, au profitat de „*lustrajie*” pentru a-și croi drum în politică. Astăzi, valul a scăzut complet (dezmițînd astfel sumbrele pronosticuri ale Tinei Rosenberg) dar stigmatele atașate comunismului rămîn. Și, după cum am mai spus, Republica Cehă este unul dintre puținele state din Europa Centrală în care foștii comuniști nu au reputat succesele electorale.

În Polonia, dimpotrivă, arhivele, ră-mase închise, continuă să bîntuie viața politică. În ianuarie 1996, primul-ministru, Josef Olesky, a fost con-

strîns să demisioneze: era acuzat de a fi fost agent KGB și de a fi rămas încă, după 1989. Informația, la origine, venea de la Lech Walesa, pe atunci președinte al Republicii. De ce el putuse avea acces la dosare? Cît adevăr era în acuzațiile împotriva lui Olesky? Cum se face că relațiile sale cu KGB nu fuseseră revelate înainte de alegeți? Alteea întrebări care încă și mai așteaptă răspunsul. Și toate secretele ce zac în arhive vor apăsa multă vreme asupra clasei politice poloneze, otrăvind viața publică.

Revenirea la putere a foștilor comuniști va avea efecte profunde și asupra economiilor țărilor din fostul bloc comunist. Se va spune că aceste foste cadre ale partidului s-au transformat într-o burghezie pe cale să se nască și că se pot felicita pentru asta. Și asta este ceea ce se întîmplă, de fapt, cu cei mai inteligenți dintre ei. Dar chestiunea nu e simplă. Nașterea unei burghezii este un fenomen sănătos, atunci cînd aceasta se dezvoltă și prosperă în respectul față de valori burgheze precum munca, integritatea și simțul răspunderii. Dar ce se întîmplă cînd lumea afacerilor este coruptă și se află în strînsă legătură cu o clasă politică nu mai puțin coruptă? Este, poate, vorba tot de o burghezie și de un capitalism, dar nu neapărat în variantele lor cele mai dezirabile.

Textura morală

În ciuda tuturor discursurilor liberale de tip thatcherian care au înflorit în această țară în 1989, modelul de care se va apropia cel mai mult Europa Răsăriteană în anii următori va fi cel al Italiei dinaintea operațiunii „*mințile curate*”. După caz, cel al Italiei de Nord (pentru Polonia) sau al Italiei de Sud (pentru România), dar caracteristicile principale vor fi peste tot aceleași: un sector privat adesea agresiv; o enormă economie subterană sustrăgîndu-se impozitelor; mari întreprinderi, alți publice cit și private, strîns legate de lumea politică prin corupție; mafii vor controla anumite țări sau anumite regiuni; oamenii politici vor deveni „reprezentanți” direcți ai anumitor medii de afaceri, cum se întîmplă deja în Rusia. Și poate că unele republici ale fostei URSS vor cădea și mai jos. Egor Gaidar a spus într-o zi că Rusia avea de ales între a se strădui să semene cu America și a deveni ca Africa. Există, totuși, o altă posibilitate: să devină ca America Latină, cu imensele ei distanțe între bogați și săraci, cu violența ei politică endemică, cu cartierele ei în veșnică mizerie și cu o economie grevată de instabilitatea permanentă a monedei și a percepției imperatorilor.

Dar efectele cele mai grave asupra simplilor cetățeni le vor avea revenirea foștilor comuniști și refuzul de a-i sancționa pe vinovați. Dacă scelerății fostului regim rămîn nepedepsiți, aceasta va însemna că binele nu a triumfat asupra răului. Exprimarea poate părea exagerată, dar am impresia că, din punct de vedere politic, ea nu este lipsită de pertiniență. Nu se așteaptă de la nici o poliție să pună mîna întotdeauna pe toți cri-

minalii, dar, dacă se dorește ca majoritatea oamenilor să respecte legea, este indispensabil ca ea să-i prindă măcar din cînd în cînd. Nimic nu încurajează mai mult delincvența decît vederea ticăloșilor care ies cu capul sus, bucurîndu-se nepedepsiți de rezultatele crimelor sau ale fururilor lor și bătîndu-și joc în mod deschis de opinia publică, chiar dacă nu este vorba decît de simpli delatori retribuți și nu de gardienii de lagăre.

Pentru milioane de oameni, faptul că trecutul nu face obiectul nici unei condamnări dovedește că cîntecul nu are nici un rost. Tina Rosenberg susține în mod eronat că, „în perioada comunismului, complicitatea iriga societatea așa cum venele și arterele irigă corpul”. Adevărul este că unii au colaborat mult mai mult decît alții. Iar în prezent, numeroși cetățeni sînt obligați să-și spună că au fost siliți s-o facă. Acești profitori ai regimului apus și-au păstrat apartamentele, vilele, și controlul asupra întreprinderilor pe care le-au achiziționat pe aproape nimic. Toți cei care nu au cedat nicodată sirenelor ideologice, nu au intrat nicodată în partid — și sînt milioane — fac azi figură de imbecili absoluiți. La ce bun să muncești din greu, dacă crima și corupția sînt cheile succesului?

Cînd Occidentul refuză să înțeleagă amploarea seismului pe care l-a cunoscut Europa de Est, această orbire nu are, evident, consecințe la fel de grave asupra vieții noastre cotidiene. Toleranța manifestată față de universitarii care neagă existența Gulagului sau față de ziarisții care continuă să ridice în slăvi comunismul nu riscă să pună în pericol textura morală a societăților noastre. La urma urmelor, războiul rece s-a încheiat, iar partidele comuniste nu mai reprezintă o forță politică reală, nici chiar partidele socialiste tradiționale. Această orbire va fi însă lipsită de consecințe. În primul rînd, atitudinea noastră față de ceea ce se întîmplă astăzi în fostul bloc sovietic rămîne deviată de o eroare de judecată istorică. Să repetăm: dacă am fi cu adevărat impresionați la ideea că ceea ce a făcut Stalin cecenilor a fost de proporțiile unui genocid, nu numai Elțin n-ar putea spune ceea ce a spus, ci noi înșine n-am putea să-l privim făcînd asta cu atîta seninătate. Reacția noastră în fața distrugerii orașului Grozni, a morții colective a zeci de mii de civili, a fost să ne întorcem privirile de la ceea ce în ochii noștri nu era decît o „*afacere internă a rușilor*”, și se pare chiar că rușii au beneficiat de concursul serviciilor de informații americane. Oroarea pe care am fi resimțit-o dacă Germania ar fi invadat Suedia în 1952 sau aceea pe care ne-o provoacă unele resurgențe ale nazismului este total absentă cînd vorbim despre Rusia.

Securitatea europeană

Modul în care tratăm problema securității europene suferă de aceeași eroare de judecată. După victoria asupra nazismului, națiunile occidentale s-au unit, așa cum n-o mai făcuseră nicodată înainte și poate n-o vor mai face nicodată. NATO și Piața Comună au fost create, în parte, pentru a ancora Germania de Occident și a o împiedica să încalce din nou regulile civilizației. Nimic comparabil nu s-a întreprins în privința Europei Centrale și Răsăritene sau a Rusiei. Ba dimpotrivă: cînd în 1991 foștii sateliți ai URSS au cerut să intre în NATO, administrația Bush i-a considerat inoportuni. Li s-a ordonat să stea liniștiți și să nu mai deranjeze lumea diplomaților și a oamenilor de stat „adulti”. Nimeni nu părea să înțeleagă că, după patruzeci de ani de ocupație sovietică, aceste țări aveau motive întemeiate să se teamă pentru independența lor națională și chiar să manifeste o ușoară paranoia în legătură cu acest subiect. Pină și astăzi, deși nu se mai respinge eventualitatea ca unele dintre ele să intre în NATO, adeseori auzim ambasadori occidentali în Europa de Est, plîngîndu-se în particular că această extindere a *Alianței* este „*extrem de agasantă*”, că prezintă mai multe inconveniente decît avantaje.

În sfîrșit, dacă continuăm să acceptăm ideea că există „*numeroase interpretări posibile*” ale istoriei sovietice, vom sfîrși prin a nu ne mai înțelege deloc propria noastră istorie sau a o înțelege prost. De ce naiba ne-am luptat în timpul războiului rece? Pentru că polițienii demenți, mîna în mîna cu „*complexul militar-industrial*” și cu CIA au tras sforile și au constrîns două generații de americani să intre în joc? Sau pentru că Occidentul era confruntat cu un adevărat inamic ideologic, ale cărui idei și arme amenințau principiile, prin excelență fundamentale ale civilizației noastre, un inamic ale cărui succese politice antrenaseră distrugerea economiei și a societății civile pe jumătate din continentul european, fără a uita numeroase țări din Asia și din Africa?

Amnezie

Mă tem, din păcate, că prima interpretare este cea corectă și că nu este decît o chestiune de timp. Războiul rece va trece din ce în ce mai mult drept o farsă imaginată de niște fanatici și de niște „*macarthiști*”, NATO drept un capriciu costisitor, iar sprijinul acordat disidenților și apărătorilor drepturilor omului în fosta URSS, drept o pură absurditate. Deja sîntem pe cale să uităm (și cît de repede!) ce ne-a mobilizat, ce ne-a inspirat, ce i-a convins pe conducătorii noștri să cheltuiască miliarde. Deja elitele americane sînt pe cale să uite că restul lumii se așteaptă ca Statele Unite să-și pună forțele în slujba moralei și nu a machiavelismului.

Secolul nostru a cunoscut două flageluri

Această evoluție are loc sub ochii noștri. În timpul unui sejur recent în California, acest pămînt ce recuză istoria, am auzit pe unul dintre cunoscuții mei de acolo, un om cultivat, plîngîndu-se îndelung de cheltuielile nebunești pe care le-a prilejuit războiul rece. Cînd l-am întrebat dacă ar fi preferat să vadă Europa de Vest sub dominația comunistă, mi-a răspuns, ridicînd din umeri, că l-ar fi deranjat ca un simplu ghinion. Cincizeci de ani de solidaritate atlantică, elaborată cu răbdare în sinul NATO, numărate acorduri de liber-schimb, sute de conferințe internaționale și de summit-uri: era ca și cum toate acestea n-ar fi existat nicodată. Ideea că există ceva ce se numește civilizație occidentală și că acest ceva trebuie apărat periodic împotriva agresiunilor, ca aceea a comunismului, această idee s-a volatilizat și ea.

Alta timp cit comunismul nu va fi considerat este cea unul din marile flageluri ale secolului nostru — alături de nazism — lumea va tinde din ce în ce mai mult, în războiul rece decît o pierdere de vreme, iar în Occident o ficțiune. Noi, americanii, vom sfîrși prin a nu ne mai înțelege trecutul, nu vom înțelege de ce lumea ne vede așa cum ne vede, și nici cum a devenit țara noastră ce este pe cale să devină. Și, într-o zi, vom descoperi cu stupeoare că nu știm cine sîntem.

(Traducere de Luana Schidu după *Commentaires*, nr. 78, iulie 1997)

Note

¹ Cuvîntul englezesc folosit de autoare este *lustration*, care trimite la procedura utilizată în Roma antică, prin care Cenzorul, la fiecare cinci ani (de unde și „*lustru*”), făcea o „*periere*” a listelor senatorilor, îndepărtîndu-i din nobila adunare pe cei al căror comportament privat sfîrșise scandal sau ale căror deturări de fonduri erau prea evidente, dar fără altă sancțiune. Termenul cel mai apropiat ar fi cel de „*epurare*”, pe care nu l-am păstrat, din cauza conotațiilor sale.

² Vezi Robert Conquest, *The Great Terror, Pimlico*, Londra, 1990 și *Harvest of Sorrow, Arrow Books*, Londra, 1988.

HUMANITAS

Cartea care dăinuie

ÎN LIBRĂRII

Fernando Savater
Eseu despre Cioran

PRO & CONTRA EMIL CIORAN
Între idolatrie și pămînt

FERNANDO SAVATER
Eseu despre Cioran

MARIN DIACONU
editor
Pro și contra Emil Cioran

În curînd

EMIL CIORAN
Sfîrșecare
Ediție nouă

S. DAMIAN

Mersul de-a-ndarateleale

„Nicăieri în lume nu există asemenea apucături“

Cînd voia să explice ce-l ținea departe de melegurile natale, Cioran evoca adesea moravurile care l-au dus la exasperare. „Nicăieri în lume nu există asemenea apucături“, constata mîhnit într-o scrisoare către fratele său (Paris, 9 iulie 1973). Ca să sporească efectul de discrepanță între realitatea adăuga în fraza următoare mențiunea că pînă și la canibali, în Africa, e altfel. În cazul dat, nemulțumirea nu era direct legată de lectura presei din țară, dar cu alte numeroase prilejuri s-a declarat dezgustat de modul în care gazete bucureștene scormonesc prin gunoaie, se bălăcesc în noroi și nu șovăie în pingărire nici în fața vieții private. Tablouri dispărute, intrate în uitare? Nu, nicidecum. Ele reapar, renase, proliferază, înzestrate cu o vitalitate uimitoare, un blestem al locurilor la care tot sarcasticul eseist se referise.

De un prototip al acestui fel de jurnalism îmi propun să mă ocup mai jos. Dotat cu o sprinteneală a condeiului și cu o energie a debitului retoric în stare să producă zi de zi un editorial pe teme arzătoare de actualitate, totodată exersat să conducă pe o anume pîrtie a senzaționalului o echipă de subalterni – personajul nostru se bucură de faima unui făcător de presă. As al publicisticii de scandal, i s-au încredințat pe rînd mai multe formații redacționale, a fost vînat cu zel de patroni, gata de sacrificii ca să-l racoleze, televiziunea l-a răsfățat înviîndu-l stăruitor, fără teamă că-i agasează pe spectatori, căci înșul nu corespunde unui standard de fotogenie și nu strălucește în dialog printr-o dicție care să capteze atenția. L-ați recunoscut, desigur, omul nu poate fi confundat. Moda Cristoiu rezistă la trecerea vremii, fapt cu atît mai ciudat cu cît pretendentul curtat cu atîta risipă de mijloace s-a distins și prin alte beteșuguri, de neîmpăcat cu rigorile unei îndeltniciri care e menită, în principiu, să inspire încredere și certitudine.

Spectacol de sfidare a bunului-simț

Dacă ar fi să indic inconvenientul fundamental de care suferă, aș vorbi de lipsa de credibilitate. Înțreține o relație suctă, contradictorie, discordantă cu adevărul. Citind pînă la capăt editorialele, ai senzația că semnatarul lor e hotărît să nu respecte reguli elementare ale corectitudinii profesionale, se documentează superficial și defectuos, recurge la probe neverificate, avînd surse de informare deficiente, subrede, neserioase, construiește teorii pe nisip alunecos, făcînd abstracție de coeficientul de verosimilitate, se folosește nu rareori din panoplia pamphletară de insulte și calomnii. În ciuda acestor caracteristici, nu prea onorabile, păstrează tonul sacrosanct autoritar, fără umbră de idioalță și-și îngăduie neconținut să dea lecții de comportament ca de pe un amvon confrăților de meserie, personalităților politice, partidelor, șefului statului. Revine în finalul textelor sale apocaliptice o viziune de sferșit de lume, se cascadează alternativ: ori e aplicată poava lui, a sfetnicului infailibil, ori urmează cataclismul. Te întrebi din ce se hrănește siguranța de sine, după ce a fost de mai multe ori prins cu ocaua mică în flagrant de răstălmăcire. Gafele răsunătoare, călcutul în străchini au ajuns de risul țîrgului. E un spectacol de sfidare a bunului simț. Reacția minioasă a victimelor la atacurile sale se pare că nu-l îndispuie, repulsia lor îi ațîță voluptatea peneșării, îl încintă ideea că are o reputație clădită pe năzbîții, gugușmăii și ofense. Într-o lume care nu e neliniștită de ifosele ignoranței și de alplombul mirălaniei, ascensiunea lui Ion Cristoiu, ca și a lui Arturo Ui odinioară, se arată de neoprit. Nu sint eficace argumentele împotriva, compromiterea s-a săvîrșit demult, cu cît nimereste mai des cu bita în baltă, cu atît ziaristul strînge în jur un auditoriu mai fidel, care se desfătă lăsîndu-se singur păcălit.

Așadar, slabe speranțe de a urni lucruri din loc. Ce rost mai au atunci aceste rînduri? Știi că demonștrînd mecanismul de stîrnire a rumoarei nu-l poți combate efectiv pe Ion Cristoiu. Umilit, ridiculizat,

făcut harcea-parcea prin logica demonstrației, personajul cade din nou în picioare, se scutură de praf și dă cu tifla, convins că nimic nu-i vine de hac. E în joc însă și altceva, nu numai persoana editorialistului. Abordînd unele probleme de răscruce ale momentului, difuzînd profeții catastrofice, fataliste, autorul răspîndește cu bună știință confuzii grave cu consecințe poate de nereparat. Deloc inocentă, distrația de saltimbanc implică pînă la urmă, datorită mizei incluse în programul de circ, factori de răspundere, se răsfrînge asupra soartei colectivității. În ce fel? Dincolo de pozne și scălimbăieli, ies în vileag, mereu mai agresive, teze reacționare despre drumul în viitor al țării, despre destinul României în Balcani și în Europa. Asupra acestor dedesubturi nu e inutilă o discuție în detalii, metodică și neiertătoare.

Un record: nimic din text nu corespunde adevărului

Au făcut ocolul lumii tablourile sinistrării: case sferșite de bombe și grenade, mormane de cadavre pe ulițe, femei, bătrîni, copii, convoaie de căruțe pornite în pribegie în căutarea unor poteci de munte anevoie de urcat, departe însă de zăngănitul armelor. Evenimente barbare, la o distanță nu prea mare de România, tragedia populației pașnice din Kosovo. Întotdeauna pe fază, Ion Cristoiu compune și el un editorial bombastic. În ritmul accelerat de elaborare, nu e de mirare că dînsul scrie despre orice, indiferent cît cunoaște din subiect, mimînd competența maximă, după formula lui Gore Pirgu din *Crai de Curtea Veche*: „Vino poimîne la cîmîtir... Iau cuvîntul“. Editorialul lui Ion Cristoiu e intitulat „Niște terchea-berchea sau niște trădători“ (*Cotidianul*, 18 iunie 1998). Acest articol care seamănă cu cele anterioare sau posterioare ale autorului, fiind alcătuit în maniera zglobie de neîmitat, la marginea impertinenței și a provocării, deține însă un record în materie: fiecare frază cuprinde cel puțin o eroare, nimic, dar absolut nimic în text nu corespunde adevărului. Pun un rîmășag, fără riscul de a pierde, că pentru orice afirmație emisă de editorialist este valabil tocmai inversul ei. Încercați și vă veți convinge!

Să observăm că imaginile oribilului îl lasă rece pe ziarist, plînsul, gemetele, durerea nu-l impresionează. Cum poate fi atît de tare în fața devastărilor omeniești? Pe ce se bazează, vorba scriitorului său favorit, Marin Preda? Foarte simplu. El nu se lasă înșelat. Ochiul său sint deschis: singe, lacrimi, moarte, ceea ce se vede e fals, o născocire. Nefînd priznierzul unor prejudecăți, el a dibuit o manevră infernală, o intrigă a diavolului. Care anume? Toți mint, ziarele, oamenii politici, intelectualii care înmînează de zor petiții de protest. Fără excepție, expo-nenții de mai sus, floarea Europei, sint elemente docile ale unui complot. Fiindcă e o înscenare, numai aparent se opun taberele pe baricadele din parlament, orientările de stînga, de dreapta sau de centru, extremiștii sau moderații nu reprezintă în fond decît o unică mistificare. De ce mint? Sint reprezentanții de seamă ai conștiinței publice apusene orbi, vinduți, coruptibili sau nu se poate sparge o interdicție, un edict ieșit de la un centru ocult. Ion Cris-

toiu nu o zice direct, însă pentru el creditul marii spiritualități a Vestului s-a irosit pentru totdeauna. Motivul? La cirna evenimentelor s-au cocotat gangsterii, ei decid ce se transmite mulțimii și ce nu. Ni-meni nu îndrăznește sau n-are interes să dea în vileag această farsă a secolului („felul în care marile trusturi de presă și televiziune îl țîn închis pe cetățeanul obișnuit într-o lume paralelă cu lumea reală“).

Patronul ziarului nu citește elucubrațiile directorului său?

Astfel de bazaconii le poate susține cineva în anul 1998 într-un articol de fond la un ziar editat de un admirator de decenii al lumii libere. Nu citește patronul care dă banii elucubrațiile directorului său? Iată ce bilanț trage Ion Cristoiu, descriînd arena înfruntărilor: deoparte respectabilii jurnaliști, somitățile științei, artei, filozofiei, toți complicii la mascaradă, de cealaltă parte un unic vajnic apărător al adevărului, el însuși. Numai dînsul dezvăluie neîntimidat cum stau lucrurile. Spuse de el, definițiile sint simple pentru că inteligențele superioare, ca a sa, au darul să reducă la esență rebusurile complicate. Ion Cristoiu a pregătît o poantă neașteptată, persiflînd negliobia celor cu care e în polemică. Pe această întorsătură a speculat: asasinii sint chiar victimele. Asta nu înțelege sau dorește să ascundă intelectualitatea apuseană. Ce surpriză!

Vă amintiți de fotografiile din Kosovo? Sătenii chinuți, cu fețele zbîrcite, izgoniți de la locuințele lor, abia tîrîndu-se într-un exod halucinant. Ei bine, aceasta este o iluzie optică. Naufragiații fără ocrotire sint cei care persecută bestial armata sîrbă, cea aprovizionată cu cel mai sofisticat arsenal de luptă modern. Editorialistul se întreabă: „Ce știe un occidental despre conflictul din fosta Iugoslavie? Ceea ce i-au oferit, de dimineață pînă seară, micile ecrane la care occidentalul s-a uitat cu o religiozitate imbecilă“. Cine e imbecilul vom vedea îndată. Deocamdată reținem uluitoarea acuzație: întregul eșafodaj al culturii apusene e din carton, acolo are loc o uriașă și meticuloasă acțiune de îndobitocire. Fenomenul denunțat cu atîta cutezanță presupune „manipularea întregii planete prin mass-media“. Rămîi buimăcit în fața delirului demascator. Apoi însă, foarte repede, se ivește o inconsecvență în lanțul afirmațiilor. De unde a aflat Ion Cristoiu că asasinii sint de fapt victimele și vice versa? Nedîndu-și seama de contrazicere, editorialistul își divulgă izvoarele, citează copios din două cotidiane pariziene: *Le Figaro* și *Libération*. Prin urmare, cînd vrea să știe temeinic ceva, el se adapă tot din mult hulita fîntînă spurcată. Reiese că nimeni nu interzice în acea emisferă a răului și alte păreri, ele au acces, sint reproduse, nu au fost scoase nici ulterior din circulație. Cum de s-a stins faimosul complot al tăcerii, pe care îl incriminase în tromba? Ba, mai mult, volumele în care au fost adunate dovezile, precum că anumite știri sint manipulate, se lăfaie în vitrinele librăriilor la Paris, Berlin sau Londra, pot fi consultate de oricine, cîmpine din ele, retranscrie în reviste de mare tiraj, au parvenit și în mîna gazetarului nostru. În acest mod se prăbușește ca un castel de cărți de joc teoria asupra totalei cenzuri (dacă opiniile, fie ele divergente, au drept la existență, străbat slobod spațiile).

Ce vine din Vest este nociv, dubios, măsluit, necurat, putred

Totuși, Ion Cristoiu nu clipește, el istorisește neistovit povestea despre o mass-media care nu mai are nimic sînt, care intoxica și infectează. Unde am mai auzit sloganul? Propozițiile nu s-au șters din memorie: ce vine de afară, din Vest e nociv, dubios, măsluit, necurat, putred. E bine să ferim cetățenii de contactul cu putrefacția, să păstrăm torsul sănătos al nației, el să se fortifice chiar cu prețul închiderii, al izolării. Nu e dificil de identificat în acest jargon clișeele presei sovietice din perioada războiului rece sau stereotipul de cugetare al epocii lui Ceaușescu. La acest punct al întepenirii s-a oprit Ion Cristoiu. Călătoriiile în străinătate, răsfoirea magazinelor ilustrate, stagiile în bibliotecă, trîmbițate, întrevederile cu profesioniștii cuvîntului de dincolo de ocean, răsucirile spectaculoase de la un președinte la celălalt – toate acestea n-au ajutat prea mult, nu s-a clintit o iotă în aparatul mental și în vocabularul minuit. Schema trecutului e oricînd vizibilă, omul e credincios dogmei cu cele două culturi opuse, cu decăderea filozofiei, artei și publicisticii occidentale. Cu toată parada de abilitate jurnalistică, Ion Cristoiu se dezvăluie prin structură un

(Continuare în pag. 14)

Mersul de-a-ndaratele

(Urmare din pag. 13)

rudimentar, partizan al defunctelor polarizări manicheiste de un nivel primitiv. Cu ce a evoluat de atunci? Antioccidentalismul isteric la care a ancorat are multe fațete. Acum sublimem o primă țeză din campania de lămurire a editorialistului: se cuvine înălțată o barieră în fața năvalei de imagini și de produse confecționate în laboratoarele Apusului. E deviza ruperii legăturilor și a autofecării de tristă rezonanță.

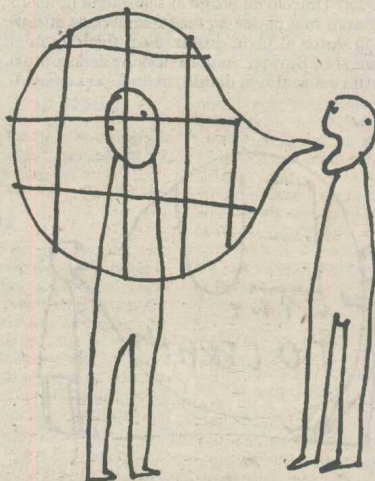
Vorbesc armele

Criza din Kosovo are antecedente (mă îndoiesc că editorialistul de la *Cotidianul* le cunoaște). Ea izbucnește iar, după opt ani de la înțelepele greve și demonstrații în regiune, în prezent resuscitate pe fundalul dramaticelor înțeleștări, care au modificat din temelii întreg peisajul fostei Iugoslavii. Pentru ziarist, reacția la excesele din Kosovo e un cal de bătaie potrivit. Interogându-se cu simulată candoare ce reprezentări ale faptelor poate desprinde un spectator apusean „imbecilizat”, tolnit tihnit în fotoliu în fața micului ecran, editorialistul conchide: „câ sirbii sînt niște fiare în timp ce musulmanii niște ingeri! Are habar cetățeanul occidental că îngrașii musulmani purtau în loc de arripoare mitraliere, cu care la rindu-le îi măcelăreau pe sirbi?”. Plîngîndu-i de milă pe cei care se complac în amăgirea că e real ce văd, ziaristul reface un grafic al peripețiilor, din care – ciudat, ciudat! – apare ștearsă cu buretele culpa conducătorilor de la Belgrad. E ca și cum ai relata o crimă și ai uita să înfățișezi brațul ucigaș. Masacre s-au comis de ambele părți, negreșit, dar dezlănțuirea violenței s-a materializat din inițiativa Serbiei, a fost contribuția de necontestat a lui Miloșevici și a cicii sale. Ca să consolideze o ierarhie a puterii după voința lui și o repartizare a bunurilor și beneficiilor în favoarea clanului său, el n-a ezitat să uzeze contra popoarelor surori de intervenția militară. Într-o etapă relativ scurtă a declanșat succesiv trei războaie, împotriva Sloveniei, împotriva Croației și împotriva Bosniei. Acum se finisează preparativele în preajma celui de-al patrulea măcel, împotriva albanezilor din Kosovo. Nici un ecou al acestor împrejurări încordate nu descoperim în *Cotidianul*.

Cu lozinci populiste, dînd frîu liber instințelor șovine, Miloșevici a mobilizat populația sîrbă de partea sa. Meschine scopuri sînt învelite în vechi alegorii mitice despre neatîrnare și supremație. Odată pornite ostilitățile în Balcani, s-a revîrsat ura și brutalitatea și în tabăra adversă, ceea ce, contrar speculațiilor lui Ion Cristoiu, s-a consemnat exact și adesea în presa și în mass-media apuseană. Nu poate fi însă dichisit un rezultat amar al flagelului armat: mari porțiuni din teritoriul Croației și Bosniei s-au prefăcut în ruină, în schimb nici un oraș sau sat sîrbesc n-a îndurat vreo pagubă. Avertizată și sancționată de comunitatea europeană (embargo comercial, înghețarea conturilor bancare, întreruperea legăturilor diplomatice, zboruri aviatice de avertisment), Serbia n-a sunat goarna încetării luptei decît după descinderea trupelor americane. Boicoul, indignarea generală nu l-au cumințit pe șeful statului, ahtiat după dominație, încredințat că drapelul Serbiei Mari îi atrage adeviziunea masei, simțindu-se stăpîn pe domeniile sale. Spre a cimentea regimul bunului plac prezidențial a sufocat orice impuls spre democrație și a întrebuițat mereu fără scrupule forța.

Circumstanțele se repetă în noua criză de la Kosovo, un ținut cu un contencios încărcat, cu o moștenire complexă, căreia perfidul și rapacele dictator ar fi ultimul indicat să-i fie legatar. Parcurgînd analizele fanteziste ale lui Ion Cristoiu, constată că are doar idei fixe și percepe anapoda derularea evenimentelor. Se reîntoarce la intuiția sa neamipomenită: scena universului e deteriorată de Vestul cel cinic: „Că Occidentul are fața de conflictul din Kosovo o atitudine irresponsabilă, nu e de mirare. După căderea comunismului marile puteri europene și-au făcut un țel fătîș de a reduce Serbia la proporțiile unui județ, din a umili un popor ce a ținut piept la două imperii: cel fascist, al lui Hitler, și cel bolșevic, al lui Stalin”. Ce invenții puerile! Ion Cristoiu nu se satură reformulînd mereu aceeași schemă ineptă, banalizată, marota lui Ceaușescu și a comunistilor despre Apusul malefic. În realitate, Serbia s-a pedepsit ea însăși, după țîșnirile de inițiativa la adresa vecinilor săi, a suportat repercusiunile unei politici de agresiune. Nimeni în Occident nu e pornit aprioric contra Belgradului, nimeni n-are un interes în dezmembrarea Iugoslaviei. De

cîte ori mai trebuie să se rostească un adevăr pentru a fi perceput de minți apăsată de psihoza conspirației mondiale? Și în zugrăvirea noilor disensiuni, iscate de situația de la Kosovo, Ion Cristoiu vociferă, erijîndu-se în avocat al cauzei Belgradului: „Din interese lesne de bănuît, sirbii au fost prezenți lumii ca niște criminali puși pe căsăpirea pașnicilor albanezi. Clipă de clipă, ceas de ceas presa scrisă și posturile de televiziune au oferit planetei reportaje și imagini despre „bieții albanezi” asupriți de regimul Miloșevici, despre tragedia celor obligați de „sălbatică” armată sîrbească să-și părăsească bielele cămine pentru a se refugia în Albania”. Noroc că editorialistul e de sentinela și restabilește echilibrul informării. Chiar își imaginează el că în civilizația apuseană, pe culorile clădirilor televiziunii, în birourile redacțiilor, toți cei prezenți sînt pervertiți, nu fac altceva decît să bată cîmpii, să fabuleze? Cine mai poate da crezare acestui basm cu cocoșul roșu?

Născociri care într-o societate normală ar duce la discreditarea gazetarului

M-am întîlnit la Heidelberg cu tineri refugiați albanezi, emigranți cu un statut incert, supuși tuturor vicisitudinilor. Din biografiile lor reconstituite cu sinceritate, am priceput ce calvar a însemnat copilăria și adolescența lor sub ocupația sîrbă. Ca să frecventeze un curs școlar, ei trebuiau să fie convocați clandestin în curți dosnice, unde erau vegheți ca să nu fie descoperiți de jandarmi. Li se uzurpaseră toate drepturile. Ura față de Miloșevici e acerbă, în schimb l-au admirat pe Tito cu demagogia sa carismatică, el le acordase mărinimos o autonomie regională. Cu orînduirea de la Tirana nu stabiliseră raporturi de fraternitate, marea majoritate a tinerilor exilați nu trecuseră niciodată granița, și nici nu aspiraseră să efectueze această deplasare. În trecut traseele de dezvoltare nu s-au interferat, apoi totul a fost subminat de vrăjmășia dintre Enver Hodja și Tito (nu numai pe considerente doctrinare). În lunile din urmă numai prigoana îi silește pe ciobanii și țărani de lingă Priștina să se adăpostească în fața vijeliei în munții țării vecine. Conducătorul acceptat al albanezilor din Kosovo este un profesor, Ibrahim Rugova, om de bibliotecă, ponderat, permeabil la compromis, adept strict al nonviolentei. La sfatul Occidentului, el a făcut primii pași pentru a regla tensiunile la masa diplomației cu regimul de la Belgrad.

Din pricina intransigenței opace a lui Miloșevici (tărăgănarea eforturilor de redresare, introducerea procedelor de purificare etnică prin îndepărtarea unor largi categorii, tactica pămîntului pîrlînit în locurile unde viețuiesc albanezii), a căpătat amploare mișcarea de eliberare, care are o preilectie pentru hărțuiriile de gherilă împotriva detașamentelor sîrbești. Pînă de curînd, Occidentul a refuzat să discute cu rebelii, care nu aprobă tratativele și nu renunță la radicalism. Abia zilele trecute s-au infiripat unele contacte din nevoi urgente de evitare a intensificării luptelor. Statele apuseane nu acceptă secesiunea, somează aripa dură albaneză să respecte principiile acordului integritatea teritorială a Iugoslaviei. În toate declarațiile oficiale, dar și în tranzațiile din culise, aceste premise de inviolabilitate sînt ferm menținute. Editorialistul Ion Cristoiu nu

cunoaște aceste coordonate, e străin de datele reale ale conflictului, nu se descurcă în încrengătura lui. Tot ce face este să peroreze despre proiectul Occidentului de a institui Albania Mare în detrimentul Serbiei. O aiureală de meînchipeu! Îl desfid să prezinte un singur petec de hîrtie care să certifice supoziția fantasmagorică („Presa mondială a încurajat astfel ambițiile iredentiste ale Tiranei, a creat premisele unei catastrofale rescrieri a hărțuiriilor în Balcani”). Alt alineat al rechizitoriului: „Nu s-a suflat un cuvînt despre acțiunile stîngeroase ale Armatei de Eliberare din Kosovo!”. În replică, declar că am urmărit relatările la emisiunile germane și americane. Incendiile și distrugerile din Kosovo sînt înfățișate ca efect al abuzurilor poliției și ale regimentelor regulate ultraperfecționate sîrbe, masate în localități și în același timp ca efect al vandalismului gherilei albaneze. Ziaristul nu se domolește: „puterile europene au încurajat fătîș separaționismul albanez din Kosovo, au legat de mîni și de picioare armata sîrbă”. Ce delir al imaginației! Vă reprezentați tancurile, avioanele de luptă, îngenuncheate de pîlcuri de flăcăi cu pieptul gol. Să înșiri într-un singur articol atîtea nătîngi născociri, una mai bramburită decît cealaltă – duce de la sine într-o societate normală la discreditarea definitivă a gazetarului respectiv, la eliminarea din cafenele, din întruniri, ca un gest de asanare publică, la darea afară din presă. În mediul bășcăliei vesele, al jurnalisticii de scandal, Ion Cristoiu tronează mai departe nestîngherit, nu-i pasă că e obiect al disprețului general, aversiunea celorlalți îi dă aripi, se umflă în pene cu aere de boss imbatabil.

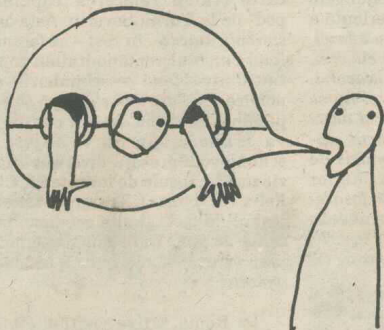
Spații cuprinse de flăcări

Principala imputare la adresa Occidentului din editorial e axezată pe „intenția de a reface Albania Mare, cea care ar trebui să se întindă asupra unei mari părți din Serbia și din Macedonia”. Scornind o preocupare (insinuarea că Vestul și-a pus în cap să satisfacă pretențiile acaparatoare ale skipetarilor), iscînd vîlvă în jurul unei problematice inexistente – Ion Cristoiu se simte în elementul său, pescuiește în ape turburi. Ne revine cu subînțelese că nu trebuie să ne îngrijoreze numai vedeniile difuzate de la Tirana. E loc și pentru alte fantezme ale trecutului, reînviat în aceeași cadentă: „Visul Ungariei Mari leagănă și pe mulți politicieni de la Budapesta. Nostalgia Bulgariei Mari bîntuie și prin țestele infierbîntate ale multor politicieni din Sofia”. Remarcăm că, indiferent la raționamentul logic, editorialistul se ferește să includă în capitolul reveriilor primejdi-oase intențiile expansioniste care ar culmina cu Serbia Mare. Aici transpar cele două contabilități cu care lucrează Ion Cristoiu. El face o deosebire între naționalismul urît, crud, inoportun al unor virtuali dușmani (tocmai țările situate aproape geografic, ca Ungaria, Bulgaria sau Albania) și naționalismul frumos, demn de stimulare, îndreptățit, al Serbiei, bunăoară. Curoasă împărțire a preferințelor. Așadar, într-un articol despre Kosovo, grandomania și îndîrijirea belicoasă a lui Miloșevici, ravagiile provocate de ofițeri șovini, voința de supremație și dictat care a pus în mișcare batalioane de elită și a inspirat execuții în serie – tot acest naționalism antipatic și dizgrațios nu este luat în considerare. Se bate în schimb monedă pe pericolele ipotetice care animă, cică, visele unor vecini.

Mai există un apendice la sistemul geopolitic pe care îl preconizează editorialistul. Naționalismul albanez, maghiar sau bulgar n-ar fi atît de virulent dacă n-ar dispune și de suportul Vestului. De acolo, din capitalele marilor puteri europene, se transportă, alături de arme, și planurile revizioniste care instigă vrajba între neamuri și răscolesc rosturile prezentului. Cum se procedează? „Sub nobilul stîndard al apărării drepturilor minorităților, Vestul s-a năpustit asupra sîrbilor: sancțiuni economice drastice, raiduri aeriene de intimidare, amenințarea cu intervenția militară.”

Editorialistul nu poate concepe că imaginile asupririi și ale teroarei, transmise pe toate canalele, nu lasă oamenii să doarmă, îndeamînă statele civilizate să ia în paza lor pe cei în suferință. Nu, nu e așa, proclamă Ion Cristoiu, în spatele generozității și umanismului se manifestă doar interese strategice (de a fortifica poziții în Balcani) sau veleități financiare, negustorești (de a anexa încă o piață de desfacere, îndepărtînd pe concurenți). Dacă ar fi asistat vreodată la o ședință în *Bundestag*, cînd se dezbate propunerea de trimitere a unor tineri recruți germani în misiuni, în posturi de control, cu un anume risc, cel al vieții, pentru a împiedica vărsarea de sînge – deci, dacă ar fi de față, ar verifica singur ce îi frămîntă pe vorbitori. Pînă și Verzii, ieri rigizi în politica lor externă, consimt între timp că un impera-

tiv etic, acela de a zădărnici un masacru și o tentativă de război, are întâietate în fața normelor pacifiste. Toate partidele, și cele de opoziție din parlamentul german, se aliază la măsurile gradate de îndignire a exceselor lui Miloșevici (să nu întindă la extrem coarda) și-l condamnă moral ca un răufăcător. Nu-l pune pe gânduri pe ziarist această unanimitate?

Un lobby pentru Rusia?

Ion Cristoiu e supărat foc pe demnitarii principali ai țării, pe președinte, pe primul-ministru, pe ministrul de Externe, care s-au încumetat să îmbrățișeze apelul Europei și participă la dezamorsarea angrenajului barbar manevrat de Miloșevici. Nu-și reprimă indignarea, a spus de minie, azvîrlind aberanta acuza că „*în partea iredețelor albanezi din Kosovo*”. Evocă alarmat faze cruciale din trecut („*alte momente din istoria națională cînd România a trebuit să plătească scump, pentru că în fruntea ei s-au nimerit să ajungă niște terchea-berchea sau, mai știi, niște trădători!*” Aha! ne-am dumirit. De aceea, articolul de fond poartă acel titlu). Scriind despre Kosovo, editorialistul are în vizor orientarea conducerii statului propriu: „*uluitoare, stupefiantă rămîne însă politica României față de acest conflict*”. El nu sugerează, ceea ce ar fi fost productiv, ca *Președinția și Guvernul* să se implice activ în străduințele diplomatice, mizînd pe prietenia tradițională netulburată cu poporul sîrb, deschizînd ochii și dictatorului de la Belgrad, îndemnînd-l la cumpătare și temperanță. Uns cu toate alifiile, intrigantul cedează de obicei cînd simte că întărită pe adversarii săi din Vest, mult prea puternici în cazul unei înfruntări de oști. Cu totul altfel judecă editorialistul, care cere altceva de la conducerea țării (sfidarea hotărîrilor NATO) și care ridică glasul, mustră nu fără obraznicie pe demnitarii, dînd note de conduită. Felul în care îi dădăcește el gălăgios se poate rezuma în două puncte:

1) România să nu ia parte la operațiile de anihilare a mașinii de război, să se retragă în găoaie, binecuvîntînd în ultimă instanță perpetuarea crimei și a sălbătăciei împotriva unei colectivități nevinovate.

2) Să respingă răspicat chemarea *Consiliului european*, contravenind deci angajamentelor solemne anterioare. Implicit, să renunțe la înscrierea pe orbita democrației, la pășirea în direcția zonei de prosperitate și protecție sigure conferite de civilizația occidentală.

Dacă opiniile editorialistului se exprimă fătîș, nestîrjit (să se înapoieze umbrela NATO politicienilor din Apus, să se califice *Asociația* o bandă de escroci), el n-a răspuns încă la o întrebare-cheie: sub ce scut vrea să situeze țara? Cum s-ar putea depăși închiderea și solitudinea, urmări ale rușii de Occident? Ion Cristoiu ocolește prudent subiectul, își păzește grijuliu taina. Să încercăm divulgarea ei. În contrast cu Occidentul, cu marea majoritate a politicienilor, ziariștilor, scriitorilor, artiștilor din acea emisferă – el scotește că Miloșevici e o victimă, condamnă imixtiunea, reproabă prezența NATO în Balcani. Mai e oare cineva care împărtășește această poziție? Pe cine se sprijină vicleanul conducător

de la Belgrad, arătîndu-și colții în fața globului întreg? Evident, mizează pe Rusia. Năzuința de a stăvili provocările lui Miloșevici, care nu-și îndeplinește promisiunile, pronunțate ca un jurămint, de a suprima crunta reprimă, de a tolera observatori externi, de a fi deschis la tratative – această năzuință nu poate căpăta o nouă dimensiune printr-o somație militară decisivă, căci ea are nevoie de un mandat internațional. Fără Rusia și China, *Consiliul de Securitate* nu poate vota pedepsirea Iugoslaviei. Elțin și Primakov execută un joc dublu, făgăduiesc sprijin Washingtonului pentru dresarea îndărătnicului tiran, primind în compensație credite, iar în convorbirile între patru ochi îi garantează acestuia că are un reazem nelimitat în Rusia. Funcția de arbitru și de contrapondere pe care o revindică fostul imperiu țarist nu e niciăieri pomenită în comentariul din *Cotidianul*, cu toate că autorul se bate cu pumnii în piept că tratează ceea ce e mai important și că desființează minciuna. Mica omitere e simptomatică. Ion Cristoiu consideră că încă nu s-a ivit clipa să dea cărțile pe față. Ideea secretă e că România poate o-pune Vestului protectoratul puternic al Rusiei. E cea de-a treia teză, păstrată încă în tăcere, pînă sună semnalul piericnic. Trebuie să ne întoarcem de unde am plecat, asta este filozofia lui Ion Cristoiu. Revenim la ceea ce a fost, la situația de care am vrut să scăpăm.

Textul din *Cotidianul* lasă un gust de cenușă. Autorul lui, marele ziarist, nu e doar ageamiu, fanfaron, falsificator (repet că fiecare aserțiune a sa e o grosolană trunchiere a adevărului). El urmărește și să ne introducă prin contrabandă o învățătură a capitulării și a regresului: mersul de-a-ndaratele.

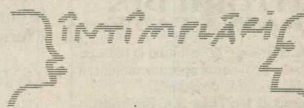
(Subtitlurile aparțin autorului și redacției)

ALEX. ȘTEFĂNESCU

Pactul cu Dumnezeu

La minăstirea Dragomirna de lângă Suceava am întîlnit o călugăriță mai frumoasă decît Claudia Schiffer. Prezența ei acolo, printre maicile asemănătoare cu statuile de lemn înegrite de ploaie, parea neverosimilă. Cultivată și înzestrată cu elocvență, această miss a vieții monahale primise din partea stareltei sarcina să o reprezinte în relațiile cu vizitatorii minăstirii.

Am studiat-o atent pe frumoasa călugăriță, de-a lungul unei convorbiri de aproape o oră. Nu era nimic cochet în smerenia ei. Tînăra devenise călugăriță cu totul. Iar devotamentul ei față de Dumnezeu nu era resemnare, ca la celelalte maici, ci necontenit avînt.

Cu viclenia mea de mirean, am reușit să o fac să mărturisească în ce împrejurări ajunsese la minăstire. Iată ce am aflat:

Cu numai patru ani în urmă, tînăra era încă studentă la Iași, la Chimie. Avea și un prieten, cu care intenționa să se căsătorească. S-a întîmplat însă ca mama ei, o țărancă simplă dintr-un sat din județul Vaslui, să se îmbolnăvească de cancer. Medicii din Iași care au văzut-o au fost de părere că nu se mai putea face nimic. Cu discreție, au sfătuit-o pe fiică să se pregătească de înmormîntare.

Atunci, disperată, pentru că își iubea foarte mult mama, tînăra s-a dus la biserica Trei Ierarhi și l-a implorat pe Dumnezeu să i-o lase în viață. Într-un moment de exaltare, i-a spus Alotputenicului:

– Dacă o faci bine pe mama, am să mă călugăresc. Am să Te slujesc toată viața.

Spre surprinderea medicilor, mama ei chiar s-a vindecat. Iar tînăra și-a ținut promisiunea.

Și nu numai că și-a ținut promisiunea; dar a păstrat secret, față de mama ei, motivul plecării la minăstire, ca să nu o facă să se simtă vinovată în vreun fel. I-a spus adevărul doar iubitului, înainte de despărțire.

Cu o ardoare de care mă miram eu însumi, m-am străduit s-o conving pe Evdochia (așa se numea ca slujitoare a lui Dumnezeu) că nu există o relație ca de la cauză la efect între legămîntul făcut la Trei Ierarhi și însănătoșirea mamei, că totul fusese o simplă coincidență. N-am avut deloc succes. Am căutat și alte argumente pentru a o convinge să renunțe la minăstire, însă a fost în zadar. Inteligentă, mi-a explicat că iubitul ei, care avea, oricum, motive să pledeze cu mai multă înflăcărare decît mine, desfășurase deja în fața ei toate argumentele posibile, astfel încît nu avea rost să mai fac și eu o încercare.

CONNEX LAND

Recompensa fidelității

Așa cum ne-am obișnuit în ultimii doi ani, concurența pe piața telefoniei mobile se arată a fi una dintre cele mai acerbe. MOBIFON și MOBILROM, cei doi operatori în domeniu pe piața românească, se întrec în a introduce facilități pentru cîștigarea de noi clienți și păstrarea celor actuali.

Programul *CONNEX LAND*, lansat joi, 9 iulie a.c. la Aeroportul Otopeni sub sloganul „Privilegiul pe care îl meriți”, nu face decît să sublinieze acest fapt. *MOBIFON* recompensează prin acest program fidelitatea abonaților, oferindu-le reduceri de prețuri la o serie de produse și servicii. Cum? Începînd cu data de 13 iulie, fiecare abonat *CONNEX GSM* va primi prin poștă un card (cartelă) de membru *CONNEX LAND*, cu care va putea obține discount-uri importante la punctele de vânzare ale companiilor partenere. Pentru realizarea acestui proiect (pregătît timp de 6 luni) *CONNEX GSM* s-a asociat cu 38 de firme reprezentînd 55 de mărci de prestigiu pe plan național și internațional.

De unde denumirea de *CONNEX LAND*? „Ne-am

gîndit la ceva care să arate dimensiunea programului” – spune John Ketchum, Marketing Manager la *CONNEX GSM*. Și nu se oprește aici: programul prevede extinderea trimestrială prin atragerea de noi parteneri.

Pentru a continua seria inovațiilor și în modalitățile de lansare a produselor, programul a fost prezentat presei în timpul unui zbor cu avionul deasupra Bucureștiului (M.C.)

